

**ADNKS VE DİĞER İSTATİSTİKİ VERİLERİN CBS ORTAMINA
ENTEGRASYONU VE YEREL YÖNETİMLERE POTANSİYEL
KATKISI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

Barış KIYAK

Danışman: Doç.Dr. Sülün Evinç TORLAK

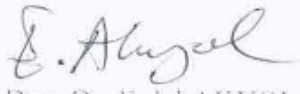
**Eylül 2009
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı öğrencisi Barış KIYAK tarafından Doç. Dr. S.Evinç TORLAK yönetiminde hazırlanan "ADNKS ve Diğer İstatistikî Verilerin CBS Ortamına Entegrasyonu ve Yerel Yönetimlere Potansiyel Katkısı" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 02/09/2009 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. S.Evinç TORLAK
Jüri Başkanı (Danışman)

Doç. Dr. Muhammet Köseçik
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Erdal AKYOL
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15/09/2009 tarih ve ..16/09.. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Müdür

Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulguların analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet edildiğini; bu çalışmaların doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza:

Öğrenci Adı Soyadı : Barış KIYAK

TEŞEKKÜR

Yaptığım çalışmalarda katkıları olan, tez çalışması sürecinde sabrı ve anlayışı için Doç. Dr. S.Evinç Torlak hocama ve eski Bölge Müdürüm Murat Tuncel'e, Yüksek Lisans derslerime girerek akademik eğitime katkıda bulunan Doç. Dr. Muhammet Kösecik ve Yrd. Doç.Dr. Erdal Akyol hocama içten teşekkür ve saygılarımı sunarım.

ÖZET

ADNKS VE DİĞER İSTATİSTİKİ VERİLERİN CBS ORTAMINA ENTEGRASYONU VE YEREL YÖNETİMLERE POTANSİYEL KATKISI

KIYAK Barış

Yuksek Lisans Tezi, Kamu Yonetimi ABD

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Evinç Torlak

Eylül 2009, 86 sayfa

İlçelerin kalkınmışlık düzeylerindeki değişmelerin ortaya konulması amacını taşıyan en son araştırma 2004 yılında DPT tarafından 2000 yılı verileri kullanılarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmasıdır. 2000 yılında kullanılan verilerin günümüzde ilçe bazında mevcut olmaması sebebiyle, kalkınma düzeylerinin güncellenmesi mümkün olmamaktadır. Bu tez çalışmasında, 2004 yılında DPT tarafından yapılan çalışmanın sonuçları çoklu regresyon analizi ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri ile ilişkilendirilmiş, yerel yönetimlerin kullanımına sunulacak, kalkınma seviyesini yansıtacak bir model oluşturulmuştur. Çalışmanın 2008 yılı nihai sonucu olarak bir sıralama oluşturulması yerine 6 gelişmişlik seviyesi belirlenmiş ve TR32 Bölgesindeki ilçeler bu 6 seviyede k-ortalama tekniği ile gruplandırılmış, Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında sunulmuştur. 6 seviyede kümelenen ilçelerin fiziki, sosyal ve ekonomik potansiyelleri dikkate alınarak bazı özet önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Regresyon Analizi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

ABSTRACT**INTEGRATION OF ADDRESS BASED POPULATION REGISTRATION SYSTEM INTO GIS AND POTENTIAL CONTRIBUTIONS TO LOCAL GOVERNMENTS**

KIYAK Barış

M. Sc. Thesis in Public Administration
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. S.Evinç TORLAK

September 2009, 86 pages

The most recent research about County-level changes in the development is the research done by SPO in 2004, the socio-economic development research. Since the data available in 2000 do not exist in county basis today, it is impossible to update the level of development. In this thesis, the result of studies made in 2004 by SPO is associated with the Adress Registration System data by multiple regression analysis. By this way a model was proposed which would provide updating the development level each year. As a result of this thesis, instead of establishing a ranking of the specified level of development, counties in the TR32 Region were grouped by k-means technique in 6 groups and presented in Geographical Information Systems. For the counties which are in the 6th level, some recommendations were outlined by taking their physical, social and economic potential.

Keywords: Development, Regression, Address Based Population Registration System

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM KALKINMA, BÖLGESEL KALKINMA VE YEREL YÖNETİMLERİN ROLLERİ

1.1. KALKINMA.....	5
1.1.1. Kalkınma Kavramı.....	5
1.1.2. Kalkınma ve Büyüme.....	7
1.1.3. Kalkınmanın Kriterleri.....	8
1.1.3.1. Ekonomik Kriterler.....	10
1.1.3.2. Sosyal Kriterler.....	11
1.1.4. Kalkınmayı Engelleleyen Unsurlar.....	12
1.2. BÖLGESEL KALKINMA.....	13
1.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Ortaya Çıkışı.....	13
1.2.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı.....	14
1.2.3. Kalkınmada Bölgeler Arası Dengesizlik.....	15
1.2.4. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkış Sebepleri.....	17
1.3. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI.....	20
1.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları Kurulma Gerekçeleri.....	21
1.3.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi.....	25
1.3.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması.....	27
1.3.4. Kalkınma ajanslarının yapısı, görev ve yetkileri.....	29
1.3.5. Bölgesel kalkınma ajansları Uygulamaları.....	31
1.3.6. TR32 Güney Ege Kalkınma Ajansı.....	33
1.4. YEREL YÖNETİMLERİN KALKINMADA ROLLERİ.....	34
1.4.1. İl Özel İdarelerinin Kalkınmada Rollerini.....	34
1.4.2. Belediyelerin Kalkınmada Rollerini.....	37

2.BÖLÜM

ADNKS VERİLERİ İLE KALKINMIŞLIK SEVİYELERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE KÜMELENMESİ

2.1.	MATERYAL.....	39
2.1.1.	DPT'nin İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.....	39
2.1.1.1.	Araştırmanın Yöntemi.....	39
2.1.1.2.	Araştırmanın Değişkenleri.....	41
2.1.1.3.	Araştırmanın Sonuçları.....	42
2.1.2.	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS).....	45
2.1.2.1.	Türkiye'de Geçmiş Genel Nüfus Sayımları.....	45
2.1.2.2.	ADNKS'nin Kurulması ve Diğer Aşamalar.....	46
2.2.	YÖNTEM.....	48
2.2.1.	Regresyon Analizi.....	48
2.2.1.1.	Basit Doğrusal Regresyon Modeli.....	49
2.2.1.2.	Çok Değişkenli Regresyon Analizi.....	50
2.2.2.	Stepwise Regresyon Yöntemi.....	50
2.2.3.	Korelasyon Analizi.....	51
2.2.4.	Kümeleme Analizi.....	51
2.2.5.	Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS).....	53
2.3.	UYGULAMA.....	55
2.3.1.	Uygulamanın Amacı ve Kapsamı.....	55
2.3.2.	Modelde Kullanılan ADNKS Değişkenleri.....	56
2.3.3.	Bağımsız Değişkenlerin Modelde Denenmesi.....	58
2.3.4.	Nihai Model.....	59
2.3.5.	Nihai Modelin Değişkenleri ve Kalkınma İlişkisi.....	60
2.3.6.	Modelin 2008 yılı için uygulanması.....	63
2.3.7.	İlçelerin Kümelenmesi.....	68

3.BÖLÜM

KALKINMA GRUPLARI, İLÇELER VE SONUÇLARIN YORUMLANMASI

3.1.	KALKINMA GRUPLARI VE İLÇELER.....	69
3.2.	ALTINCI DERECE KALKINMIŞ İLÇELER VE ÖNERİLER.....	70
3.2.1.1.	Koçarlı ve Karpuzlu Geri Kalmış Bölgesi.....	70
3.2.1.2.	Karacasu ve Bozdoğan Geri Kalmış Bölgesi.....	71
3.2.1.3.	Güney, Çal ve Bekilli Geri Kalmış Bölgesi.....	72
3.2.1.4.	Çameli, Beyağaç, Acıpayam, Tavas, Kale Geri Kalmış Bölgesi.....	74
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78
	KAYNAKLAR.....	82
	ÖZGEÇMİŞ.....	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Uygulamanın Akış Şeması	56
Şekil 2.2 Nüfusa Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası	65
Şekil 2.3 Okuma Yazma Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası	65
Şekil 2.4 Şehirleşme Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası	66
Şekil 2.5 İldışına Kayıtlı Nüfus Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası	66

TABLULAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Aydın İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması	43
Tablo 2.2 Denizli İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması	43
Tablo 2.3 Muğla İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması	44
Tablo 2.4 TR32 Bölgesi İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması	44
Tablo 2.5 Değişkenlerin Ortalamaları ve Standart Sapmaları	57
Tablo 2.6 Pearson Korelasyon Tablosu	58
Tablo 2.7 Giren ve Çıkan Değişkenler	58
Tablo 2.8 Modellerin Özeti	59
Tablo 2.9 Katsayılar	60
Tablo 2.10 İlçelerin Seçilen ADNKS Değişkenleri (2008)	64
Tablo 2.11 İlçelerin 2008 Yılı Kalkınma Endeksi	67
Tablo 2.12 Gruplar ve İlçe Sayıları	68
Tablo 3.13 Kalkınma Grupları	69

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
EURADA	Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansı
AB	Avrupa Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri

GİRİŞ

Kalkınma sorunu kendi içinde bir soruyu barındırmaktadır. Kalkınma gereklidir, ancak kalkınacak olan neresidir? Ekonomik analizlere konu olan, ekonominin mekân boyutu, sanayileşme sonrası genelde ülkelerin birbirlerine göre gelişme farkları olarak, az gelişmiş-gelişmiş ülke ayrımı yapılmasına neden olmuştur. Bu ayrım daha sonraları, bir ülkenin kendi içinde de gelişmiş-az gelişmiş bölge ayrımını ortaya çıkarmıştır. Ülke içinde bazı bölgeler hızla kalkınırken, diğer bölgelerdeki üretim faktörlerini de kendilerine çekerek o bölgelerin daha da geri kalmalarına neden olmaktadır. Bir yanda gelişmiş, kalabalıklaşmış kentler; diğer yanda az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır.

Bir ülkede bütün bölgelerin gelişme hızları aynı olmamaktadır. Gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse de az gelişmiş ülkelerde bölgesel dengesizlikler bir sorun olarak kendini göstermektedir. Bazı bölgeler hızla gelişirken bazı bölgeler bunların gerisinde kalmaktadır. Türkiye’de de bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha hızlı gelişmesinin ortaya çıkardığı farklılıklar, Türkiye’nin önünde önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Türkiye’de hâlihazırda mevcut olan bölgeler arası dengesizlik sorunu, acilen çözümü gerekli hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayinin belirli bölgelerde yoğunlaşması, hem bu bölgelerde aşırı yığılmalara sebep olmakta, hem de az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru kaynak ve insan gücü transferine sebep olmaktadır. Bu durum ise hem şehirleşme açısından, hem de ekonomik ve sosyal bakımdan sarılması zor bir takım hasarlara sebep olmaktadır.

Ülkedeki iller, ilçeler arasında dengeli kalkınmanın sağlanması amacıyla, ölçülebilir ve göreceli olarak karşılaştırılabilir sosyo-ekonomik göstergeler yardımıyla bu alanların gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi planlama açısından önemli bir konudur. Bu tür araştırmalarla, geçmiş dönemlerde uygulanan sosyo-ekonomik politikaların mekansal sonuçlarının göreceli gelişmişlik düzeyleri belirlenerek takip edilmesi olanağı doğmaktadır. Bunun yanında, bu tür çalışmalarla elde edilen sonuçlar, uygulanan politikaların başarı düzeyini belirlemesinin yanında dengeli ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmişlik amacına hizmet edecek yeni politikaların geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bölgeler itibariyle dengeli gelişmişliğin amacı, bölgeler

arasındaki gelişmişlik farklarının kabul edilebilir bir düzeye getirilmesini, göreceli olarak geri bölgelerin geliştirilmesidir. Yoksa iller veya bölgeler arasında her zaman gelişmişlik düzeylerinde göreceli farklılıklar olacaktır. Amaç, kısa, orta ve uzun dönemde bölge veya illerde gelişmeyi saylayacak hedefleri ve amaçları belirlemek, izlenecek yolları göstermek, olası sektörel büyüme eğilimlerini ve büyüklükleri saptamak, gelişmenin gerektirdiği kaynak tahsislerini yapmak, gelişmenin sosyo-ekonomik faaliyetleri için altyapı hazırlamaktır.

Kalkınma Planlarımızda belirtilen temel hedefler doğrultusunda ilçelerin, illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, ekonomik ve sosyal alanlardan seçilen ve gelişmişlik düzeylerini en iyi biçimde yansıtabilecek çok sayıda değişken kullanılmaktadır. İlçelerin, illerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeyindeki değişmelerin ortaya konulması amacını taşıyan bu araştırmalar; çeşitli ölçekteki mekânsal birimlerin ekonomik ve sosyal sektörler itibarıyla zaman içinde izlenmesini ve karşılaştırmalar yapılmasını sağlamaktadır (DPT, 2004: 9).

İller ve ilçeler itibarıyla yapılan en son sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırması 2000 yılı verileri ile DPT tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Ancak aradan 9 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen illerin ve ilçelerin kalkınma düzeylerini belirlemeye yönelik güncel bir çalışma yapılamamıştır. Özellikle ilçe düzeyinde böyle bir araştırma yapılamamasının en önemli sebebi, 2000 yılı için yapılan araştırmalarda kullanılan verilerin günümüzde ilçe bazında mevcut olmamasıdır. Her yıl güncellenebilen standart bir gelişmişlik endeksinin olmaması, kalkınmada geri kalan bölgelerin gelişimi ve takibi açısından büyük bir eksiklik arz etmektedir.

25/04/2006 tarihinde 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununun çıkartılmasıyla kurulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), yukarıda bahsedilen eksikliği gidermek yolunda katkı sağlayabilecek bir fırsat gibi görünmektedir. Bu sistem ile yerleşim yeri bazında nüfusun büyüklüğü ve nitelikleri hakkında güncel bilgiler elde edilebilmekte, adres ve nüfustaki değişimlerin tek bir merkezden takibi sağlanabilmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı, ADNKS verilerini kullanarak, yerel yönetimlerin kullanımına sunulacak; TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) Bölgesindeki ilçelerin güncel kalkınmışlık seviyelerini belirlemektir. Ayrıca, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri ile her yıl güncellenebilecek standart bir kalkınmışlık endeksi modeli oluşturularak ilçelerin mevcut ve zaman içerisinde göstermiş oldukları gelişmelerin izlenmesine, farklılıkların ortaya konulmasına ve ilçe ölçeğinde kalkınma ve planlama çalışmalarına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Çalışma, sonuçları her yıl güncellenebilecek bir kalkınmışlık endeksi modeli sunması ve TR32 Bölgesi için 2008 yılı güncel kalkınma seviyelerinin belirlenmesi açısından önem taşırken, yıllar itibari ile ilçelerin gelişme durumlarının izlenebilmesi noktasında bir eksikliği kapatacaktır.

Çalışmanın kalkınmışlık seviyesi belirleme kısmında nicel araştırma tekniklerinden deneysel ve bağıntısal model kullanılırken, geri kalmış ilçelerin analizinde betimsel model kullanılmıştır.

Veriler; ikinci elden veri toplama tekniği ile Türkiye İstatistik Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan temin edilmiştir.

Güncel kalkınma endeksinin oluşturulmasında, kalkınma kavramının hem ekonomik büyümeyi hem de sosyal gelişmeyi içermekte olduğu ve DPT'nin 2000 yılı için açıkladığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinin, ilçelerin kalkınma seviyelerini doğru temsil ettiği kabul edilmiştir.

Çalışma, giriş, 3 Bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; kalkınma, bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınma ajansları ve yerel yönetimlerin kalkınmada rolleri ele alınmaktadır. Kalkınma kavramının sosyal ve ekonomik kriterlerine değinilirken, bölgesel farklılıkların sebepleri incelenmekte ve bu noktada bölgesel kalkınma ajanslarının ve yerel yönetimlerin pozisyonu irdelenmektedir.

İkinci bölümde; ilçelerin kalkınma seviyelerinin belirlenmesine ilişkin literatür taraması kapsamında DPT'nin çalışması incelenmiştir. Hem 2008 hem de 2000 yılında verileri mevcut olan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi değişkenleri stepwise

regresyon analizi kullanılarak ilçelerin gelişmişlik endeksleri ile ilişkilendirilmiş, anlamlı değişkenler seçilmiş ve bir model oluşturulmuş, güncel sonuçlar Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında sunulmuştur.

Üçüncü bölümde; oluşturulan model kapsamında TR32 bölgesindeki ilçeler 6 seviyede gruplandırılmış ve 6.seviyede bulunan geri kalmış ilçelerin yerel potansiyelleri göz önüne alınarak çözümsel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. BÖLÜM

KALKINMA, BÖLGESEL KALKINMA VE YEREL YÖNETİMLERİN ROLLERİ

1.1. KALKINMA

1.1.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kelimesi Latin kökenli Batı dillerinde development, developpement, desarrollo şeklinde 15.yy'dan günümüze kadar gelmektedir. İktisadi anlamda kullanımı ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşmıştır. İktisadi planın yapılmasındaki temel amaç iktisadi kalkınmayı sağlamaktır (Küçükkalay, 1998: 65).

Kalkınma geleneksel yapıdan sanayileşmeye doğru sosyal ve ekonomik değişimin olmasıdır (Ülgüray 1974: 16). Kalkınmayı hükümetin belli bir siyaset politikası uygulayarak, toplumsal yapının değişkenlerini dönüştürmesi çabası olarak tanımlamak mümkündür (Meydan Laurousse, 1990: 810).

Kalkınma iktisadi, toplumsal, kültürel ve siyasi unsurların değişme sürecinde göstereceği farklılaşmalara göre açıklanabilir. İktisadi değişkenlere göre kalkınma işgücü verimindeki artıştır. İşgücü verimindeki artışla fert başına düşen tüketim hızla yükselecektir. Bu verim artışı da işgücünün miktarına bağlıdır. Ancak nicelik yönünden ağır basan bir işgücünün olması yeterli şart değildir. Önemli olan işgücünün nitelikli olmasıdır. Sosyal, siyasi ve kültürel değişkenlere göre kalkınma bir toplumun demografik yapısının, kırsal ve şehir nüfus bölümünün, doğum ve ölüm oranlarının, şehirleşme hızının, aile büyüklüğünün, gelir dağılımının, çevre şartlarının, bilgi birikiminin, devletin sorumluluk alanının, siyasal katılımın iktisadi gelişmeye paralel olması demektir (Meydan Laurousse 1990: 810).

Kalkınma ifadesi kelime anlamı itibariyle pozitif bir noktaya işaret etmekte; ilerleme, yetiştirme, iyileştirme gibi anlamları karşılamaktadır (Parlatır ve Gözaydın, 1988: 1172). Sözcüğün terminolojik olarak toplumsal anlamda karşılığı ise maddi yaşam

koşulları ile ilgilidir. Diğer bir ifade ile kalkınma kavramı ekonomi-politik bir kavram olarak kendini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kavram ‘salt’ sözcüksel hali ile ortak iyiye işaret ettiğinden kendi içinde oldukça tartışmalı tanımlara açık bir kavramdır. Öyle ki kavram bir ders kitabında şöyle tanımlanmakta : *‘Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin arttırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda, iktisadi ve sosyo kültürel yapının da değiştirilmesi yenileştirilmedir’* (Savaş ve Han, 2004: 2). Kalkınma ifade edilen tanım üzerinde de açığa çıktığı üzere ‘az gelişmiş’ ülkeleri iktisadi, sosyal kültürel olarak bütünsel dönüşümünü hedeflemektedir. İfade edilen tanım üzerinde ortaya konulan argümanların açıklığa kavuşturulması konusunu akılda tutarak; kalkınma kavramı üzerine ortaya konulan diğer tanımlamalara bakılırsa: *‘Kalkınma, insanı hedef alan bir biçimde, üretici güçlerin alabildiğine gelişmesi, emek verimliliğinin buna bağlı olarak artması ve bunun sonucunda da insanın daha insanca ve doğaya daha fazla egemen olarak yaşayabilmesidir’* (Tanilli, 2006: 296). Kalkınma olgusunu daha çok iktisadi temelde ele alan bir yaklaşım ise kalkınma olgusunu *‘Hızlı büyümenin bir uzantısı olarak, uluslararası iş bölümünde daha yüksek bir konuma ulaşma ve yaşam kalitesinin yükselmesi olarak’* tanımlamıştır (Yeldan, 2002: 4).

Bu noktada Başkaya, kalkınma kavramının ortak bir tanım etrafında değerlendirilmemesini kavramın çıkış koşulları ile açıklamaktadır. Başkaya’ya göre kalkınma kavramı ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan gelişmelerin bir ürünü olarak kullanılan bir kavramdır. Buna göre savaş sonrası yaşanan gelişmeler emperyalist ülkelerin, savaşla birlikte değişen koşulları göz önünde bulundurarak, ‘az gelişmiş’ ülkelerle kurulacak ilişkinin bir adımı olarak kalkınma düşüncesi ortaya konulmuştur. Söz konusu ülkelerin çıkarlarının sürekliliği anlamında ortaya konulan bu düşünceye göre aslında az gelişmiş ülkelerin durumlarının iyileştirilmesi, maddi yaşam koşullarının düzeltilmesi ya da kalkındırılması beklenemezdi. *‘Söylem farkı olsa da emperyalist odaklar az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını asla istemezdi. Yaklaşık dört yüz elli yıldır beşeri ve doğal kaynaklarını hoyratça kullandıkları ülkelerin kalkınması demek, emperyalizmi besleyen ana damarın kesilmesi demektir. İkinci Savaş izleyen dönemde geliştirilen kalkınma teorileri ve uygulanan iktisat politikaları, emperyalist ülkelerle Üçüncü Dünya denilen ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkileri yeni bir görüntü altında sürdürmeye hizmet edebilirdi’* (Başkaya, 2007: 7).

Kalkınma kavramınının daha iyi anlaşılması ve kavramın çıkış noktası itibariyle açıklığa kavuşturulabilmesi için kavramın büyüme düşüncesi ile olan ilişkisi ve kavrama dönük kriterler, başlıklar altında ele alınacaktır.

1.1.2. Kalkınma ve Büyüme

Büyüme ve kalkınma kavramları arasındaki ilişki, 1963 yılında planlı kalkınma dönemine girilmesi ile tartışma konusu olmuştur. Büyüme ve kalkınma arasındaki farklılığa bakıldığında büyüme sorununun gelişmiş ülkelerin, kalkınma sorununun ise yapısal sorunlarla uğraşan ülkelerin sorunu olduğu görülmektedir.

Büyüme, gelişmiş ülkelerin nicel ilerlemesi, genişlemesi ve makro ekonomideki soyut ve sayısal gelişmeyi anlatmaktadır. Kalkınma ise, gelişmekte olan toplumların gelişmesinin belli politikalarla olabileceğini ve böylelikle gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabileceğini ifade etmektedir. Türkçe’de kullanılışı ile büyüme bilimsel bir soyutluk içermektedir. Kalkınma ise, kamusal otoritenin etkisini varsayan, tercihlerini içeren bir kavramdır. Kalkınma ulusal bilincin, planlı politikalarla gerçekleştirilmesidir (Aytür, 1970: 234). Ayrıca büyüme gelişmiş ülkelerin kapasitesini artırma sorunu, kalkınma ise az gelişmiş ülkelerin üretim kapasitelerini artırma sorunudur (Dinler 2002: 11).

Bazı iktisatçılara göre kalkınma ve büyüme kavramları eş anlamlı kelimeler olarak ifade edilir. Emre Kongar’a göre: Planlı dönemin başından beri Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) bütün metinlerinde kalkınmanın sadece ekonomik bir büyüme olmadığı aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir gelişme olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de kalkınma terimi ingilizcedeki growth ve development kavramlarının her ikisini de kapsamaktadır. Bu nedenle kalkınma kavramı, hem ekonomik büyümeyi hem de sosyal gelişmeyi içermektedir (www.kongar.org). DPT’nin yayınlarında da kalkınma kavramının sosyo-ekonomik gelişmişlik ifadesiyle eşleştirilmesinin altında yatan sebep budur.

1.1.3. Kalkınmanın Kriterleri

Vural Savaş ve Zeynel Dinler'e göre kalkınmanın kriterleri; sektörlerin oranı, nüfusun sektörel dağılımı, verimlilik, okur-yazar oranı, şehirleşme indeksi ve ölüm oranlarıdır (Küçükkalay, 1998: 67).

Kalkınmanın niteliklerinden birisi de üretim hacmindeki artıştır. Ancak bu artış belirli bir zamanla sınırlanmayan, rastlantılara bağlı olmayan bir artıştır. Üretim hacmindeki artışın önemli olması üretim hacmindeki artışın reel olmasını ve kalkınmanın dengeli olmasını gerektirmektedir (Cengiz, 1987: 8). Üretim hacmindeki artış önemlidir. Çünkü nüfusta da bir artış söz konusudur. Nüfustaki bu artıştan dolayı meydana gelen ihtiyaçların karşılanması ayrıca mevcut nüfusun ihtiyaçlarının da eskiye göre daha yüksek seviyede karşılanmasını gerektirmektedir. Ancak nüfus artışı tarımdaki azalan verimlerden dolayı kişi başına düşen milli geliri azaltmaktadır. Üretim hacmi ne kadar artarsa artsın ilave nüfusa sermaye bulma ihtiyacı, belli bir düzeyden sonra kaynakların mevcut nüfusun verimliliğinin artırılması için kullanılmasını da önlemektedir (Habakkuk 1966: 24). Bu nedenle üretim artışının sağlanmasının yanında nüfus artışının azaltılması ve böylelikle iktisadi kalkınmayı engellemesi önlenmelidir.

Gelirin mal, hizmet cinsinden artması önemlidir. Parasal gelirin artmasının bir anlamı yoktur. Bu nedenle üretim hacmindeki artışın reel olması gerekmektedir. Önemli olan üretim kararlarının bir sıraya göre gerçekleştirilmesi değil, çeşitli üretimlerin birlikte ve aynı zamanda yapılmasıdır. Plansız ve birbirinden ayrı kararlar almak üretim artışı ile mal, hizmetler arasında uyumsuzluk meydana getirebilecektir. Yatırım yoksa tasarruf yapmanın, ihracat yapılamıyorsa ithalata başvurmanın bir anlamı yoktur. Bu nedenle kalkınmanın dengeli olması gerekmektedir. Ayrıca ülkenin kalkınabilmesi için imalat sanayinin gelişme göstermesi, sabit fiyatlarla milli gelirin ve kişi başına gelirin artış hızında gözebatan bir yükselmenin olması gerekmektedir (Kuznets 1966: 76).

Sosyal, siyasal ve kültürel değişkenler göz önünde tutularak kalkınmanın anlamı genişletilmek istendiğinde bu kez de kalkınmanın "gelişme" kavramı ile olan benzerliği ortaya çıkmaktadır. İster kalkınma ister gelişme sözcükleri dikkate alınsın, anlam olumludur ve buradan istenilir şeylere ulaşmak arzusu anlaşılmaktadır. Kalkınmış kalkınmamışa, gelişmiş gelişmemişe tercih edilecektir. Türkiye'de kalkınma

kavramının özdeşi olarak kullanılmış olan gelişme kavramı da farklı dönemlerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. 19. yüzyılda “ekonomik büyüme” anlamına gelirken, 20. yüzyılda sosyo-refah içeriğiyle karşımıza çıkmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde ise gelişme, “yaşam kalitesi” ile ölçülmeye başlanmıştır. Yaşam kalitesi, özellikle nitelikli doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenin varlığı ve tüketilmesi/tüketilme olanağına kavuşulması anlamına gelmektedir. Kalkınmayla ilişkilendirilen diğer iki kavram modernleşme ve sanayileşmedir. Modernleşmenin anlaşılabilmesi modern olanın bilinmesine bağlıdır. Bunun için zaman-mekan ve içerik açısından kalkış noktasına gereksinim vardır. Modernleşmenin mekansal kalkış noktasının Batı Avrupa olduğu konusunda ortak bir görüş birliği hakimdir. Modernleşme kuramı çerçevesinde toplumlar, geleneksel toplum, geçiş toplumu ve modern toplum; gelişme iktisadi çerçevesinde toplumlar, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş toplum olarak sınıflandırılmaktadır. Bu kalkış noktasından hareketle modern toplumun Batı’ya işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde gelişmiş ülke tanımı da Batı’ya uygun olacaktır. Burada modernleşmenin içeriğini belirleyen noktalar, sanayileşme, halkın belli ölçüde devlet yönetimine katılması, seküler/rasyonel normların kültüre yayılması, toplum içerisinde hareketliliğin artması olarak karşımıza çıkmaktadır ve gelenekselle modern, az gelişmişle gelişmiş aynı seviyeye getirme çabası da buradan ileri gelmektedir (Yavillioğlu, 2002: 71).

Sanayileşme, adına ister modernleşme ister kalkınma denilsin bu iki kavramın da itici gücü olarak görülmekte ve ilerlemek ekonomik gelişmeye bağlı tutulmaktadır ve bu durum günümüz için hala genel kabul görür bir haldedir. Ancak, kalkınmanın tek bir itici güçle gerçekleşmeyeceği özellikle de çağımızın az gelişmiş ülkelerinde yüzleşilen bir gerçek halini almıştır. Kalkınma olgusunun kapsamlı olarak incelenmeye başlandığı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde gelişmiş ülkelerin tarihsel deneyiminden çıkartılan dersler, kalkınmanın büyük ölçüde bir fiziki sermaye birikimi süreci olarak algılandığını göstermiştir. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri sermaye birikimi sürecini ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi hızlandıracak kalkınma politikaları üzerinde odaklanmış, 1950 ve 1960’lar gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin de hızlı bir iktisadi büyüme sürecine girdikleri bir dönemi temsil etmiştir. Hatta birçok gelişmekte olan ülkenin bu dönemdeki büyüme performansı gelişmiş ülkelerin çok üzerinde gerçekleşmiştir. İktisadi büyüme alanında gözlenen bu olumlu gelişmelere rağmen, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin

yoksulluk, işsizlik, temel gereksinimlerin karşılanması, gelir dağılımı v.b. sorunlarını çözememiş olmaları, 1960'ların sonlarından başlayarak kalkınma sürecinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Az gelişmiş ülkeler arasında tarihsel deneyim, kurumsal yapı, nüfus ve gelir düzeyi gibi temel konularda zaten varolan farklılıkların daha da artması 1950'li ve 1960'lı yılların hızlı büyüme döneminde dahi kimi çıkar tartışmalarına neden olmuş, daha sonraki sorunlu dönemleri daha da derinleştirmiştir (Chang, 2003: 24; Şenses, 2001: 107). Bu çerçevede hem iktisadi büyüme sürecinin belirleyenleri üzerinde daha ayrıntılı çalışmalara yönelinmiş, hem de kalkınma sadece iktisadi değil, toplumsal ve kurumsal yapıda ortaya çıkan bir değişiklik süreci olarak görülmeye başlanmıştır. Ekonomik, psikolojik, sosyo-kültürel ve politik faktörlerin karşılıklı ilişkisi sonucunda kalkınma olgusu daha da belirginleşmekte ve gelişmekte olan birçok ülkenin problemi bölünmeyerek, sorunun karşılıklı bağımlı yönleri ortak biçimde araştırılmış olmaktadır. Bu inceleme yöntemi sayesinde iktisadi, politik, kültürel ve psikolojik faktörler arasında kalkınma açısından ilişki kurmanın önemi vurgulanarak, bazı değişkenler arasındaki bağların koparılamayacak nitelikte olduğu anlaşılacaktır (Ruttan, 1988: 247). Kısaca, içeriği oluşturan her şeyden yararlanması gerekmektedir, ancak tüm parçaların bütünü olan kalkınma, parçaların sağlam bir şekilde birleşmesiyle gerçekleşebilecektir.

Kalkınma kavramının, hem ekonomik hem de sosyal gelişmeye işaret ettiği noktasında kalkınmanın kriterleri, ekonomik ve sosyal kriterler başlıkları altında sıralanacaktır.

1.1.3.1. Ekonomik Kriterler

Ekonomik kriterler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kişi başına düşen milli gelir
- Sermaye birikimi
- Dış ticaret
- Sektörel yapı
- Yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik
- Teknik ilerleme ve yenilikler
- Planlama

Bir ülkede kişi başına düşen milli gelirin miktarına göre ülkeler gelişmiş ya da az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılırlar. Yetersiz sermaye birikimi ve yetersiz dış ticaret ülkenin sanayileşme durumu ile ilişkilidir. Sektörel yapı, ülkede hakim olan sektörün tarım mı yoksa sanayi mi olduğunu inceler. Sanayinin ağırlıkta olduğu ülkeler gelişmiş ülkeler sınıfına girerken, tarımın ağırlıkta olduğu ülkeler daha çok az gelişmiş ülkeler olarak değerlendirilir.

1.1.3.2. Sosyal Kriterler

Gelişmişlik düzeyini belirlemede esas alınan sosyal kriterler nüfus, istihdam, gelir dağılımı ve sosyal yapı ölçütleridir. Nüfus artışının sürekli ve hızlı olması istihdam sorununu da beraberinde getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı, üretim yapısını değiştirme ve işsizliği artırma gibi sosyo-ekonomik sorunlar doğurmaktadır. İstihdam sorunu sadece nüfus faktörüne bağlı olmayıp bir ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarına, ülkenin kaynaklarına, teknolojik düzeye, eğitim seviyesine, sosyal ve politik yapıya, üretim araçlarının kalitesine bağlıdır (Özgüven, 1981: 365). Gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı daha bozuktur. Konuya, Dünya genelindeki gelir dağılımı açısından bakıldığında aynı eşitsizliğin ülkeler arasında da var olduğu görülür.

Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir kısmının tarım sektöründe yoğunlaşmasına karşın bu sektörde faaliyet gösteren nüfusun, milli gelirden diğerlerine oranla daha düşük düzeyde pay aldığı gözlenmektedir. Bu eşitsizlik, bir ülkenin kalkınma düzeyini ortaya koyan unsurlardan birisidir. Zira, gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının giderek daha adil düzeye ulaştığı izlenmektedir (Savaş, 1986: 3).

Gelişmekte olan ülkelerin yapılarıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken diğer faktörler arasında eğitim, sağlık ve beslenme koşullarının yetersiz durumda olmasıdır. Çocuk ölüm oranları, kişi başına düşen eğitim ve sağlık hizmetleri, okuma yazma oranı gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Buraya kadar olan kısımda genel olarak kalkınma kavramını ve kalkınmada esas olan kriter ve ilkeler açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki kısımda, kalkınmayı engelleyen unsurlara yer verilecektir.

1.1.4. Kalkınmayı Engelleyen Unsurlar

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarının başında yoksulluk çemberi içinde olmaları gelmektedir. Bu tür ülkelerde kişi başına reel gelirin düşük olması, tasarrufların azlığına, tasarrufların azlığı sermayenin kıt olmasına ve bu durumda yatırımların yeterli düzeyde yapılamamasına sebebiyet vermektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını etkileyen ikinci faktör ise bu ülkelerin nüfus baskısı içinde olmalarıdır. Buna göre ekonomide sağlanan bir gelir artışı, nüfus artışına yol açacak ve artan nüfus başlangıçta oluşmuş bulunan gelir artışını emerek kişi başına düşen geliri tekrar eski haline döndürecektir. Ülkenin içinde bulunduğu konumdan dolayı dış ticaret hadleri ülkelerin aleyhinde olacaktır. Ayrıca bu tür ülkelerde piyasa mekanizmasının işleyişinde aksaklıklar vardır. Aksaklıkların olması ülke kalkınmasını etkilemektedir (Öney, 1980: 43).

Ülkenin tam rekabet koşullarında arz ve talep dengesini sağlayamaması uzun dönemde fiyatların sosyal maliyetleri yansıtmadığını göstermektedir. Bu durumda optimal kaynak dağılımı sağlanamamış olmaktadır. Devletin üretim kaynaklarının kullanımını çeşitli yollardan etkilemesi üretim faktör fiyatlarının arz-talep dengesine göre oluşmadığını göstermektedir. Bu durum fiyat mekanizmasında yapısal bozukluklara neden olmaktadır. Ülkede sermaye, döviz, girişim, vasıf, işgücü faktörlerinin kıt olması nedeniyle iktisadi faaliyetler tekelleri koşullar altında yapılmaktadır. Fiyat mekanizmasının yol gösterici olma niteliğinin yetersiz olması girişimcilerin üretim kararlarındaki hataları önleyememesine neden olmaktadır (Öney, 1980: 44).

Sayılan bu nedenlerden dolayı piyasa mekanizmasının işleyici bozulacak ve ülke kalkınma hareketini sınırlı olarak gerçekleştirecektir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarının çözümü için ekonomilerin yapısal sorunlarını dikkate alan kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Rostow, Buchanan, Chenery, Tinbergen, Nurkse, Scitovssky, Lewis, Rodan, Hirschman vb. iktisatçılar kalkınma sorunu içinde olan ülkelerin ekonomik kalkınmaları ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda dış ticarete görülen dengesizlikleri, işsizliği, gelir dağılımındaki bozuklukları ve benzeri sorunları kalkınmayı engelleyen unsurlar olarak görmüşler ve modellerle çözmeye çalışmışlardır (Duran, 1997: 29).

1.2. BÖLGESEL KALKINMA

1.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Ortaya Çıkışı

Bölgesel kalkınma analizlerinin ortaya çıkmasına, ekonomi biliminin iki alt dalı kaynaklık etmiştir. Bunlardan birincisi Alman ekonomistlerinin, özellikle geçmişte uzmanlık alanını oluşturan mekan ekonomisi veya bölgesel ekonomidir. İkincisi; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen makro ekonomik büyüme ve kalkınma teorileridir. Bu teoriler 1960'lara doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar, ekonomi alanındaki teorilerin bölge ve zaman öğelerinin göz önüne alınmadan geliştirildiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik analize mekan boyutunun da katılmış olması, bu disipline dinamik bir görüş kazandırmıştır. Ekonomi literatürüne İkinci Dünya Savaşı sonrasında giren mekan ekonomisi, yerleşme ekonomisi, alan ekonomisi de denilen bölgesel iktisatı ve bölgesel kalkınmayı tanımlamakta güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kimi yazarlar bölge ile ilgili tahlillere nüfus bilgisi (demografi), sosyoloji, tarih, coğrafya gibi bilimlere de katmaktadır. Bölgesel iktisat birçok değişik özelliklerle uğraşmayı ve dolayısıyla çeşitli bilim dallarının kullanımını gerektirmektedir (Dinler, 2001: 20).

Mekan ve bölge kavramlarının ekonomik analizde bugünkü yerlerini almaları, teorik araştırmaların derinleştirilmesi sonucu değil, ekonomik olayların meydana getirdiği sorunların ekonomistleri ve yöneticileri zorlaması sonucu varılmıştır (Tokgöz, 1976).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerek kalkınma planlarında; gerek hükümet programlarında bölgesel dengesizliği azaltıcı yönde ekonomiye müdahale önlemlerine yer verilmeye başlandığı görülmektedir. Kalkınma plan ve programlarında yer almaya başlayan bu müdahale önlemleri, bölgesel ekonomi ve bölgesel kalkınma alanında teorik çalışmaların yapılmasını özendirmiştir (Dinler, 2001: 20).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin hızlı büyüme arzusu ile birlikte artan sanayileşme yarışı uluslararası işbölümünün daha da artmasına neden olmuştur. Uluslararası düzeyde kalkınmış-kalkınmakta olan ekonomiler şeklinde görülen bu farklılaşma her ülkenin kendi içinde de yaşanmaya başlamıştır. Ancak; gelişmiş ülkelerde görülen farklılaşma, gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha azdır (İlkin, 1983: 207). Günümüz şartlarında, gerek ekonomik gerekse sosyal ve siyasal düşüncelerle söz

konusu bölgeler arasındaki farklılaşmanın giderilmesi hedef politika halini almıştır. Gelişmiş bölgelerdeki kalkınma hızını düşürmeden, gelişmemiş bölgelerdeki yaşam düzeyini yükseltebilme ve bölgeler arası gelişme hızları arasında bir uyum sağlayarak bölgeler arası dengeyi kurabilme çabası bölgesel kalkınma sorununu gündeme getirmiştir.

1.2.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Bölgesel kalkınma; sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla geri kalmış bölgeleri sanayileştirerek gelişmiş bölgeler düzeyine çıkarılması suretiyle ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanmasıdır (İlkin, 1983: 208). Bölgesel kalkınma, bir anlamda, bölgeler düzeyinde “Fakirlik Kısır Çemberi”nin kırılmasıdır ki bu, bölge içi gelişme potansiyelinin ortaya çıkartılması ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi, ayrıca bölge dışı birikimlerin bölgeye ithali ve bunların itici birer güç şeklinde bölgeye çekilmesi anlamına gelmektedir (TOBB, 1989: 2). Bölgesel kalkınma her yönüyle, geri kalmış bir ülkenin kalkınması sorunuyla büyük bir benzerlik göstermektedir; çözüm yolları da aynı özellikleri taşımaktadır. Öncelikli olan husus büyümenin hızlandırılması; gelir seviyesinin yükseltilmesi, tasarrufun artırılması, sermaye birikiminin yoğunlaşması, ekonomik farklılıkların ortadan kalkması, istihdam olanaklarının artması, gelir dağılımının adil bir temele oturtulması gibi sosyo-ekonomik değişmelerin gerçekleşmesi gereklidir.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere bölgesel kalkınma; ekonomik ve sosyal nitelikli bir yapısal değişimin bölge bazında gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu gerçekleşme sonunda ülke ekonomisinin pek çok yarar sağlayacağı açıktır. Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine sağladığı yararlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir: (TOBB, 1989: 5).

- Ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan kaynakların iktisadi faaliyet içinde değerlendirilerek yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi
- Ülkede nüfus- kaynak dengesinin kurulması
- Düalist özelliğe sahip ekonomik yapının bütünleşmesi

- İktisadi mekanın ve şehirleşme olayının iktisadi gelişmeye en elverişli şekilde düzenlenmesi
- Bölgeler arası refah seviyesi farklılıklarının giderilmesi

Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine sağladığı yararlar göz önüne alınırsa, hedeflenen bu yararların gerçekleşmesi için etkin bir bölgesel kalkınma politikasının belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir.

1.2.3. Kalkınmada Bölgeler Arası Dengesizlik

Her toplumun gereksinimi, her ülkeyi oluşturan bölgelerin ihtiyaçları aynı olmayacaktır. Gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş olan tüm ülkeler bölgesel dengesizlik sorununu yaşamışlardır ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu sorunun toplumların ekonomik ve politik gündeminde yerini alması ve önem kazanması ise kalkınma kavramının aynı derecede önemli olduğu dönemle çok yakındır. Yani, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem bölgesel kalkınma kavramlarını literatüre kazandırmıştır.

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üzerindeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyo-ekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıkların giderilmesi için yapılan çalışmalar ve yürütülen politikalar bölgesel kalkınmanın doğuşunu hazırlamıştır (Poroy, 2004: 9).

Bölgesel dengesizlik, öncelikle bir ulusal ekonominin değişik mekânsal parçalarında görülen iktisadi gelişme farkları olarak görülebilir. Burada bir bölgeye ilişkin sadece örneğin gelir düzeyi ve gelirden artış gibi göstergelerin değil, aynı zamanda çeşitli ekonomik temel göstergelerin geriye düşmüş olması söz konusu olmaktadır. Ancak bu yaklaşımın bu konuda yeterli açıklama getirdiği söylenemez. Bu nedenle, bölgesel dengesizlik, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Ancak bu tanımlama da oldukça geniş bir yaklaşımdır.

Bölgesel dengesizlik, daha dar anlamda, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde tanımlanabilir. Bu tanıma biraz açmak gerekirse, “ekonomik fırsat eşitsizliği”, farklı bölgelerdeki kişilerin gerek iş bulma, gerekse eşit işe eşit reel ücret elde etme fırsatına sahip olamamalarını ifade ederken; “sosyal fırsat eşitsizliği”, farklı bölgelerde yaşayan kimselerin, sağlık-eğitim hizmetlerinden, kültürel faaliyetlerden aynı derecede yararlanamamalarıdır (Dinler, 1998: 109). Şu halde bölgesel dengesizlik, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların, iş bulma, eşit işe eşit ücret gibi ekonomik eşitliklerden; sağlık, eğitim, kültür gibi sosyal hizmetlerden eşit olarak yararlanamaması durumu olarak tanımlanabilir. 1929 dünya ekonomik krizinden sonra dikkatleri çekmeye başlayan bölgesel dengesizlik, ülkenin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak varlığını sürdürmektedir. Tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal ve toplumsal kaynakların mekân üzerindeki dağılım tablosunun bir göstergesi olan bölgesel dengesizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı görünüm göstermektedir. Buna göre, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, aynı ülkenin bütün bölgelerine eş düzeyde yansımamaktadır. Bölgesel dengesizlik, gelişmiş ülkelerde gelişmenin mekandaki eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak kapitalizmin kendi iç dinamiklerince belirlenirken; gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik bağımlılık nedeniyle uluslararası sermayenin gereksinimleri doğrultusunda dış dinamiklerce belirlenmiştir (Göktürk, 2006: 23).

Bölgelerarası gelişmişlik farkının varlığı, bütün ülkeler için geçerlidir. Sanayi devrimi ile başlayan ekonomik gelişme, bazı ülkelerde ve bu ülkelerin de bazı bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir ülkenin bütün bölgeleri aynı düzeyde gelişme göstermemiştir. Diğer bir ifadeyle, uygun koşullara sahip bölgelerde ekonomik faaliyetler yoğunlaşırken, diğer bölgeler geri kalmıştır. Fakat bölgelerarasında farklılığın yoğunluğu, gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerde daha fazladır (Özdemir, 1999: 121).

Bölgesel dengesizlik olgusunun, ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Şöyle ki, bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta; çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Diğer taraftan, üretim faktörleri için çekim merkezi haline gelen gelişmiş bölgelerle, temel varlıkları işgücü ve sermaye olan geri kalmış bölgelerin bu unsurlarını kaybederek “azgelişmişlik kısır

döngüsü”ne girmeleri sonucu, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb sorunlar yaşanmaktadır (Göktürk, 2006: 24).

Yol açtığı bu sorunlar dolayısıyla bölgelerarası dengesizlik önemli bir toplumsal sorun olarak kabul edilmeye başlanmış; bölgelerarası gelişme farklarını azaltıcı kamu politikaları geliştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ertesinde bölgelerarası dengesizliği azaltıcı politikalar, gelişmiş ülkelerin hükümet programlarında yer alarak uygulamaya konulmuştur. Daha sonraki dönemlerde de dengesizliği azaltıcı politikalar, bu politikaların ilkeleri, amaçları ve araçları ve bu çerçevedeki önlemler üzerinde durulmaya devam edilmiştir (Özdemir, 1999: 121).

1.2.4. Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkış Sebepleri

1750’lerde başlayan sanayi devrimi, iki yüzyıl içerisinde ülkeler arasında büyük farklılığa yol açmıştır. Şöyle ki, devrimi gerçekleştiren ülkeler hızlı gelişirken; devrimi gerçekleştiremeyen ülkelerin, bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürülmekten kurtulamamaları, dünya ülkeleri arasında “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” şeklinde kesin bir ayırımı doğurmuştur. Bu sürecin, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin kendi bölgeleri / coğrafi mekânları arasında da benzer bir sonuca yol açtığı görülmektedir. Kısaca, sanayi devrimi, bir ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlamamış, belirli yörelerde başlamıştır. Şu halde, bir ülkede görülen bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının nedeni ve dolayısıyla ortaya çıkışının başlangıcı, sanayi devrimine kadar inmektedir (Dinler, 1998: 111).

Belirli bir yörede veya noktada baş gösteren bir ekonomik gelişme, söz konusu bölgeyi nasıl diğer bölgeler aleyhine ileri düzeye taşımaktadır? Bu noktada iki neden ileri sürülmektedir: Birincisi, ölçek ekonomilerinden maksimum düzeyde yararlanmak isteyen işletmelerin, üretim kapasitelerini en uygun (optimal) düzeye ulaştırmak için yeni yatırımlara girmeleri, diğer ifadeyle, işletmelerini genişletmeleridir. Böyle bir işletme, “pozitif içsel ekonomiler” biçiminde sağladığı avantajlarını maksimize ederken, faaliyette bulunduğu yörede de ekonomik faaliyetler artmaktadır. İkinci olarak, birlikte olmaktan doğmuş olan avantajlardan, diğer ifadeyle, “dışsal ekonomiler”den yararlanabilmek için, işletmeler aynı bölgede toplanma eğilimi gösterirler (Dinler,

1998:118); bir başka anlatımla, *dışsal biriktirimlerden yararlanma isteğidir* (Keleş, 2002: 28).

Bir başka açıdan, bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişme farklarının, ortaya çıktıktan sonra varlığını sürdürmesi veya azalması, “uluslararası ticaret kuramı” ile yakından ilgilidir (Keleş, 2002: 338). Buna göre, bölgesel gelişmenin ilk aşamalarında, gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler arasında ulaşım ve haberleşme sistemleri gelişmemiş olduğundan, bu bölgeler arasındaki ticaret, “karşılaştırmalı üstünlük kuralı”na uygun olarak yapılır. Bu ilişkide, altyapı gelişmemiş olduğu sürece sermaye ve nüfus, gelişmiş bölgelere akar. Sonuç olarak, ekonomik gelişme, çeşitli nedenlerle, ekonomik faaliyetlere elverişli koşullara sahip olan bölgelerde başlamaktadır. Bazı bölgelerde bu şekilde başlayan gelişme hareketi, içsel ve dışsal ekonomiler sonucu giderek artarken, bu merkezleri daha da geliştirmektedir. Gelişme potansiyelinden yoksun olan diğer bölgeler ise bir duraklama hatta gerileme sürecine girmektedir. Aslında böyle bir süreç, kaçınılmaz bir zorunluluk ve aynı zamanda ekonomik gelişmenin bir koşulu olarak görülmelidir (Dinler, 1998: 118).

Bir ülkede ortaya çıkmış olan bölgelerarası dengesizlik zaman içinde nasıl bir biçim alır? Bu sorunun cevabına dönük değişik görüşler ortaya konulmuştur (Keleş, 2002: 340):

Bir görüşe göre, bölgelerarası dengesizlik, büyüme sürecinin bir gereğidir. Bu dengesizlik, büyümeye paralel olarak kendiliğinden azalır, çünkü ekonomik gelişmeyle birlikte, bütün coğrafi bölgeler bundan kendine düşen payı alır. Böylece gelişmiş bölgelerle azgelişmiş bölgeler arasındaki gelişme farkı kendiliğinden kapanır.

Bir başka görüş, bölgelerarası gelişme farkının kendi başına bırakıldığı takdirde daha da artacağı biçimindedir. Galtung, Myrdal, Amin, Santos gibi düşünürlere dayanan bu görüşe göre, burada merkezin çevreyi sömürmesi söz konusudur. Büyük kentlerle gelişmiş bölgeler, ülkenin tüm kaynaklarını kendilerine çekerek, öteki bölgelerin geri kalmaya devam etmesine yol açarlar. Bu görüşe göre, devlet karışmadığı takdirde, geri kalmış bölgeler azgelişmişliğini gideremeyeceklerdir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü için devlet düzeltici politikalar uygulamalı, soruna müdahale etmelidir.

Bu konudaki üçüncü yaklaşım ise, konuya, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler açısından ayrı yaklaşır. Buna göre, bölgelerarası farklılıklar, gelişmiş ülkelerde zamanla azalacaktır. Buna karşın azgelişmiş ülkelerde sorun var olmaya devam edecektir. Bu görüş, J. Friedmann'ın "Kutuplaşmış Gelişme Kuramı" çalışmasına dayanmaktadır.

Gelir düzeyindeki mevcut farklılıkların yanında bölgeler arasındaki farklılıkların sebepleri de irdelenecek olursa üç önemli neden ortaya çıkacaktır (Şen, 2004:7) :

Tabii ve Coğrafi Dengesizlik: Bölgesel kalkınmayı harekete geçiren tabii ve coğrafi faktörler arasında bölgenin konumu, iklim özellikleri, yeraltı ve yerüstü doğal kaynakları, tarıma elverişlilik gibi faktörler yer almaktadır. Bu faktörlerin özelliklerine uygun tekniklerin uygulandığı bölgede gelişme başlamakta, gelişme merkezi olan bölge, kalkınma sürecine girdiği için pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin de etkisiyle diğer bölgelere nazaran daha da gelişmektedir. Kalkınmayı ve sanayileşmeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen tabii ve coğrafi faktörler yeryüzünde farklı dağıldığı için, aynı dağılsa bile her bölge aynı rasyonellikte bu faktörleri kullanamadığı için bölgeler farklı farklı gelişme seviyelerine sahip olmaktadır.

Ekonomik Dengesizlik: Aynı üretim faktörlerinin eşit olmayan dağılımları veya aynı üretim faktörlerinin farklı bölgelerde verimliliklerinin değişken olması, işletmelerin kuruluş yeri seçimlerini etkilemektedir. Yatırımlarını kendilerine maksimum kar-minimum maliyet sağlayacak bölgelerde yoğunlaştırdıkları için, bu amaçları sağlayabilen bölgeler diğer bölgelere göre gelişmekte ve böylece bölgelerarası dengesizlikler ortaya çıkmaktadır.

Sosyal Dengesizlik: Sanayi hareketlerinin yoğun olduğu gelişme merkezlerinde gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğundan bu bölgelerde eğitim, sağlık, alt yapı gibi genel sosyal sermaye, diğer gelişmemiş bölgelere göre olumlu yönde önemli bir farklılık göstermektedir. Bunun sonucu olarak, genel sosyal sermayeye dayalı yatırımların fonksiyonu olan sosyal hizmetlerden yararlanabilmek amacıyla, diğer bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru göçler gerçekleşmekte, bu da sosyal dengesizliklere sebep olmaktadır.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi hem sosyal, hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteği ve kamu ağırlıklı düzenlemeleri yani genellikle alt yapıya dayalı faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik boyutuyla ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını içermektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989: 1). Bu durumda bölgesel kalkınma her yönüyle geri kalmış bir ülkenin kalkınması sorunlarıyla bire-bir benzerlik göstermektedir.

Kalkınmada Bölgeler arası farklılıkların oluşması ile birlikte Bölgesel Kalkınma Ajansları ortaya çıkmıştır.

1.3. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ajans, haber toplama ve yayma işiyle uğraşan kuruluş, bir ticari kuruluşu tanıtan, onunla ilgili bilgi aktaran ve bu yolla kazanç sağlayan iş kolu, bu iş kollarının çalıştığı büro, eskimiş radyoda haber bülteni anlamlarına gelmektedir. Ajans sözcüğünün kamu kuruluşlarına verilen bir genel örgüt türü olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Örgüt adı olarak kullanıldığı alanlar ise Batı dillerinde temsilcilik, tanıtımcılık çağrışımları yapan hizmetlerdir (Güler, 2006: 26).

Yerine getirdikleri hizmetler ve kuruluş gerekçeleri dikkate alındığında Bölgesel Kalkınma Ajansları ile ilgili birçok tanımlama söz konusudur. Bir yaklaşıma göre Bölgesel Kalkınma Ajansları; merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek amacıyla 1930'lu yıllardan itibaren kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır (Apan, 2004: 48).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan tüzel kişilere paylaştıran yönetişimci kuruluşlardır. Bölgesel Kalkınma Ajansları; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne (EURADA) göre bir Bölgesel Kalkınma Ajansı sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar ve bu çözümleri geliştiren projeleri destekler. Kamunun finansman sağladığı bölgesel ekonomik gelişmeyi özendirmek üzere tasarlanmış olan bu ajansların çalışma alanı merkezi ve yerel hükümetlerin dışındadır (Alaçam, 2004: 28).

1.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları Kurulma Gerekçeleri

Çağımızda, dünyada yaşanan en önemli değişimlerden biri “küreselleşme”dir. Küreselleşme, “ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içeren, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması” anlamına gelmektedir (Özkıvrak ve Dileyici, 2005: 5). Siyasi açıdan küreselleşme, devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinde, ulus devletin hakimiyeti sarsılmış, devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması gereği yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ulus-devlet halen ülke içinde gerçekleştirdiği uygulamalar, yaptığı düzenlemeler ve izlediği politikalarla ülke potansiyelini geliştirme veya israf etme konusunda belirleyici bir rol oynamakta ve bu da küreselleşme süreci üzerinde etkili olmaktadır.

Dünyadaki küreselleşme eğilimleri yanında bölgeselleşme ve yerelleşme eğilimleri de devletin politika belirleme alanındaki gücünü; uluslararası kuruluşlar, bölgesel birlikler ve yerel yönetimler ile paylaşmasını gerektirmektedir. Ulus-devlet, özellikle savunma ve ekonomi alanındaki yetki ve sorumluluklarını uluslar arası ve/veya bölgesel anlaşmalara göre yeniden tanımlamak ve bu alanlarda ülke içi politikalarını uluslararası ve bölgesel otoritelerin kuralları doğrultusunda belirlemek durumunda kalmıştır.

Avrupa'da kurulan ve bugün AB'ye giriş sürecinde Türkiye'de kurulması istenen kalkınma ajanslarının kuruluş gerekçeleri; Fordist yaklaşımdan Post-Fordist

yaklaşımına geçiş, kalkınma anlayışında yaşanan değişiklik ve kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması başlıkları altında incelenecektir.

Fordist Yaklaşımdan Post-Fordist Yaklaşımına Geçiş: Bu yaklaşımın temeli, dünya üretim sisteminde son 25-30 yılda meydana gelen değişimlere dayanmaktadır. Üretim sürecinde büyük ölçekli, kitlesel üretime dayalı fordist üretim olarak adlandırılan yapıdan küçük ölçekli ve esnek üretim teknolojilerine dayalı, KOBİ'ler üzerine inşa edilen ve post- fordizm olarak adlandırılan üretim sürecine geçiş söz konusudur. Bu süreçte, üretimin adem-i merkezileşmesi ve KOBİ'lerin üretimdeki ağırlığının artması söz konusudur. Bu dönüşüm kalkınma sürecinde ulusal ekonomi ve ulusal kalkınma anlayışını zayıflatıp yerine yerelleşme ve yerel kalkınmayı güçlendirmektedir (Ataay, 2005: 16).

Ekonomik gelişmede KOBİ'lere ağırlık veren bu yaklaşım, yerel topluluklara ve yerel yönetimlere de önemli roller vermekte, yerel yönetimler ekonomik gelişmeye katalizörlük yapmaktadır. Yaklaşım yerel yönetimlere, yerel kaynakları harekete geçirerek yerelliğin rekabet gücünü artırmak, girişimcilere teşvik ve muafiyetler biçiminde destekler sunmak ve yereldeki ekonomik potansiyelin ortaya çıkarılması yoluyla yabancı sermaye yatırımları açısından cazibeyi arttırmak gibi işlevler yüklemektedir. Böylece post- fordizm olarak adlandırılan yaklaşım, günümüzün rekabetçi küreselleşme sürecine uyum açısından, KOBİ'lere dayalı bir sanayileşme stratejisiyle yerelleşmeye dayalı bir yönetsel reform programının birlikte hayata geçirilmesinin zorunluluğu olduğunu ileri sürmektedir (Ataay, 2005: 17).

Kalkınma Anlayışında Yaşanan Değişim: Artan küreselleşme eğilimleri, ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücü olarak yerel dinamiklerin önemini arttırmış ve yerel kalkınma yaklaşımları kalkınma anlayışında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Ürün, sermaye ve işgücü piyasalarında artan ölçüde dışa açılımın yaşandığı, rekabet olgusunun arttığı ve küresel bir nitelik kazandığı yeni dünya ekonomisinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerle birlikte, bilgiye olan ihtiyaç da artmıştır. Diğer taraftan, bilgiye erişimde ve tabana yaymada, hem kamu yönetimindeki merkezîyetçi bürokratik yapılanmalar, hem de iş dünyasındaki ölçek ekonomileri rasyoneli üzerine kurulu piramide benzer hiyerarşik firma örgütlemeleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Bilginin başlı başına bir üretim

faktörü durumuna geldiği ve küresel ölçekte rekabetin arttığı yeni dünya ekonomisinde; esneklik kabiliyeti yüksek küçük ölçekli birimler ile yatay düzlemde ağ-şebeke (network) etkileşimleri temelinde örgütlenmiş kurumsal yapılanmalar önemlerini arttırmışlardır. Bu kapsamda yeni kalkınma yaklaşımlarında merkezi idare ve kamu sektörü yanında, yerel birimler ile özel sektör ve STK'lara, daha da önemlisi yatay düzlemde işbirliği ve ortaklık sağlama amacıyla oluşturulan kurumsal yapılanmalara önemli işlevler düşmektedir (Koyuncu, 2006: 3).

Çeşitli ülkelerde yaşanan deneyimler göstermektedir ki, yerel örgütlenme ve uyum kapasitesi yüksek yerel birimler, küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında daha başarılı olabilmekte ve böylece küresel tehditleri ve rekabet baskısını, yerel fırsat ve avantajlara çevirebilmektedir. Ayrıca dinamik yerel birimler, içinde buldukları ülkelerin dışa açılmasında da önemli işlevler görmektedir. Dünya ekonomisindeki artan yerelleşme eğilimleri ile kentsel ekonomiler olgusu, geleneksel kalkınma anlayışını ve beraberinde kalkınma araçlarını da değiştirmektedir. Geline aşamada temel anlayış; bölgesel gelişmenin tepeden aşağı değil, yerel aktörlerin katılımıyla aşağıdan-yukarı olması doğrultusundadır. Böyle bir anlayış ise kalkınma sürecinde temel politika olarak yerel kaynakların harekete geçirilmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Türkiye’de, yaşanan bu değişimler nedeniyle hem kültürel hem de iktisadi küreselleşmeden etkilenmiştir. Özellikle seksenli yılların başından itibaren Türk toplumunda önemli siyasi ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Türk ekonomisinde, 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ithal ikameci içe dönük ekonomi modeli terk edilerek ihracatı teşvik eden dışa açık bir ekonomi modeli benimsenmiştir. Böylece Türk ekonomisinin dışa açılma süreci başlamış, 1990’lı yıllarda bu süreç tamamlanmıştır. Türk ekonomisine etkisi açısından, iktisadi küreselleşmenin bir boyutunu oluşturan üretim şeklindeki değişim (kitle üretiminden esnek üretime geçiş) oldukça önemlidir. Enformasyon teknolojileriyle küçülen bir dünyada rekabet ulusal piyasaları birbirine bağlarken, ulusal ekonomilerde büyük olmanın değil, hızlı olmanın daha çok başarı getireceğini göstermiştir. Küreselleşmenin ürünü olan bu süreç, KOBİ’lerin önemlerinin artmasının altında yatan nedendir. Bu özellikle çeşitli Anadolu kentlerinde boyutları bakımından küçük, fakat neredeyse uluslararası rekabette dahi söz sahibi olabilecek bazı firmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkiye’de üretici sınıf yapısında çatlama, daha doğru bir deyişle bir farklılaşmaya yol açmış, eski güçlerin yanına merkez

dışından gelen yeni güçler oluşmuş ve doğal olarak bu çerçeveye yeni ve yoğun bir çatışmayı beslemiştir. KOBİ'lerden oluşan yeni iktisadi aktörler, kredi ve teşvikler başta olmak üzere kaynakların büyük çoğunluğuna hakim iç sermaye dokusuna karşı çıkmışlar, kendilerini oyun dışı bırakan aşırı tekelsimsi ekonomik yapının değişmesini ya da onlara bir kanal açılmasını talep etmişler ve bu oranda siyasallaşmıştır. (Koyuncu, 2006: 3).

Bu noktada küreselleşme süreci Türkiye'de, ekonomi alanında yaşanan değişimlere paralel olarak kültürel ve siyasi alanlarda da değişimlere sebep olmuştur. Bir yandan Türk ekonomisinde yaşanan liberalleşme çabalarının yanı sıra, Türkiye'de 1990'lı yıllar sivil toplum kuruluşları ve derneklerin ortaya çıkmasında olumlu bir ortam meydana getirmiştir. Küreselleşme sürecinde yerel birimlerin ve mekânın artan önemi yanında, AB'ye uyum politikaları çerçevesinde Türkiye'de de; bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yerel ve bölgesel potansiyellerin harekete geçirilmesi ve kalkınma anlayışı önem kazanmıştır.

Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: Küreselleşme süreci, kamu yönetiminde de yeniden yapılanma için körükleyici bir unsur olmuştur. Özellikle uluslararası mali-teknik kurumlarla yapılan çalışmalar, kamu yönetiminde yeniden yapılanma sürecinin itici unsuru olmuştur. Bu yeniden yapılanma sürecinde sadece dar anlamda kamu yönetimi bu çalışmalardan etkilenmemekte olup, geniş anlamda kamu ekonomisi bundan etkilenmektedir. Bu doğrultuda devletin görevleri yeniden tanımlanmakta ve bazı yetki ve görevleri daraltılmaktadır. Sık kullanılan deyim ile “üretici devlet”ten “düzenleyici devlet”e geçiş süreci yaşanmaktadır. Kanun'un amacı, kamu yönetimini katılımcı, saydam, hesap verebilir ve insan haklarını esas alan bir anlayış çerçevesinde yeniden yapılandırmaktır. Bu ilkeler kamu yönetiminin temel ilkeleridir (Dinçer, 2003: 9).

Kamu Yönetimi Temel Kanunu, mevcut yönetim anlayışını değiştirmektedir. Kanun'un genel gerekçesinde de belirtildiği gibi, yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında hazırlanan diğer kanunlar ve kanun tasarıları “yönetişim” anlayışı çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu değişimin temelinde “dünyada yaşanan gelişmeler”, yani küreselleşme olgusu yatmaktadır. Bu değişme sürecinde kamu yönetiminin de işlevleri sorgulanır olmuştur ve toplum taleplerine karşı daha duyarlı, katılımcı, hesap

verebilen ve şeffaf bir kamu yönetimi anlayışı gündeme gelmiştir. Kanun'un genel gerekçesinde belirtildiği gibi özelleştirme, sivilleşme ve yerelleşme gibi olgular vurgulanmıştır. Piyasa süreci ön plana çıkarılmıştır. Kamu Yönetimi Temel Kanunu'nda yer alan, sosyal devlet modelinden düzenleyici ve yönetişimci devlet modeline geçiş, kalkınma ajanslarına da damgasını vurmuştur.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda yönetim yapısını katılmayı hedeflediği topluluk standartlarına kavuşturma çabası, kamu yönetiminde yeniden yapılanma açısından önemli bir değişim faktörü olarak gündeme gelmekte ve öte yandan küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile bir çok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu süreçte Türkiye'ye de AB tarafından bölge planlamanın yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da BKA'lar olduğu vurgulanmaktadır. Bu konu ilk kez, AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. Kalkınma ajanslarının kurulmasıyla, Türkiye'de selektif olmayan teşvikler ve yerel ekonomik stratejilerden yoksun yerleşik bölgesel politikalardan uzaklaşarak, her bölgesel ekonominin sosyo-ekonomik dokusuna ait kaynaklarının harekete geçirilmesi sonucunda bölgesel rekabetçi üstünlüğü ön plana çıkararak, yeni bölgesel politikalara geçiş yapılması hedeflenmektedir.

1.3.2. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

Türkiye'de bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamış ve diğer kalkınma planlarında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkının kapatılmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş aksine daha da arttırmıştır. Türkiye'de bağımsız yerel kurumların olmaması, merkezi kurumların yerel düzeydeki birimlerinin işlevlerinin sınırlı olması uygulanan politikaların etkinliğini azaltmaktadır.

Türkiye'de kalkınma ajansı kavramına yönelik ilk adımlar 1990'lı yıllarda atılmıştır. Bu sürecin Türkiye'de başlatılmasındaki amaç, yurtiçinde beklenen yerelliklerin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanı sıra AB'ye katılma sürecini hızlandırmaktır. Türkiye'de o yıllarda bu konuda yapılmış birkaç uygulama söz

konusudur. Ancak bu uygulamaların çoğu proje aşamasında kalmış ya da uygulamanın başında çıkan sorunlar sebebiyle sona ermiştir. Türkiye’de bölgeselleşme ile ilgili tutum merkezîyetçi bir anlayışa dayanmaktadır. 1990’larda Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı, son yıllarda kurulan EURADA’ya üye Mersin Kalkınma Ajansı ve yeni kurulmakta olan ajanslar kendiliğinden ve hiçbir yetkisi olmadan oluşmuşlardır. Fakat birlik öncesi kurulan bazı kamusal idareler, bu ajanslara benzer nitelikte bölgesel kalkınmayı sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Daha çok dünyada bu idareler az gelişmiş bölgeleri geliştirmek için devletlerin keyfiyetinde, yani sürekliliği, yetkisi, bütçesi, idare yapısı ulus-devletin belirlediği kuruluşlardır. Türkiye’de buna en güzel örnek, GAP projesi için kurulan, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi’dir. 1989 yılında 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile projenin yürütülmesi için ayrı bir örgüt olarak, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur. GAP İdaresi, bölgede, geniş yetkilerle donatılmıştır. Başbakanlığa bağlı, kamu tüzel kişisi olan idarenin görev süresi 15 yıl olarak belirlenmiştir. İdarenin giderleri, başbakanlık bütçesindeki ödeneklerden, yardımlardan, kredi, faiz, hibe, hizmet ve kira gelirlerinden karşılanmaktadır. İdare’nin merkezi Ankara’dadır. Proje, bölgedeki su ve toprak kaynaklarını kullanarak, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını hedeflemektedir. Proje, on üç ayrı projeden oluşan bir projeler demetidir. İdarenin karar verme mekanizmasında Sivil Toplum Kuruluşları ve özel sektör yoktur. Yeni sisteme geçildiğinde bu idarenin yeni ajanslara aktarılması planlanmaktadır.

Bilindiği gibi küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile birçok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır. Bu süreçte Türkiye’ye de AB tarafından bölge planlamanın yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da kalkınma ajansları olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veritabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu istatistiki bölge birimlerinin oluşturulması AB’ye uyum kapsamında atılan adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Çalt, 2005: 12).

1.3.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması

Bölgesel kalkınma Türkiye’de ulusal kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türkiye’de bölgesel kalkınmanın, merkezden üretilen politikaların bölgelerde yine merkezi bürokrasi eliyle uygulanması geleneği, devletin kalkınmayı başlatacak tek güç olarak görüldüğü bir toplum anlayışının sonucudur. Bu anlayış bugün bölgelerin, kendilerine özgü gelişme potansiyellerini gerçekleştirmelerinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bölgelerindeki sorunların çözümü için yerel aktörlerin aktif katılımının gerekli olduğu DPT tarafından da son yıllarda kabul gören bir yaklaşımdır.

Şimdiye kadar yapılan kalkınma planları bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında etkisiz kalmış ve kapsamlı bir uygulama şansı bulamamıştır. Türkiye’nin bölgesel kalkınmayı gerçekleştirme sürecinde temel ihtiyacı, yerel aktörlerin harekete geçirilmesi ve işbirliği içinde kendi sorunlarına devletten yardım beklemezsizin çözüm ürettikleri yeni bir kalkınma anlayışını yerleştirilmesidir. Bu yeni kalkınma anlayışının bir sonucu olarak, yerel kalkınmayı yeniden örgütlemek üzere ülkemizin siyasi, idari, sosyal ve ekonomik koşulları ile dünya tecrübesi ve AB üyeliği perspektifi göz önünde bulundurularak, ülkemize has bir bölgesel kalkınma modeli oluşturulmuştur. Bu model dahilinde kurulması öngörülen kalkınma ajanslarının temel amacı; kamu kesimi, özel kesim ve STK’lar arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.

Bölgesel gelişme alanındaki kaynak sorununun çözümüne katkı sağlayacak olan Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Programları’nın etkin bir şekilde yönetilmesi, uygulanması ve izlenmesine de imkan sağlayacak kalkınma ajansları; Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Programları’nın uygulandığı az gelişmiş yörelerden başlayarak ülke genelinde 26 Düzey 2 bölgesinde kurulması planlanmıştır.

Türkiye’de BKA’lar, AB tarafından Katılım Ortaklığı Belgeleri ile gündeme gelmiştir. 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması yapılarak, kalkınma ajanslarının zemini hazırlanmıştır. Türkiye için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

TR1: İstanbul

TR10: İstanbul

TR2: Batı Marmara

TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

TR22: Balıkesir, Çanakkale

TR3: Ege

TR31: İzmir

TR32: Aydın, Denizli, Muğla

TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak

TR4: Doğu Marmara

TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir

TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova

TR5: Batı Anadolu

TR51: Ankara

TR52: Karaman, Konya

TR6: Akdeniz

TR61: Antalya, Burdur, Isparta

TR62: Adana, Mersin

TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye

TR7: Orta Anadolu

TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir

TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat

TR8: Batı Karadeniz

TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak

TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop

TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat

TR9: Doğu Karadeniz

TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon

TRA: Kuzeydoğu Anadolu

TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum

TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars

TRB: Ortadoğu Anadolu

TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van

TRC: Güneydoğu Anadolu

TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis

TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa

TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

08.02.2006 tarihinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu kanuna göre Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir. Listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan Ajansın kaldırılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir. Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.

1.3.4. Kalkınma ajanslarının yapısı, görev ve yetkileri

Ajansın teşkilât yapısı aşağıdaki gibidir:

Kalkınma kurulu: Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur. Kalkınma kuruluna temsilci gönderecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir. Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır.

Yönetim kurulu: Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Madde 10)

Genel sekreterlik: Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur (Madde: 12).

Yatırım destek ofisleri: Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir (Madde 15)

Ajansın görev ve yetkileri şunlardır :

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- f) Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

1.3.5. Bölgesel kalkınma ajansları Uygulamaları

Bu kısımda Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarına kısaca değinilecektir.

Çukurova Kalkınma Ajansı: Bölgelerarası uçurumun giderilmesi ve yerinden yönetimle yerli ve yabancı yatırımcının karşılaştığı engellerin asgariye indirilmesi amacıyla hazırlanan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”un Meclis’te onaylanmasının ardından ilk pilot uygulama TR-62 olarak adlandırılan Adana-Mersin bölgesinde başlatılmıştır. Bu bölge hem alt yapı hem de bilgi birikimi bakımından önemli bir bölgedir.

‘Doğu Akdeniz’in kalbi, tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji alanında rekabetçi, limanı ve serbest bölgeleriyle ülkemizin dışa açılan kapısı, kentleri ve kırsalı ile topyekün kalkınmış bir Çukurova Bölgesi olma’ vizyonu ile yola çıkan Ajans, ülkemizde oluşturulan Kalkınma Ajansı modelinin ilk iki uygulamasından biridir. (<http://www.cka.org.tr>, 18.03.2007)

Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Düzey 2 Bölgesi, ülke yüzölçümünün yüzde 3,8’ini kaplamaktadır. 2000 yılı itibarıyla bölge nüfusu 3,5 milyon kişidir. Bölge nüfusunun yüzde 68,5’i şehirlerde, yüzde 31,5’i ise kırsal kesimde yaşamaktadır. 2001 yılı GSYİH değerinin sektörler itibarıyla dağılımı incelendiğinde; TR62 Bölgesi tarım sektörü payı (yüzde 19,4) ülke ortalamasının (yüzde 13,6) üzerinde gerçekleşirken, bölgenin sanayi ve hizmetler sektörünün GSYİH içerisindeki payları (sırasıyla yüzde 27,2 ve yüzde 53,4) ülke ortalamasının (sırasıyla yüzde 28,4 ve yüzde 58) gerisinde kalmıştır.

Ajansın amaçları arasında; bölgenin cazibesinin artırılması için, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konulması, bölgenin ulusal ve uluslar arası alanda tanıtımının yapılması, insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi ve göçün etkin yönetiminin sağlanması, bölgede üretim ve istihdamı artırıcı faaliyetlere destek sağlanması sayılabilir.

Çukurova Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planına göre, ajans bu amaçları çerçevesinde kendilerine bazı öncelikler tespit etmiştir. Bunlar: bölgenin potansiyel ve yeteneklerinin ortaya çıkartılmasına dönük araştırma ve çalışmalara destek sağlanması, yerel yönetimlerin altyapı ve çevre kalitesinin artırmaya yönelik projeler üretmesine destek sağlanması, bölgede insan kaynakları eğitim stratejisi çalışmasının yapılması için gerekli verileri sağlayacak veri tabanlarının oluşturulması, bölgede üretim ve istihdam artışına katkıda bulunacak yeni işletmelerin kurulmasının desteklenmesi, sanayinin verim, kapasite, ar-ge, yüksek katma değerli ürüne geçiş projelerine mali hibe desteği sağlanması olarak sıralanabilir.

İzmir Kalkınma Ajansı: İzmir Kalkınma Ajansı'nın resmi açılışı 13 Ocak 2007 tarihinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener'in katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Ajans ilk Kalkınma Kurulu toplantısını 4 Ağustos 2006, 2. Kalkınma Kurulu toplantısını 2 Eylül 2006, 3. toplantısını 25 Aralık 2006 ve 4. toplantısını 13 Ocak 2007 tarihinde gerçekleştirmiştir. 21-24 Kasım 2006 tarihleri arasında yapılan sınav sonuçlarına göre 21 uzman, 5 destek personelinin ise alımı gerçekleştirilmiştir. İzmir Kalkınma Ajansı 05 Mart 2007 tarihinde EURADA üyesi olmuştur (<http://www.izka.org.tr>).

İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Ekrem Demirtaş Ajansın Yönetim Kurulu üyeliğine atanmış, 4 Ağustos 2006 tarihinde yapılan seçimler sonucunda İzmir Ticaret Odası Meclis Başkanı Necip Kalkan, İzmir Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu Başkanlığı'na seçilmiştir. İzmir Valisi Oğuz Kağan KÖKSAL'ın başkanlığında 21 Temmuz 2006 tarihinde yapılan Yönetim Kurulu toplantısında belirlenen Kalkınma Kurulu üyeleri sayıları doğrultusunda; Kamu Kuruluşları Meslek Odaları ile Sivil Toplum Kuruluşlarınca Kalkınma Kurulu üyeleri belirlenmiştir. Kalkınma Kurulu toplam 100 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin 30'u kamu kurum ve kuruluşlarından, 70

üyesi özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından gelmektedir. Kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde; merkezi idare, mahalli idareler, üniversiteler ve diğer kamu tüzelkişileri, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde ise; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, sendikalar, birlikler ve diğer sivil toplum kuruluşları temsil edilmektedir.

Ajansın ilk hedefi İzmir'in tanıtımını sağlamaktır. Ajansın beklenen özelliği, devletin hantal yapısından çıkıp, işlerin özel sektör mantığıyla yapılmaya başlanması, ekonomik ve sosyal gelişmeye odaklı programlar yapmasıdır. Kırsal faaliyetlere destek vermek, yatırımların promosyonunu yapmak, yurtiçi ve yurtdışından gelen yatırımcılara yardım hizmetlerinin yapılması, gençlere verilen önemle girişimciliğin desteklenmesi ve en önemlisi de yerel potansiyelimizin harekete geçirilmesi ajansın diğer hedefleri arasında yer almaktadır (<http://www.aksam.com.tr>, 10.08.2006).

1.3.6. TR32 Güney Ege Kalkınma Ajansı

25 Temmuz 2009 Cumartesi günü 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararına göre TR32 Aydın, Denizli, Muğla Bölgesel Kalkınma Ajansının merkezi Denizli ili olmuştur.

Yönetim Kurulu, Ağustos 2009'da Denizli Valiliği toplantı salonunda ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Yönetim Kurulunun ilk toplantısında Denizli, Aydın ve Muğla illerini kapsayan Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın adının Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) olması kararı alınmıştır. Denizli Valiliği toplantı salonunda gerçekleştirilen toplantıya Denizli Valisi Yavuz Erkmen, Aydın Valisi Hüseyin Avni Coş, Muğla Valisi Dr.Ahmet Altıparmak, Denizli Belediye Başkanı Nihat Zeybekçi, Muğla Belediye Başkanı Dr.Osman Gürün, Denizli İl Genel Meclisi Başkanı Halil Pekdemir, Aydın İl Genel Meclisi Başkanı Akan Evren, Muğla İl Genel Meclisi Başkanı Zeki Köylü, Muğla Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Bülent Karakuş, Denizli Ticaret Odası Başkanı Necdet Özer ve Aydın Ticaret Odası Başkanı Hakkı Dokuzlu katılmıştır.

GEKA'nın başkanlığının dönüşümlü olarak Denizli, Aydın ve Muğla Valileri tarafından yapılacağını belirten Vali Erkmen, bu şekilde başkanlığın adalete dayalı bir sistemle yürütüleceğini söylemiştir. GEKA'nın geçici hizmet binasının Tekstil İhracatçıları Birliği binasının Ajansa ayrılan katında olacağını ifade eden Vali Erkmen, diğer üç ilde de destek ofisleri açılacağını yatırımcıların bu illerdeki ofislerle irtibata geçerek işlemlerini bu illerde yaptırabileceklerinin altını çizmiştir. Vali Erkmen, ayrıca 15 gün içerisinde 100 kişilik Kalkınma Kurulu'nun da toplantısını gerçekleştireceğini belirtmiştir (www.denizli.gov.tr, 10.08.2009)

1.4. YEREL YÖNETİMLERİN KALKINMADA ROLLERİ

Planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte ilçe, kalkınma çalışmalarında temel hizmet birimi olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerden özel idareler ve belediyelerin kalkınmada rolleri incelenmiştir.

1.4.1. İl Özel İdarelerinin Kalkınmada Rollerini

İl özel idaresi; il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. 5302 Sayılı yeni İl Özel İdaresi Kanunu'nun 5. maddesinde, bu idarenin görev alanının il sınırlarını kapsadığı belirtilmekte, 6. madde ile de görev ve sorumluluklar düzenlenmektedir. İl özel idaresinin yerine getirmesi gereken ve yetkili olduğu görevler iki küme halinde düzenlenmiştir.

Birinci kümede yer alan görevler tüm il sınırları içinde yerine getirilecek olup, gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret, ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmetler ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları, ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binaların yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri kapsamaktadır.

İkinci kümede yer alan görevler ise belediye sınırları dışında yapılacak görevlerdir. İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetler İl özel idaresi tarafından kırsal alanda gerçekleştirilecek hizmetlerdir.

İl özel idarelerinin yerine getirmesi gereken görevlerin bir kısmı tüm ili, diğerleri ise kırsal alanı kapsadığından, belediye ve köyleri de ilgilendirmektedir. Ayrıca, merkezi idare tarafından yürütülen hizmet ve yatırımların da, bu görevler yapılırken göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu nedenle, 5302 Sayılı Kanun, hizmetlerin diğer mahalli idareler ve kamu kuruluşları arasında bütünlük ve uyum içinde yürütülmesi için gerekli olan koordinasyonun o ilin en büyük mülki idare amiri olan vali tarafından sağlanacağını hükme bağlamış bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda, en etkili eşgüdüm aracı, hizmet ve yatırımların yer aldığı planların, tüm ilgililerin katılımıyla oluşturulmasıdır.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda planlama araçlarına ilişkin hükümler şunlardır:

Kanunun 6. maddesinde, İl Çevre Düzeni Planının, valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılacağı, bu planın belediye ve il genel meclisleri tarafından onaylanacağı belirtilmektedir.

Kanunun il genel meclisinin görev ve yetkilerini düzenleyen 10. maddesinde “Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını” ve “belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını” görüşmek ve karara bağlamak, bu meclise görev ve yetki olarak verilmiştir.

Kanunun “Stratejik plan ve performans planı” başlığını düzenleyen 31. maddesine göre; Vali, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plan ve programları ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans planı hazırlayıp il genel meclisine sunacaktır. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanacak ve il genel meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girecektir. Stratejik plan ve performans planı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil edecek ve il genel meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilecektir.

Valinin ili bir bütün olarak görüp, en sağlıklı yönlendirmeyi yapabilmesi, gerekli eşgüdümü sağlaması için kapsayıcı bir planlama aracı, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 24. maddesi dışında söz konusu değildir. Oysa, il gelişme planı yaklaşımı, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını da kapsayıcı nitelik taşıdığından, valinin bu görevini yerine getirmesinde en etkili araç özelliğini taşımakta, bütün yerel planların bir bileşkesi olarak hem onlardan etkilenmekte, hem de onları etkilemektedir.

Örneğin, il özel idaresinin (kurumsal) stratejik planı yalnızca bu idarenin görevlerine yönelik kurumsal bir plandır. İl çevre düzeni planı, mekânın nasıl kullanılacağını gösteren fiziki bir plandır. Oysa, il gelişme planı ildeki tüm kuruluşları, tüm sektörleri ve tüm alanı kapsayan bir planlama çalışmasıdır. Merkezi yönetim, mahalli idareler, özel sektör ve tüm sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını yönlendirici nitelikte bir plandır. Bu planın hazırlanması, diğer planlar için gerekli olan çeşitli bilgi, değerlendirme ve önerilerin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Planlar hiyerarşisi içindeki bağlantılar yasal olarak açıkça düzenlendiği zaman, zaman ve kaynaklardan büyük tasarruf sağlanabilecektir.

Geleneksel gelişme/kalkınma kuramında sermaye birikimi-derinleşmesi kalkınmanın itici gücüdür ve kalkınmanın finansmanında ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık söz konusudur. Bölgesel kalkınmada hedeflerin öncelikle sektörel büyüme ekseninde belirlendiği geleneksel planlama anlayışında kaynakların en verimli alanlarda etkin kullanılması, altyapının geliştirilmesi ve bu süreçte kamu finansal desteğinin sağlanması esastır. Ulusal-bölgesel kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde kullanılması ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi kaynak tahsislerinde merkezi hükümetin karar verici olduğu bölgesel kalkınma politikalarının temel amaçlarından biri olmuştur.

Oysa, geçmişte kalkınmayı devletin sorumluluğuna veren, yukarıdan aşağıya (hiyerarşik) devlet desteğinde uygulanan ve içe kapalı (otarşik) özellikler gösteren kalkınma, yerini yerel aktörlerin birlikte sorumluluğuna bırakmakta, aşağıdan yukarıya doğru tasarlanmış, heterarşik, esnek, stratejik ve dışa açık bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel gelişme stratejileri ise il düzeyinde stratejik planlama yaklaşımına dayandırılmaktadır.

Yeni bölgesel gelişme politikalarında bölgeler artık kendi potansiyeli ve birikimleri, geliştirdikleri ağ yapıları, yerel teknolojik değişim süreçleri, yerel kurumların niteliği, sosyal sermayeleri, yani ortaklık kurma, karşılıklı etkileşim ve birlikte iş yapabilme kapasiteleri bakımından sahip oldukları göreceli konumlarına göre, kısaca tekno-kurumsal kapasitelerine göre değerlendirilmektedir.

1.4.2. Belediyelerin Kalkınmada Rollerini

Yerel kalkınma alanında belediyelerin misyonunun, en azından, dört önemli boyutu vardır (Göymen, 2004: 6):

1. **Ekonomik gelişme:** Bir yörenin tüm kaynaklarının (doğal kaynaklar, insan, sermaye, teknoloji) akılcı bir şekilde ve belirli önceliklere göre, yöre insanının gönencini (refahını) arttıracak şekilde harekete geçirilmesi.

2. **Sosyal paylaşım ve kapsayıcılık:** Toplumda eşitlik, paylaşım, dayanışma, gönüllülük, toplum hizmeti, ortak gelecek, ortak sorumluluk gibi değer ve kavramları yerleştirmek, geliştirmek, sosyalizasyon sürecinin bir parçası yapmak. Bunları yaparken tüm sosyal kesimleri kapsamak.

3. **Siyasal katılım:** Tüm yurttaşların, siyaset ve karara alma mekanizmaları konusunda ilgilenmelerini ve bilgilendirilmelerini sağlayarak demokratik, katılımcı, saydam, hesap verebilir siyasal yapılar ve süreçler oluşturmak.

4. **Kültürel çoğulculuk:** Yöredeki, ırk, dil, din, kültürel farklılıkların insanları / grupları ayırıcı / uzaklaştırıcı değil; yakınlaştırıcı, birleştirici, sosyal ilişkileri ve toplumu zenginleştirici olmasını sağlayacak politikalar uygulamak.

Bu misyona ve temel amaçlara dönük olarak Belediyelerin etkinlikleri şunlar olabilir:

1. Yörenin ekonomik kalkınmasına, özellikle yeterli altyapıyı sağlayarak katkıda bulunmak,
2. Yörenin yatırımlar için çekici hale gelmesine çalışmak

3. Yöredeki yatırımcıları yeni iş alanları yaratılması yönünde desteklemek
4. Sürdürülebilir kalkınmanın koşullarını hazırlamak
5. Yöredeki sosyal sermayenin geliştirilmesine katkıda bulunmak
6. Yörenin “öğrenen bölge” olmasının koşullarını yaratmak
7. Yörede, ekonomik ve sosyal kalkınmaya dönük işbirliği, ortak yaklaşım, bilgi / beceri paylaşımı ve ortak hareketi özendirmek
8. Dünya ile iletişim kurmak; yöredeki paydaşların evrensel gelişmeleri izlemelerini kolaylaştırmak; yurtdışı yatay ilişkileri özendirmektir.

2. BÖLÜM

ADNKS VERİLERİ İLE KALKINMIŞLIK SEVİYELERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE KÜMELENMESİ

2.1. MATERYAL

2.1.1. DPT'nin İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

Sosyo-ekonomik gelişmişliğin, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişimi ifade ettiği önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Bu bakımdan sosyo-ekonomik gelişmişlik, ekonomik kalkınma ile özdeştir. Nitekim hem DPT'nin hem de eski adı ile DİE'nin çalışmalarında kalkınma ile sosyo-ekonomik gelişlik kavramları aynı anlamda kullanılmıştır.

DPT tarafından 1981 yılında *İlçeler İtibariyle İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 1985 yılında *İl ve İlçelerin Ekonomik ve Sosyal Gelişmişlik Seviyelerinin Tesbiti Araştırması*, 1990 yılı temel alınarak DİE tarafından *Coğrafi Bölge Ayırımında İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Gruplarının Ve Gelişmişlik Seviyelerinin Belirlenmesi Araştırması* yapılmıştır.

1996 yılında yine DPT tarafından *İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 2003 yılında *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 2004 yılında *İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması* yapılmıştır.

Çalışmanın kapsamına en uygun ve en güncel çalışma olan *2004 İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (DPT)* incelenecektir.

2.1.1.1. Araştırmanın Yöntemi

Değişkenlerin sayısal değerleri, TL, kişi, m² gibi çok farklı birimlerde ve büyüklüklerde olduğundan, her değişkene ait sayısal değerlerden, değişkenin aritmetik

ortalaması çıkarılıp, standart sapmasına bölünerek standartlaştırılmıştır. Standart hale getirilen her değişkenin ortalaması 0, varyansı 1 olur. Standartlaştırma işlemi ile farklı birimlerde ve çok farklı büyüklüklerde olan değişkenlerin, bu yüzden daha fazla ya da daha az ağırlıklandırılmaları önlenmiştir.

Girdi olarak 32 x 872 boyutunda standartlaştırılmış veri matrisi kullanılmıştır. Veri matrisinden elde edilen korelasyon matrisinin öz vektörlerinin oluşturduğu temel bileşen yükleri matrisi, bu matrisin devriği ile standartlaştırılmış veri matrisinin çarpılması suretiyle elde edilen temel bileşen değerleri matrisi, çıktı olarak alınmıştır. Ayrıca, korelasyon matrisinin öz değerleri, temel bileşenlerin açıklama oranları, temel bileşenler ile değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ve değişik aşamalarda yapılan istatistiksel anlamlılık testlerinin de sonuçları alınmıştır.

Öz değeri 1'den büyük olan temel bileşenler, verinin temel boyutlarını ortaya çıkarmak için yeterli oldukları gibi önemli oranda bilgi de içermektedirler. Bu nedenle, öz değeri 1'den küçük olan temel bileşenler dikkate alınmamıştır. Elde edilen 32 temel bileşenden sadece 7 tanesinin varyansı birden büyüktür. Bu bileşenler, toplam değişkenliğin yüzde 77,8'ini açıklamaktadır. Diğer taraftan, birinci temel bileşen toplam değişkenliğin veya veri setinin sahip olduğu bilginin önemli bir bölümüne sahiptir. Birinci temel bileşen, elde edilen 7 temel bileşen arasında, verideki toplam değişkenliğin yüzde 36,6'sını tek başına açıklayabilmiştir. Yüzde 36,6 açıklama oranı; araştırmanın, 32 adet değişkenle ilçe ölçeğinde yapılması ve ekonomik boyutu temsil eden göstergeler yanında sosyal göstergeleri de kapsamı dikkate alındığında, oldukça yüksek düzeyde bulunmaktadır.

Araştırmada kullanılan her bir değişken ile sosyo-ekonomik gelişmişlik arasındaki neden-sonuç ilişkileri, gözlem ve uzman görüşleri de dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda, sosyo-ekonomik gelişmeyle bağlantıları bakımından; nüfus bağımlılık oranı, ortalama hanehalkı büyüklüğü ve bebek ölüm oranı değişkenlerinin zıt yönde, diğer 29 değişkenin ise doğru orantılı ya da aynı yönde bir yapıya sahip oldukları görülmüştür.

Teknik modelin uygulamasında bir sonraki aşama, ilçelerin gelişmişlik sıralamasının elde edilmesi olmuştur. Bunun için, birinci temel bileşende, değişken

ağırlıkları vektörünün devriği alınarak, standartlaştırılmış veri matrisiyle çarpılmış, bu suretle temel bileşen değerleri bulunmuştur.

Temel bileşen değerleri, ilçeler için sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi olarak kabul edilmiştir. Bir sonraki bölümde yer alan ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve endeksi, ilçeler itibarıyla, temel bileşen değerlerinin büyüklük sırasına göre dizilmesi suretiyle oluşturulmuştur.

Uygulamanın son aşamasında, ilçeler, sosyo-ekonomik gelişmişlik olarak, kendi içlerinde benzerlik, birbirleri arasında ise farklılık gösteren kademeli homojen gruplara ayrılmıştır.

2.1.1.2. Araştırmanın Değişkenleri

Gelişme kavramı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılardaki ilerleme gibi bir çok veriyi içerdiğinden, gelişmenin ölçülebilmesi için yapılacak çalışmalarda gelişmeyi oluşturan bu değişkenlerin mümkün olduğu kadar çok boyutunun hesaba katılması gerekmektedir. Bu çalışmada sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini yansıttığı var-sayılan ve gelişmişliğin neden ve/veya sonucu olarak ortaya çıkan çok sayıda gösterge arasından; ilçe bazında temin edilebilen ve yapılan değerlendirmeler sonucunda tutarlı ve güvenilir olduğu saptanan 32 adet değişken kullanılmıştır.

Demografik Göstergeler

- Toplam Nüfus DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Şehirleşme Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Nüfus Bağımlılık Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü DİE-Genel Nüfus Sayımı

İstihdam Göstergeleri

- Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Ulaştırma İşkolunda Çalış. Top. İstih. Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı -
- Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı

Eğitim Göstergeleri

- Okur-Yazar Nüfus Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Okur-Yazar Kadın Nüfus Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı
- Üniversite Bitirenlerin 23+ Yaş Nüfusa Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı

Sağlık Göstergeleri

- Bebek lm Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı

Sanayi Göstergeleri

- İmalat Sanayii İşyeri Sayısı DİE-İmalat Sanayii İstatistikleri
- İmalat Sanayii Yıllık alışanlar Ortalama Sayısı DİE-İmalat Sanayii İstatistikleri
- İmalat Sanayii Kurulu Güç Kapasite Miktarı DİE-İmalat Sanayii İstatistikleri
- Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tknetimi DİE-İmalat Sanayii İstatistikleri
- Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri DİE-İmalat Sanayii İstatistikleri

Tarım Göstergeleri

- Tarımsal retim Değerinin Türkiye İçindeki Payı DİE-Tarımsal Yapı ve retim

Mali Göstergeler

- Banka şube Sayısı Bankalar Birliği
- Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri Maliye Bakanlığı
- Fert Başına Genel Bütçe Giderleri Maliye Bakanlığı
- Genel Bütçe Gelirlerinin Giderlere Oranı Maliye Bakanlığı
- Fert Başına Gelir Vergisi Maliye Bakanlığı
- Fert Başına Kurumlar Vergisi Maliye Bakanlığı
- Gelir ve Kurumlar Vergisinin Türkiye İçindeki Payı Maliye Bakanlığı

Diğer Refah Göstergeleri

- Hane Başına Telefon Abone Sayısı Türk-Telekom Ař
- Borulu Su Tesisatı Bulunan Konut Oranı DİE-Genel Nüfus Sayımı

2.1.1.3. Araştırmanın Sonuçları

Araştırma sonunda ilçeler 6 sosyo-ekonomik gelişmişlik grubunda kümelenmiştir. 2000 yılı baz alınarak yapılan çalışmanın TR32 Bölgesi için sonuçları Tablo 2.1, 2.2 ve 2.3’de il grupları içinde verilmiştir. Tablo 2.4’de ise ilçeler il grupları gözetilmeden sıralanmıştır.

1.Gelişmişlik Grubunda TR32 ilçelerinden yalnızca Denizli Merkez İlçe kendine yer bulabilmiştir. Karpuzlu ve Çameli ilçeleri bölge içerisinde en gelişmemiş ilçeler olarak görülmektedir.

Tablo 2.1 Aydın İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması

İL	İLÇE	GELİŞMİŞLİK SIRASI	GELİŞMİŞLİK GRUBU
AYDIN	Kuşadası	17	2
AYDIN	Didim	49	2
AYDIN	Merkez	53	2
AYDIN	Nazilli	83	2
AYDIN	Söke	112	2
AYDIN	Buharkent	223	3
AYDIN	İncirliova	266	3
AYDIN	Yenipazar	298	3
AYDIN	Germencik	320	3
AYDIN	Çine	329	3
AYDIN	Sultanhisar	330	3
AYDIN	Kuyucak	376	3
AYDIN	Köşk	401	3
AYDIN	Karacasu	467	3
AYDIN	Koçarlı	497	4
AYDIN	Bozdoğan	545	4
AYDIN	Karpuzlu	664	5

Tablo 2.2 Denizli İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması

DENİZLİ	Merkez	9	1
DENİZLİ	Honaz	126	2
DENİZLİ	Sarayköy	150	2
DENİZLİ	Babadağ	161	2
DENİZLİ	Çardak	200	3
DENİZLİ	Serinhisar	207	3
DENİZLİ	Bozkurt	235	3
DENİZLİ	Buldan	256	3
DENİZLİ	Akköy	315	3
DENİZLİ	Çivril	368	3
DENİZLİ	Çal	385	3
DENİZLİ	Tavas	403	3
DENİZLİ	Acıpayam	443	3
DENİZLİ	Bekilli	455	3
DENİZLİ	Baklan	490	4
DENİZLİ	Güney	496	4
DENİZLİ	Beyağaç	516	4
DENİZLİ	Kale	522	4
DENİZLİ	Çameli	709	5

Tablo 2.3 Muğla İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması

İL	İLÇE	GELİŞMİŞLİK SIRASI	GELİŞMİŞLİK GRUBU
MUĞLA	Marmaris	22	2
MUĞLA	Bodrum	27	2
MUĞLA	Merkez	68	2
MUĞLA	Datça	80	2
MUĞLA	Ortaca	104	2
MUĞLA	Dalaman	113	2
MUĞLA	Fethiye	128	2
MUĞLA	Milas	165	2
MUĞLA	Ula	212	3
MUĞLA	Yatağan	229	3
MUĞLA	Köyceğiz	264	3
MUĞLA	Kavaklıdere	374	3

Tablo 2.4 TR32 Bölgesi İlçeleri Gelişmişlik Sıralaması

İL	İLÇE	GELİŞMİŞLİK SIRASI	GELİŞMİŞLİK GRUBU
DENİZLİ	Merkez	9	1
AYDIN	Kuşadası	17	2
MUĞLA	Marmaris	22	2
MUĞLA	Bodrum	27	2
AYDIN	Didim	49	2
AYDIN	Merkez	53	2
MUĞLA	Merkez	68	2
MUĞLA	Datça	80	2
AYDIN	Nazilli	83	2
MUĞLA	Ortaca	104	2
AYDIN	Söke	112	2
MUĞLA	Dalaman	113	2
DENİZLİ	Honaz	126	2
MUĞLA	Fethiye	128	2
DENİZLİ	Sarayköy	150	2
DENİZLİ	Babadağ	161	2
MUĞLA	Milas	165	2
DENİZLİ	Çardak	200	3
DENİZLİ	Serinhisar	207	3
MUĞLA	Ula	212	3
AYDIN	Buharkent	223	3
MUĞLA	Yatağan	229	3
DENİZLİ	Bozkurt	235	3
DENİZLİ	Buldan	256	3
MUĞLA	Köyceğiz	264	3
AYDIN	İncirliova	266	3
AYDIN	Yenipazar	298	3
DENİZLİ	Akköy	315	3
AYDIN	Germencik	320	3
AYDIN	Çine	329	3
AYDIN	Sultanhisar	330	3

Tablo 2.4. Devam

İL	İLÇE	GELİŞMİŞLİK SIRASI	GELİŞMİŞLİK GRUBU
DENİZLİ	Çivril	368	3
MUĞLA	Kavaklıdere	374	3
AYDIN	Kuyucak	376	3
DENİZLİ	Çal	385	3
AYDIN	Köşk	401	3
DENİZLİ	Tavas	403	3
DENİZLİ	Acıpayam	443	3
DENİZLİ	Bekilli	455	3
AYDIN	Karacasu	467	3
DENİZLİ	Baklan	490	4
DENİZLİ	Güney	496	4
AYDIN	Koçarlı	497	4
DENİZLİ	Beyağaç	516	4
DENİZLİ	Kale	522	4
AYDIN	Bozdoğan	545	4
AYDIN	Karpuzlu	664	5
DENİZLİ	Çameli	709	5

2.1.2. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

2.1.2.1. Türkiye’de Geçmiş Genel Nüfus Sayımları

Yeryüzünde nüfusun sayımlarına ilişkin olarak en yaygın iki metod vardır. Bunların birincisi "direkt görüşme (personal interview)" metodu, diğeri ise "kendi kendine sayım (self enumeration)"dır. Ancak hangi metod kullanılırsa kullanılsın, nüfus sayımları; nüfusun miktarı, yoğunluğu, yaş, doğum yeri, medeni durum, dil, din, eğitim durumu, meslek ve mesken şartları gibi çok değişik demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikler yönünden en kapsamlı bilgileri sunan, en güvenilir bilgi kaynaklarıdır. Türkiye’de bilindiği gibi "direkt görüşme" metodu uygulanmaktadır. Fertlerin tesbitinde ise sayım anında sayım bölgesinde fiilen hazır bulunan her fert sayılır, bulunmayanlar sayılmaz (de facto). Başka kelimelerle ülkede bulunan yabancılar sayıma dahil edilmekte, yurt dışındaki vatandaşlar sayım dışı kalmaktadır. Oysa pek çok gelişmiş ülkede fertler nerede bulunurlarsa bulunsunlar daimi ikametgahlarında imiş gibi tesbit edilirler (de jure).

Türkiye’de nüfusun sayı ve niteliklerini belirlemek üzere Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ilki 1927, ikincisi 1935 yılında ve bu tarihten sonra 1990'a kadar her 5 yılda bir, 1990'dan sonra 10 yılda bir olmak üzere, 14 kez Genel Nüfus Sayımı

uygulanmıştır. 23 Şubat 1990 tarih ve 403 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile genel nüfus sayımlarının sonu " 0 " ile biten yıllarda, dolayısıyla 10 yılda bir yapılması hükme bağlanmıştır.

30 Kasım 1997 tarihinde yapılan sayım ise "nüfus tesbiti" olarak adlandırılmıştır. Seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesine yönelik bu sayımda, "yerleşim yerleri itibariyle ikametgaha dayalı sayısal sonuçlar" elde edildi, sosyal ve ekonomik bilgilere ise yer verilmedi (30 Temmuz 1997 tarih ve 4300 sayılı Genel Nüfus Tespiti yapılması ve seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesi hakkındaki kanun). Son olarak 2000 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımının kesin sonuçları 26 Ağustos 2002'de açıklanmıştır.

2.1.2.2. ADNKS'nin Kurulması ve Diğer Aşamalar

Yerleşim yerlerine göre nüfusun büyüklüğü ve temel niteliklerine ilişkin bilgilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar için güncel olarak elde edilebilmesi amacıyla 25 Nisan 2006 tarihinde çıkarılan 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu gereği Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi oluşturulmuştur.

Nüfus Hizmetleri Kanunu ile ADNKS'nin kurulması Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK), sistemin güncelliğinin ve devamlılığının sağlanması ise İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. 2006/71 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi ve 2006/06 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ADNKS oluşturma çalışmalarına fiilen başlanmıştır.

Sistemin kurulmasına yönelik tüm çalışmalar, TÜİK'in koordinasyonunda illerde; vali başkanlığında, belediye başkanı, il özel idaresi genel sekreteri, il nüfus ve vatandaşlık ileri müdürü, il mahalli idareler müdürü, TÜİK Bölge Müdürü ve ayrıca vali tarafından belirlenen diğer görevlilerden, ilçelerde; kaymakam başkanlığında, belediye başkanı, özel idare müdürü, ilçe nüfus müdürü, TÜİK sorumlusu ve ayrıca kaymakam tarafından belirlenen diğer görevlilerden oluşturulan Yürütme Komiteleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle ülkemizdeki tüm adreslerin belediyeler ve özel idareler tarafından veri girişi yapılarak Ulusal Adres Veritabanı (UAVT) oluşturulmuştur. Adres

ve numaralama çalışmaları özel idare ve belediyelerin sorumluluğunda 5490 sayılı Kanun ile Adres Numaralama Yönetmeliği ve yayımlanan genelgeler doğrultusunda yürütülmüştür.

Bunu takiben anketörler tarafından UAVT'deki tüm adresler tek tek ziyaret edilmiş ve bilgi formu ile veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, anketörlerin hanelerde yüzyüze görüşme yöntemiyle bilgi alması esas alınmış, birkaç ziyarete rağmen ulaşılamayan hanehalkları için bilgi formlarının apartman yöneticisi veya mahalle/köy muhtarı aracılığı ile doldurulması sağlanmıştır. Bu süreçte sistemin işleyişini tanıtmak ve vatandaşların sisteme kaydolmalarını sağlamak amacıyla afiş, broşür basım ve dağıtımının yanı sıra yazılı/görsel, yerel/ulusal medyada ve mahallinde gerekli tanıtım ve duyurular yapılmıştır.

Bilgi formları ile toplanan veriler, TÜİK tarafından geliştirilen web tabanlı program aracılığıyla T.C. kimlik numarası kullanılarak MERNİS kayıtları ile alanda tespit edilen yerleşim yeri adres bilgileri ise pasaport numaraları kullanılarak yerleşim yerleri adresleri ile ilişkilendirilmiş ve ayrı bir veritabanı oluşturulmuştur. Bu işlemler esnasında T.C. Kimlik Numarası anahtar olarak kullanıldığından bir kişinin birden fazla yerde kaydolması mümkün olmayıp, birden fazla yerde sisteme kaydolun vatandaşların en son beyan ettikleri adres esas alınmış, bu suretle mükerrerlik önlenmiştir.

Uygulama sırasında yapılan ihbar ve şikayetler değerlendirilmiş, çeşitli karakteristiklere (boş konutlar, hanehalkı büyüklüğü, eğitim, yaş vb. Gibi) göre yapılan analizler dikkate alınmış ve alanda gerekli kontroller yapılarak eşleştirme işlemleri tamamlanmıştır.

Daha sonra, 5490 sayılı Kanunun geçici 2'inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde belirtilen askı süreci çalışmasına başlanmıştır. Bu sürecin amacı, numaralama çalışması ve yerleşim yeri adreslerinin belirlenmesine yönelik eşleştirme alan uygulaması sırasında meydana gelmiş olabilecek hataların ve eksikliklerin giderilmesi, alan uygulaması sırasında çeşitli nedenlere bilgi formu uygulanmamış kişilerin sisteme dahil edilmesi ya da bilgi formu doldurulduktan sonra yerleşim yeri adresi değişen kişilerin ADNKS'ye beyan ettikleri en son adresleriyle kayıt edilmesini sağlamaktır.

Bu kapsamda ikamet adreslerinin belirlenmesine yönelik alan uygulaması ve veri girişi tamamlandıktan sonra mahalle/köy bazında kişilerin adres bilgilerini içeren listeler, kişilerin kontrol etmeleri için 5490 sayılı Kanunun Geçici 2'inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendine istinaden İstanbul Hariç 80 ildeki mahalle/köy muhtarlıklarında Mayıs-Temmuz 2007, İstanbul'da ise Temmuz-Eylül 2007 tarihleri arasında (60) gün süre ile askıya çıkarılmıştır. Bu sürecin etkin bir şekilde tamamlanabilmesi amacıyla yerel/ulusal, yazılı/görsel medyaya araçları, afiş, broşür ile kamuoyu bilgilendirilmiştir.

Askı sürecinde ve sonrasında yapılacak işlemler TÜİK Başkanlığının ilgili genelgeleri ile duyurulmuş, askı sürecinde muhtarlıkların yanı sıra TÜİK'in ve diğer bazı kamu kurum ve kuruluşların web sayfalarından da vatandaşlara yerleşim yeri adreslerinin doğruluğunu kontrol etme imkanı sağlanmıştır.

Askı sürecinde yapılan itiraz ve başvurular yerinde değerlendirilerek vatandaşların yerleşim yeri adres değişiklikleri sisteme işlenmiş ve sisteme dahil olmayan kişilerin kayıt olmaları sağlanmıştır.

2.2. YÖNTEM

2.2.1. Regresyon Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek bilimin ilgi alanlarından birisi haline gelmiştir. Günlük hayatta veya bilimsel araştırmalarda karşılaşılan sorunların çoğunluğu iki veya daha çok değişken arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi ile ilgilidir. Regresyon terimi ilk kez Francis Galton tarafından kullanılmıştır (Galton, 1886: 42). Regresyon, bir değişken ile bir veya birden fazla değişken arasındaki bağıntıyı kurma işini ve bağıntının biçimini anlatır. Ayrıca değişkenler arasında istatistiksel model kurma tekniği olarak kullanılır.

İki veya daha fazla değişken arasında ilişki bulunup bulunmadığı, eğer varsa bu ilişkinin derecesinin saptanması da istatistiksel çözümlenmelerde sıkça karşılaşılan bir sorundur. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde regresyon ilk akla gelen tekniktir. İstatistiksel anlamda iki değişken arasındaki ilişki, bu değişkenlere ait değerlerin karşılıklı değişimleri arasında var olan bir bağıllık şeklinde yorumlanır. Bir

“x” değişkenine ait değerler değişirken, buna bağlı olarak “Y” değişkenine ait değerler de değişiyor ise, bu değişkenler arasında bir ilişki olduğu söylenebilir (Yüksek, 2007: 126).

Regresyon çözümlerinde değişkenler bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak 2 gruba ayrılır. Bağımlı değişken, bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaya çalışılan değişkendir. Genellikle bağımsız değişkenler x, bağımlı değişkenler ise Y ile sembolize edilir. Regresyon analizi; bağımsız değişkenlerin sayısına göre; basit regresyon analizi ve çoklu regresyon analizi olarak ikiye ayrılır (Draper, 1966: 84).

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki matematiksel modeller değişik formlarda olabilir. Basit, çoklu ve çok değişkenli doğrusal regresyon modelleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Özdamar, 2004: 23).

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + e_{ij} \quad \text{Basit Doğrusal Model (2.1)}$$

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p \quad \text{Çoklu Doğrusal Model (2.2)}$$

2.2.1.1. Basit Doğrusal Regresyon Modeli

Tek değişkenli regresyon analizi bir bağımlı değişken ve bir bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi inceler. Tek değişkenli regresyon analizi ile bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi temsil eden bir doğrunun denklemi formüle edilir. Regresyon analizinde üzerinde durulan ilişki değerler arasındaki doğrusal ilişkidir. Bu doğrunun hesaplaması en küçük kareler yöntemi ile yapılır. Tek değişkenli regresyon analizi aşağıdaki genel formülle ifade edilir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

$$Y = a + b X_1 + \epsilon \quad (2.3)$$

X_1 : bağımsız değişken

Y : bağımlı değişken

a : regresyon doğrusunun dikey eksenini kestiği nokta

b : X_1 değişkeninin oransal etkisi

ϵ : hata terimi

2.2.1.2. Çok Değişkenli Regresyon Analizi

İçinde bir adet bağımlı değişken ve birden fazla bağımsız değişkenin bulunduğu regresyon modelleri çok değişkenli regresyon analizi olarak bilinir. Çok değişkenli regresyon analizinde bağımsız değişkenler eş zamanlı olarak bağımlı değişkendeki değişimi açıklamaya çalışır.

$$Y = a + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + \epsilon \quad (2.4)$$

genel formülü ile belirtilir. Genel formüldeki katsayılar her bir bağımsız değişkenin, bağımlı değişkeni açıklamadaki oransal paylarını gösterir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 21).

ϵ modelin skotastik olduğunu ifade eder ve modele dahil edilmeyen değişkenleri içerir. Ayrıca model spesifikasyonunda yapılan hataların etkisinde hata terimine yansır. Çoklu doğrusal regresyon modelinin varsayımları aşağıdaki gibidir (Kalaycı vd, 2005: 22).

- Normal dağılım
- Doğrusallık
- Hata teriminin ortalaması sıfırdır
- Sabit varyans
- Otokorelasyon olmaması
- Bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olmaması

2.2.2. Stepwise Regresyon Yöntemi

Stepwise regresyon modeli süreçlerinde, en iyi regresyon modelini elde etmek için, her defasında modele yeni bir bağımsız değişkenin ilave edildiği veya çıkarıldığı yöntemler vardır. Çoklu regresyon modellerinde, bir model ortaya koyabilmek için en büyük problem modelde yer alacak bağımsız değişkenlerin seçimidir. Bir ağımlı değişkeni etkileyecek çok sayıda bağımsız değişken söz konusudur. Çok sayıda bağımsız değişken söz konusu olduğunda bir model oluşturmak zordur. Bu zorluğun giderilmesinde, Stepwise regresyon yöntemi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem sonucu tek bir regresyon modeli elde edilmektedir. Ancak her bir süreç sonunda modele dahil

edilen bağımsız değişkenler farklı olabilmektedir. Stepwise süreçleri içinde hangisinin daha iyi olduğunu söylemek zordur. Burada en çok kullanılan kriterler, modelin düzeltilmiş R^2 değeri ve modele alınan değişkenlerin significance yani anlamlılı değerleridir.

2.2.3. Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki veya daha çok değişken ile olan ilişkisini test etmek, varsa bu ilişkinin derecesini ölçmek için kullanılan istatistiksel bir yöntemdir. Korelasyon analizinde amaç; bağımsız değişken (X) değiştiğinde, bağımlı değişkenin (Y) ne yönde değişeceğini görmektir. Korelasyon analizi yapabilmek için her iki değişkeninde sürekli olmaları ve normal dağılım göstermeleri gerekmektedir (Kalaycı vd, 2005: 26).

Pearson korelasyon katsayısı, iki sürekli değişkenin doğrusal ilişkisinin derecesinin ölçümünde kullanılır. Pearson korelasyon katsayısı 'r' ile gösterilir ve -1 ile +1 arasında değerler alır. Eğer $r = -1$ ise tam negatif doğrusal ilişki vardır. Bir değişken artarken diğeri azalır veya bir değişken azalırken diğeri artar. Bu durumda, çizilen grafiğin eğimi de negatif işaretli olur. $r = +1$ ise tam pozitif doğrusal ilişki vardır. Yani, bir değişken arttığında diğeri de artar, bir değişken azaldığında diğeri de azalır. Bu durumda, azalan grafiğin eğimi de pozitif işaretli olur. Son olarak $r = 0$ ise iki değişken arasında ilişki yoktur denilebilir. İki değişken arasındaki Pearson korelasyon katsayısının yorumu aşağıdaki gibi yapılır (Kalaycı vd, 2005: 26).

2.2.4. Kümeleme Analizi

Çok değişkenli istatistiksel tekniklerden birisi olan kümeleme analizi, grup sayısı bilinmeyen ve gruplandırılmamış verilerin benzerliklerine göre sınıflandırılması amacıyla kullanılmaktadır. Kümeleme analizi verilerin birimlere veya değişkenlere göre birbirlerine benzerlikleri bakımından ayrık kümelerde toplanmasını sağlayan bir tekniktir. Kümeleme analizi birbirine benzer olan bireylerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması bakımından diskriminant analizi ile, birbirine benzer değişkenlerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması nedeniyle de faktör analizi ile benzerlik göstermekte olup veri indirgeme özelliği vardır (Çakmak, 1999: 188).

Diğer çok değişkenli istatistik analizlerde önemli olan verilerin normalliği varsayımı, kümeleme analizinde çok önemli olmayıp uzaklık değerlerinin normalliği yeterli görülmektedir(Tatlıdil, 1992: 252). Kümeleme işlemi, iki gözlemin veya iki değişkenin benzerlik(yakınlık) veya uzaklık ölçüsüne bakılarak yapılır.

Kümeleme analizinin başlıca varsayımları, veri matrislerinin analiz öncesi tahmin ve kriter değişkenleri alt matrislerine bölüştürmemesi ve verilerin kısmen homojen, kısmen heterojen oluşudur (Atamer, 1992). Kullanıcının amacına ve kullanım alanına göre kümeleme analizinin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ball, 1970):

- Doğru tiplerin belirlenmesi
- Model oluşturmak
- Gruplara dayalı tahmin
- Veri araştırma (inceleme)
- Hipotez oluşturma
- Veri indirgeme

Örneğin araştırmacı, pek çok alanda gruplar oluşturmadan kontrol edilemeyen büyük hacimli gözlemlerle karşılaşabilir. Kümeleme teknikleri bu tür verilerin indirgenmesinde kullanılabilir. Örneğin pazarlama araştırması alanında böyle bir uygulama yapılabilir. Pazar testi için çok sayıda şehir kullanılabilir. Fakat ekonomik faktörlere bağlı olarak bu şehirlerin sayısı azaltılmalıdır. Eğer bu şehirlerden birbirlerine çok benzeyenler küçük gruplara ayrılarak kümelendirilirse, her gruptaki bir şehir bir test pazar olarak kullanılabilir (Everitt, 1974: 31).

K-Means Algoritması: En eski kümeleme metotlarından biri olan k-means algoritmasının genel mantığı n adet veri nesnesinden oluşan bir veri setini, giriş parametresi olarak verilen k adet kümeyle bölümlenektir. Amaç, gerçekleştirilen bölümlenme işlemi sonunda elde edilen kümelerin, küme içi benzerliklerinin maksimum ve kümeler arası benzerliklerinin minimum olmasını sağlamaktır. Küme benzerliği, kümenin ağırlık merkezi olarak kabul edilen bir nesne ile kümedeki diğer nesnelere arasındaki uzaklıkların ortalama değeri ile ölçülmektedir (Berkhin, 2002: 101).

K-means algoritmasının işlem basamakları şöyledir:

1. Adım: İlk küme merkezleri belirlenir. Bunun için iki farklı yol vardır. Birinci yol nesnelere arasından küme sayısı olan k adet rasgele nokta seçilmesidir. İkinci yol ise merkez noktaların tüm nesnelere ortalaması alınarak belirlenmesidir,
2. Adım: Her nesnenin seçilen merkez noktalara olan uzaklığı hesaplanır. Elde edilen sonuçlara göre tüm nesnelere k adet kümeden kendilerine en yakın olan küme yerleştirilir,
3. Adım: Oluşan kümelerin yeni merkez noktaları o kümedeki tüm nesnelere ortalaması değeri ile değiştirilir,
4. Adım: Merkez noktalar değişmeye kadar 2. ve 3. adımlar tekrarlanır.

2.2.5. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)

CBS; bilgi teknolojisine dayalı bir veri toplama, işleme ve sunma aracı olarak yoğun ve karmaşık konum bilgilerinin etkin bir şekilde denetlenebildiği bir yönetim tarzı; coğrafi verinin daha verimli kullanılmasına olanak sağlayan bir sistem ve bunların bir bütünü olarak tanımlanmaktadır. CBS, bilgisayar destekli tasarım (CAD), bilgisayar destekli kartoğrafya, veri tabanı yönetim sistemleri ve uzaktan algılama gibi bilgi sistemleri ile bağlantılıdır. Ancak CBS bu sistemlerden farklı olarak “coğrafi analiz yapabilme” ve “yeni bilgi üretme” özelliğine de sahiptir (Greene, 2001: 13).

Coğrafi Bilgi Sistemlerinin görevleri; veri girişi, işlem, yönetim, sorgulama ve analiz ile görselleştirme başlıkları altında gruplandırılabilir.

Veri Girişi: Coğrafi veri bir CBS’de kullanılmadan önce veriler uygun bir sayısal biçime dönüştürülmelidir. Kâğıt üzerindeki verilerin haritalardan bilgisayar dosyalarına dönüştürülmesine sayısallaştırma denir. Yeni CBS teknolojisi büyük projelerde bu işlemi/süreci tarama teknolojisi kullanarak tamamen otomatik hale getirebilir, daha küçük işlerde bir sayısallaştırma masası kullanarak elle sayısallaştırma gereklidir. Bugün çok sayıda CBS ile uyumlu biçimde coğrafi veri mevcuttur. Bu veriler veri sağlayıcılardan temin edilebilir ve doğrudan bir CBS’ye aktarılabilir.

Verilerin İşlenmesi: Özel bir CBS projesinde kullanılacak çeşitli tipteki verilerin sistem uyumlu hale gelmesi için muhtemelen dönüştürmeye veya muameleye ihtiyacı vardır. Mesela, coğrafi bilgi farklı ölçeklerde (ayrıntılı merkezi sokak çizgisi dosyaları, daha az ayrıntılı ada/parsel sınırları ve bölgesel ölçekte posta kodları) mevcuttur. Bu bilgiler birleştirilmeden önce aynı ölçeğe (ayrıntı veya kesinlik derecesine) dönüştürülmelidir. Bu görüntüleme amacıyla geçici bir dönüştürme veya analiz için kalıcı bir dönüştürme olabilir. CBS teknolojisi mekân verilerini muamele için ve gereksiz verilerin ayıklanması için çok sayıda araç sunmaktadır (Morova, 2007: 3).

Yönetim: Küçük CBS projeleri için coğrafi bilgiyi basit dosyalar halinde saklamak kâfidir. Bununla birlikte, veri hacmi genişlediğinde ve verileri kullanan kişi sayısı arttığında verileri saklamak/depolamak, örgütlemek ve yönetmek için bir veri tabanı yönetim sistemi kullanmaktır. Bir veri tabanı yönetim sistemi bir veri tabanını idare etmek için faydalanılan bir bilgisayar yazılımından başka bir şey değildir. Çok farklı veri toplama ve yönetme tasarımları vardır, ancak CBS’de ilişkisel tasarım en faydalısıdır. İlişkisel tasarımda veriler cetveller topluluğu olarak saklanırlar. Farklı cetvellerdeki ortak/genel alanlar bunları birbirine bağlamakta kullanılır. Basit/sade olan bu tasarım CBS’de veya CBS dışındaki uygulamalardaki esnekliği ve çok geniş bir iş dağılımı/taksimatı sebebiyle çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

Görselleştirme: Çoğu coğrafi işlem sonucunda görselleştirme bir harita veya bir grafik aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Haritalar, coğrafi bilginin depolanmasında ve iletişimde en etkin görselleştirme araçlarıdır. Binlerce yıldır kartograflar harita üretirlerken, CBS kartografya bilim ve sanatını yeni ve hoş, heyecan verici araçlarla genişletmektedir. Harita ekranları raporlarla, üç boyutlu görünümle, fotografik resimlerle ve çoklu ortam (multimedya) gibi diğer çıktılarla bütünleştirilebilmektedir. (Morova, 2007: 3)

Analiz: CBS, sorgulama yanı sıra analiz konusunda da çeşitlilik arz etmekte ve bu şekilde kullanıcının farklı taleplerine cevap verebilmektedir. Bahsedilen analizler aşağıda sunulmuştur.

Birleştirme Analizleri:

- Nokta detaylarının alan detaylarıyla birleştirilmesi
- Çizgi detaylarının alan detaylarıyla birleştirilmesi
- Alan detaylarının alan detaylarıyla birleştirilmesi

Yakınlık Analizleri:

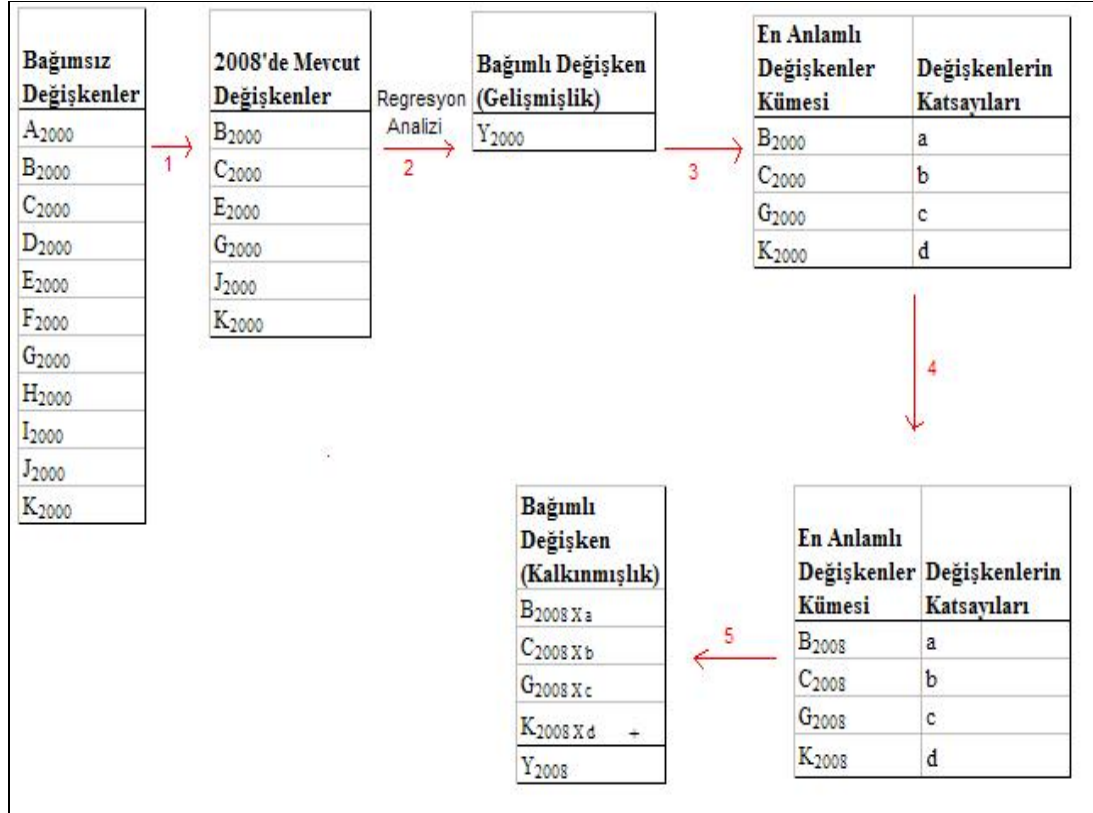
- Nokta tabanlı yakınlık analizi
- Çizgi tabanlı yakınlık analizi
- Alan tabanlı yakınlık analizi
- Noktalar arası yakınlık analizi

Sınır İşlemleri:

- Ayırma (clip)
- Silme (delete)
- Güncelleme (update)
- Kenarlaştırma (edge/matching)
- Sınır kaldırma (dissolving) (istanbulunkentselcbsvar)

2.3. UYGULAMA**2.3.1. Uygulamanın Amacı ve Kapsamı**

Uygulamanın amacı; 2008 yılı için mevcut olan Adres Kayıt Sistemi verileri ile TR32 Bölgesi ilçelerinin kalkınma seviyelerini tahmin etmektir. Şekil 2.1’de görüldüğü gibi 1.adımda; 2000 yılı veriseti içinden 2008’de Adres Kayıt Sisteminden temin edilebilecek olan değişkenler seçilmiştir. 2.adımda; seçilen bu değişkenler ve DPT’nin çalışması sonucu elde edilen sosyo-ekonomik gelişmişlik değeri stepwise regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonrasında 3.adımda görülen, sosyo-ekonomik gelişmişliği en iyi anlatan değişkenler kombinasyonu ve bu değişkenlere ait katsayılar elde edilmiştir. 4.adımda değişkenlerin 2008 yılı değerleri ile katsayılar çarpılmış ve daha sonra bu çarpımlar toplanmıştır. Sonuç olarak 2008 kalkınmışlık değeri elde edilmiştir. Uygulamanın kapsamı TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) Bölgesindeki ilçeler ile sınırlıdır.

Şekil 2.1 Uygulamanın Akış Şeması

2.3.2. Modelde Kullanılan ADNKS Değişkenleri

Bağımlı Değişken: Çalışmada bağımlı değişken DPT'nin 2000 yılı için yaptığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde ilçelere ait değerdir.

Bağımsız Değişkenler: 25/04/2006 tarihinde 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu çıkartılmış ve kanun gereği ülkemizde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kurma çalışmaları 31.12.2007 tarihinde başarıyla tamamlanmış, sonuçlar 21 Ocak 2008 tarihinde yapılan basın toplantısı ile kamuoyuna duyurulmuştur.

Bu sistem ile yerleşim yeri bazında nüfusun büyüklüğü ve nitelikleri hakkında güncel bilgiler elde edilebilmekte, adres ve nüfustaki değişimler tek bir merkezden takibi sağlanabilmektedir.

Bu çalışmada bağımsız değişkenler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri içerisinde 2000 yılı için ilçe bazında mevcut olanlardan seçilmiştir. Aşağıdaki

bağımsız değişkenler hem 2000 hem de 2008 yılında da ilçeler için elde edilebilecek verilerdir.

- Toplam Nüfus
- Nüfus Yoğunluğu
- Nüfus Artış Hızı
- Başka İlin Nüfusuna Kayıtlı Olan Kişi Sayısı
- Üniversite Mezunu Kadın Sayısı
- Okuma Yazma Oranı
- Şehirleşme Oranı

SPSS paket programından alınan çıktı tablolarından değişkenlere ait ortalama ve standart sapma bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.5 Değişkenlerin Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Değişkenler	Mean	Std. Deviation	N
Gelişmişlik	,4935465	,94359909	48
Toplam Nüfus	52419,04	67384,071	48
Nüfus Artış Oranı	7,0885	19,74986	48
Yoğunluk	88,52405	90,750929	48
İldışı Nüfus	,201628	,1623435	48
Univ. Mezunu Oranı	,037620	,0265018	48
Okuma Yazma Oranı	,879519	,0388598	48
Şehirleşme Oranı	,3965459	,16765326	48

Kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin Pearson Korelasyon tablosu aşağıdaki gibidir. Korelasyon değeri 0'dan 1'e yaklaştıkça korelasyon artıyor olacaktır. En yüksek korelasyon Nüfus Artış Oranı ile İldışına Kayıtlı Nüfus arasındadır.

Pearson Korelasyon tablosunda gelişmişlik ile yüksek korelasyon gösteren değişkenlerin oluşturulacak modelde kullanılmasına ilişkin bir zorunluluk bulunmamaktadır. Nüfus Artış Hızı ile gelişmişlik aynı yönde hareket edebilir. Ancak, birden fazla değişkenin olduğu bir modelde bu değişken anlamlı bulunmayabilir.

Tablo 2.6 Pearson Korelasyon Tablosu

	Gelişmişlik	Toplam Nüfus	Nüfus Artış Oranı	Nüfus Yoğunluğu	İldışı Nüfus	Univ. Mezunu Oranı	Okuma Yazma Oranı	Şehirleşme Oranı
Gelişmişlik	1,000	0,674	0,801	0,700	0,784	0,823	0,787	0,637
Toplam Nüfus	0,674	1,000	0,441	0,791	0,318	0,367	0,347	0,335
Nüfus Artış Oranı	0,801	0,441	1,000	0,498	0,852	0,790	0,674	0,420
Nüfus Yoğunluğu	0,700	0,791	0,498	1,000	0,459	0,372	0,299	0,553
İldışı Nüfus	0,784	0,318	0,852	0,459	1,000	0,806	0,613	0,448
Univ. Mezunu Oranı	0,823	0,367	0,790	0,372	0,806	1,000	0,819	0,419
Okuma Yazma Oranı	0,787	0,347	0,674	0,299	0,613	0,819	1,000	0,440
Şehirleşme Oranı	0,637	0,335	0,420	0,553	0,448	0,419	0,440	1,000

2.3.3. Bağımsız Değişkenlerin Modelde Denenmesi

Stepwise regresyon modeline giren değişkenlerden bağımlı değişkeni açıklamada istatistiksel açıdan anlamlı ($P < 0.05$) bulunmayanlar modelin dışında kalmıştır ve en iyi sonucu model 8 vermiştir.

Tablo 2.7 Giren ve Çıkan Değişkenler

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Univ. Mezunu Oranı	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
2	Yoğunluk	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
3	Okuma Yazma Oranı	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
4	İldışı Nüfus Oranı	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
5	Toplam Nüfus	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
6	.	Univ. Mezunu Oranı	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
7	Şehirleşme Oranı	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
8	.	Yoğunluk	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).

Stepwise-regresyonda seçilen Adres Kayıt Sistemi verileri ile 2000 yılı DPT gelişmişlik endeksi kullanılarak denklem elde edilmiş ve elde edilen eşitliğe ait düzeltilmiş R^2 değeri 0,930 olarak bulunmuştur. Diğer bir ifade ile bu modeldeki AKS verileri kullanılarak ilçelerin gelişmişlik düzeylerini %93 doğruluk oranı ile tahmin etmek olasıdır.

Tablo 2.8 Modellerin Özeti

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics		
					R Square Change	F Change	Sig. F Change
1	0,823	0,678	0,671	0,54111161	0,678	96,922	0,000
2	0,926	0,858	0,852	0,36361245	0,180	56,872	0,000
3	0,948	0,898	0,891	0,31133463	0,040	17,381	0,000
4	0,955	0,911	0,903	0,29394001	0,013	6,362	0,015
5	0,963	0,928	0,919	0,26863720	0,016	9,482	0,004
6	0,961	0,924	0,917	0,27238612	-0,004	2,209	0,145
7	0,969	0,939	0,931	0,24743465	0,015	10,110	0,003
8	0,967	0,936	0,930	0,24996141	-0,003	1,883	0,177

a. Predictors: (Constant), Univ. Mezunu Oranı
b. Predictors: (Constant), Univ. Mezunu Oranı, YOGUNLUK
c. Predictors: (Constant), Univ. Mezunu Oranı, YOGUNLUK, Okuma Yazma Oranı
d. Predictors: (Constant), Univ. Mezunu Oranı, YOGUNLUK, Okuma Yazma Oranı, İldışı Nüfus
e. Predictors: (Constant), Univ. Mezunu Oranı, YOGUNLUK, Okuma Yazma Oranı, İldışı Nüfus, NÜFUS
f. Predictors: (Constant), YOGUNLUK, Okuma Yazma Oranı, İldışı Nüfus, NÜFUS
g. Predictors: (Constant), YOGUNLUK, Okuma Yazma Oranı, İldışı Nüfus, NÜFUS, Şehirleşme Oranı
h. Predictors: (Constant), Okuma Yazma Oranı, İldışı Nüfus, NÜFUS, Şehirleşme Oranı

Ayrıca, tablo 2.9 'da model 8'de görüldüğü gibi değişkenlerin Sig. (significance) değerleri 0,05'den küçük hatta 0'a eşittir. Bu da değişkenlerin bireysel anlamda da anlamlı olduğunu göstermektedir.

2.3.4. Nihai Model

Kalkınmışlık Değeri= $-8,078 + (\text{Okuma Yazma Oranı} \times 8,451) + (\text{İldışı Nüfus} \times 2,120) + (\text{Toplam Nüfus} \times 5,206E-06) + (\text{Şehirleşme Oranı} \times 1,105)$ olarak hesaplanmıştır. Denlemin değişkenleri farklı yapıda olduğu için bu denklemdeki katsayıları bakarak değişkenlerin kalkınma seviyesine etkilerini anlamak çok zordur. Tüm değişkenler aynı standartta olsa idi, denklem aşağıdaki gibi olacaktı.

Kalkınmışlık Değeri= $(\text{Okuma Yazma Oranı} \times 0,348) + (\text{İldışı Nüfus} \times 0,365) + (\text{Toplam Nüfus} \times 0,372) + (\text{Şehirleşme Oranı} \times 0,196)$

Tablo 2.9 Katsayılar

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,610	,137		-4,463	,000
	Univ. Mezunu Oranı	29,321	2,978	,823	9,845	,000
2	(Constant)	-,802	,095		-8,422	,000
	Univ. Mezunu Oranı	23,275	2,156	,654	10,796	,000
	YOGUNLUK	,005	,001	,457	7,541	,000
3	(Constant)	-7,891	1,702		-4,636	,000
	Univ. Mezunu Oranı	13,041	3,071	,366	4,246	,000
	YOGUNLUK	,005	,001	,459	8,851	,000
	Okuma Yazma Oranı	8,495	2,038	,350	4,169	,000
4	(Constant)	-8,470	1,623		-5,217	,000
	Univ. Mezunu Oranı	6,854	3,798	,193	1,805	,078
	YOGUNLUK	,004	,001	,421	8,237	,000
	Okuma Yazma Oranı	9,185	1,943	,378	4,727	,000
	İldışı Nüfus	1,186	,470	,204	2,522	,015
5	(Constant)	-7,949	1,493		-5,323	,000
	Univ. Mezunu Oranı	5,218	3,512	,147	1,486	,145
	YOGUNLUK	,003	,001	,241	3,216	,003
	Okuma Yazma Oranı	8,581	1,787	,353	4,803	,000
	İldışı Nüfus	1,561	,447	,269	3,495	,001
	NÜFUS	3,102E-06	,000	,222	3,079	,004
6	(Constant)	-9,395	1,149		-8,180	,000
	YOGUNLUK	,002	,001	,227	3,007	,004
	Okuma Yazma Oranı	10,350	1,351	,426	7,661	,000
	İldışı Nüfus	1,997	,342	,344	5,836	,000
	NÜFUS	3,329E-06	,000	,238	3,297	,002
7	(Constant)	-8,527	1,078		-7,907	,000
	YOGUNLUK	,001	,001	,107	1,372	,177
	Okuma Yazma Oranı	9,031	1,295	,372	6,971	,000
	İldışı Nüfus	1,974	,311	,340	6,349	,000
	NÜFUS	4,173E-06	,000	,298	4,370	,000
	Şehirleşme Oranı	,915	,288	,163	3,180	,003
8	(Constant)	-8,078	1,038		-7,781	,000
	Okuma Yazma Oranı	8,451	1,237	,348	6,831	,000
	İldışı Nüfus	2,120	,295	,365	7,188	,000
	NÜFUS	5,206E-06	,000	,372	8,772	,000
	Şehirleşme Oranı	1,105	,255	,196	4,336	,000

2.3.5. Nihai Modelin Değişkenleri ve Kalkınma İlişkisi

Değişkenler içerisinde Okuma Yazma Oranı, İldışına Kayıtlı Nüfus Oranı, Toplam nüfus ve Şehirleşme oranı değişkenlerinin gelişmişliği açıklamada anlamlı oldukları ortaya çıkmıştır. Bu değişkenlerin gelişme ve kalkınma ile olan ilişkileri aşağıda incelenmiştir.

Nüfus ve Kalkınma İlişkisi: Nüfus artış hızı, ekonomik gelişme temposu içinde işgücü artışını, sermaye birikimini, teknolojik gelişmeyi ve doğal kaynakların kullanılmasını etkileyen önemli bir unsurdur. Nüfus artışı bir yandan doğrudan doğruya, öte yandan ekonomik gelişme yoluyla kentleşmeye yol açarak, konut, sağlık ve eğitim harcamalarını da etkiler. Konut ile sağlık ve eğitim harcamaları da ekonomik faaliyeti etkilediği gibi nüfusun sosyal ve kültürel gelişmesini etkilemektedir. Ayrıca, nüfus artışının sermaye birikimi, teknolojik gelişme, işgücü artışı, istihdam ve doğal kaynaklar ile ilişkisini de göz önüne almak gerekmektedir. Sermaye birikimi veya sermaye stokunun artması belirli bir zaman içinde elde edilen gelirin tüketilmeyen kısmının yatırımlar haline gelmesi ile sağlanır. Bu bakımdan gelirin tasarruf edilen kısmının büyüklüğü sermaye artış hızını belirleyen önemli bir unsurdur. Nüfus artış hızının yüksek olması hızlı bir şehirleşmenin de temel sebebidir. Hızlı nüfus artışı ve hızlı şehirleşme, hızla artan konut ihtiyacı ve hızla artması gereken konut yatırımları demektir. Demografik yatırımları, nüfusu artan bir ekonomide, kişi başına gelirin aynı kalması için yapılması gereken yatırımlar olarak nitelendirmek de mümkündür. Hızlı nüfus artışının gelişmiş ülkelerde tüketim talebini artırmak suretiyle karları, işbölümünü ve teknolojik gelişmeyi özendirceği kabul edilebilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde gözlenen yüksek nüfus artış hızları, bir yandan tüketim talebini artırıcı bir rol oynarken öte yandan yatırımlara aktarılabilecek fonları azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişmenin hızlanması, tüketim talebinde ortaya çıkan artışlardan çok, yatırım artışlarına bağlıdır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001).

Okuma Yazma Oranı ve Kalkınma İlişkisi: Eğitim ülkelerin ekonomik sosyal, kültürel ve politik alanda yaşanan hızlı gelişme ve değişimlerden azami faydayı sağlamak ve bunlarda meydana gelebilecek olumsuzlukları asgariye indirebilmek için kullanabilecekleri en önemli araçlardan biridir. Bunun farkında olan toplumlar, bazen aşırıya kaçarak her sorunun temelinde eğitim eksikliği veya yanlışlığı arar hale gelmişlerdir.

Bilgi, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye bilim ve teknolojinin etkisinin artırılmasıdır. Bilgili nesillerin yetiştirilmesi, eğitimin yaygınlaştırılması ve eğitim seviyesinin yükseltilmesiyle sağlanacaktır. Gelişmenin esas unsurunu oluşturan yetişmiş insan gücü eğitimle sağlanmaktadır. Bir ülkenin geleceğini eğitilmiş insan gücü belirlemektedir. Eğitime daha fazla yatırım yapan ülkelerin büyüme oranının yüksek

olduğu görülmektedir. Eğitimin günümüzde ne denli önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Wheeler (1980) tarafından geliştirilerek seksen-sekiz gelişmekte olan ülkeye uygulanan insan kaynaklarının geliştirilmesi ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen modelin sonuçlarına göre de okuma yazma oranındaki yüzde 20'den yüzde 30 oranına artış GSYİH da yüzde 8'den yüzde 16'ya kadar artışa yol açmaktadır (Türkmen, 1999).

İldışı Nüfusa Kayıtlı Olan Nüfus Oranı ve Kalkınma: Bireylerin, coğrafi olarak, bir yerden başka bir yere hareketi olan göç; çoğunlukla ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle ortaya çıkar. Ekonomik nedenlerin temelinde, bölgeler arası ekonomik kalkınma düzeylerindeki farklılıklar vardır. Yani, emeğin ekonomik yönden geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç etmesi beklenir. Dolayısıyla, ekonomik yönden gelişmiş yöreler, göç bakımından birer “çekim merkezi” oluşturur. Çekim merkezleri zamanla belli bir doygunluğa eriştikten sonra, “göç alma kapasiteleri” çevre illere doğru yayılır. Sonuçta, yeni çekim merkezleri ortaya çıkar.

Ekonomik gelişme bakımından, ülkeler arasında olduğu gibi, bölgeler arasında da farklılıklar vardır. Ülkenin bazı bölgeleri gelişmiş, sanayileşmiş bir yapıya sahip iken; diğerleri geri kalmış, birer tarım bölgesi durumundadır. Bölgeler arası farklılığın göç hareketlerini etkilemesi beklenir.

Uluslararası İktisat' ta ekonomik gelişme seviyeleri farklı ülkelerin mal ve faktör hareketlerini serbest kılan bir iktisadi birlik kurmaları halinde, gelişmişlik farkının daha da artacağı ileri sürülür. G. Myrdal' ın “kutuplaşma teorisi” olarak bilinen bu görüşüne göre, zengin ülkeler daha zengin, fakir ülkeler de daha fakir olacaktır. Kutuplaşma teorisi, bir ülkede farklı gelişme düzeyindeki bölgeler için de geçerlidir. Emek ve sermaye gibi kaynaklar, geri kalmış bölgelerden nisbeten gelişmiş bölgelere kayar.

Emek transferinde ekonomik gelişme de etkilidir. Ekonomik gelişme sonucu istihdamın sektörel dağılımı da değişir. C. Clark'ın (1935) “üç sektör teorisi”ne göre, işgücünün sektörel dağılımı ekonomik gelişmeyle birlikte tarım dışı sektörlerin lehine olacaktır. Başka bir ifadeyle, tarımdan diğer sektörlerle emek transferi meydana gelir.

Az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik gelişme ve göçe ilişkin literatürün büyük bir kısmı, W. A. Lewis'in (1954) kurduğu, J.C.H. Fei ve G. Ranis'in (1961) geliştirdiği “dual-ekonomi” düşüncesine dayanır. Modele göre ekonomi iki sektörden oluşur: Kırsal tarım ve kentsel sanayi. Yapılan çalışmalarda da, ekonomik gelişme ve göçün analizi ile ‘dual ekonomi’ kavramı bulunmuştur. Bu çalışmalarda, geleneksel sektörden modern sektöre yönelik göçler incelenmiştir. Göç, bu sektörler arasındaki gelir ve istihdam fırsatı farklılığı sonucu ortaya çıkar. Ülkeler düzeyinde geçerli olan “karşılaştırmalı üstünlükler kuralı”, bölgesel düzeyde de geçerlidir. Karşılaştırmalı ekonomik fırsatın, bölgeler arası göç modellerinde gösterilen hareket ettirici nedensel güç olduğu iddia edilir. Bu iddiaya göre istihdam fırsatı ve yüksek gelir, göç kararında temel neden olmaktadır. İngiltere’deki göçü analiz eden D. Friedlander (1992), bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliklerin göçü önemli ölçüde etkilediği sonucuna varmaktadır.

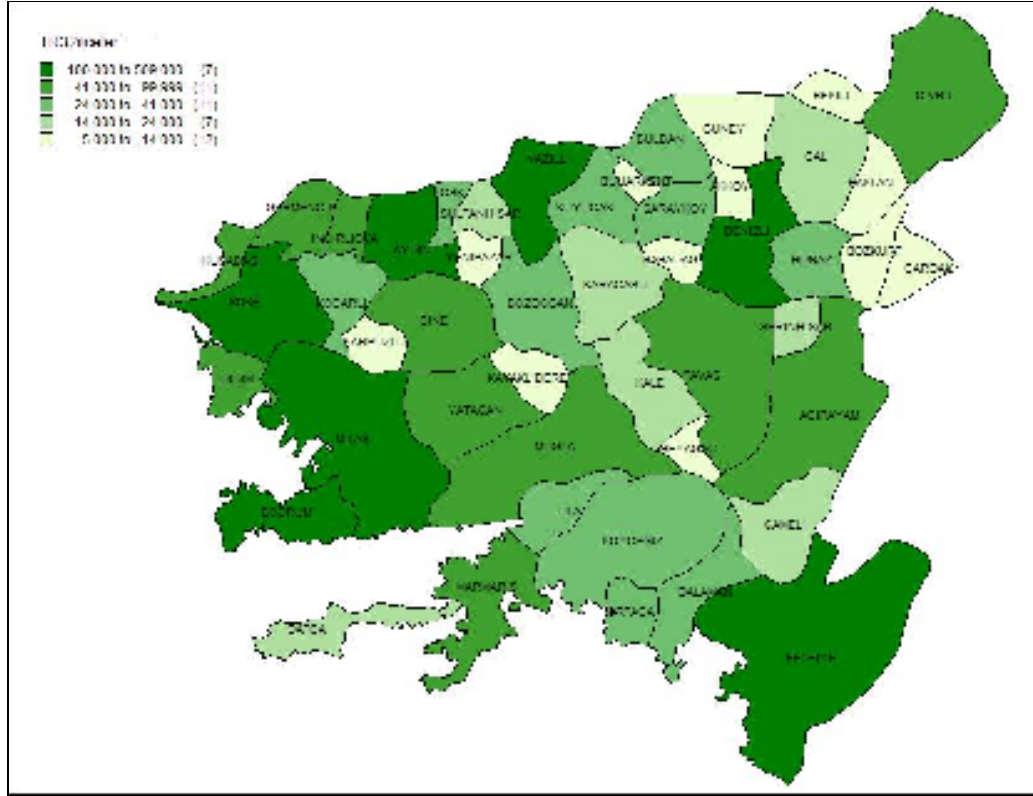
Şehirleşme ve Kalkınma: Kalkınma ile şehirleşme arasında oldukça yüksek seviyede bir korelasyon bulunmaktadır. Kalkınma programında yer alan insan kaynağı, yönetimde ve planlamada yer almasından dolayı büyük bir önem arz etmektedir. Kalkınma planlarına şehirlerdeki büyümeler de dahil edilmekte ve birlikte düşünülmektedir. Kalkınmışlıkta, kişi başına düşen gelir, okur yazarlık oranı, zengin – fakir arasındaki fark, istihdam-işsizlik-yoksulluk oranı, işlenilen su oranı, içme suyu kullanımı, kanalizasyon, elektrik ve su şebekelerinden faydalanma gibi ölçütler kullanılmaktadır. En önemli ölçüt ise konut yapımında bin kişilik nüfus başına üretilen konut miktarıdır. Dolayısıyla şehirleşme ile kalkınma arasında doğrudan doğruya bir ilişki bulunmaktadır. Habitat-II Konferansı’nda şehirleşme, insan yerleşimleri ve yaşanabilir bir dünya gibi konular tartışıldığı için bu konferans ülkelerin kalkınmaları bakımından önem arz etmektedir.

2.3.6. Modelin 2008 yılı için uygulanması

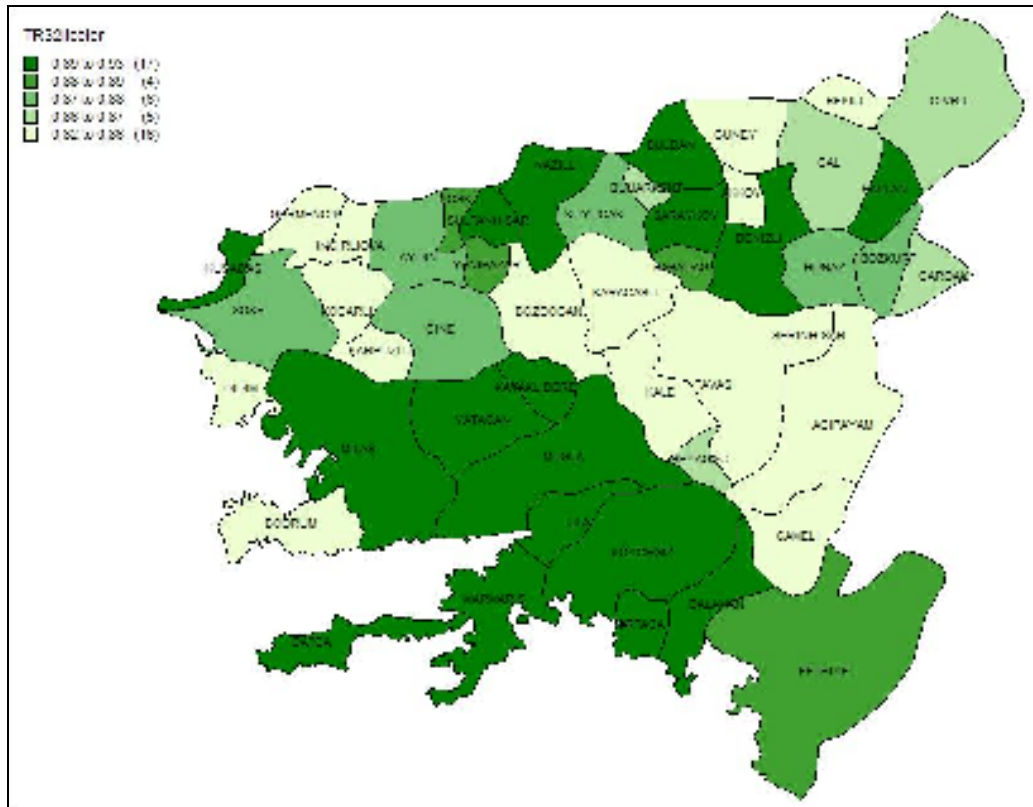
Tablo 2.10’da değişkenlere ait 2008 yılı değerleri, Tablo 2.11’de ise regresyon analizi sonucu elde edilen denklemde değişken değerlerinin yerine konması ile elde edilen Y değişkeni yani Kalkınmışlık Değeri verilmiştir. Şekil 2.2, 2.3., 2.4. ve 2.5’de ise ilçelerin CBS ortamında hazırlanmış değişkenlere göre tematik haritası verilmiştir

Tablo 2.10 İlçelerin Seçilen ADNKS Değişkenleri (2008)

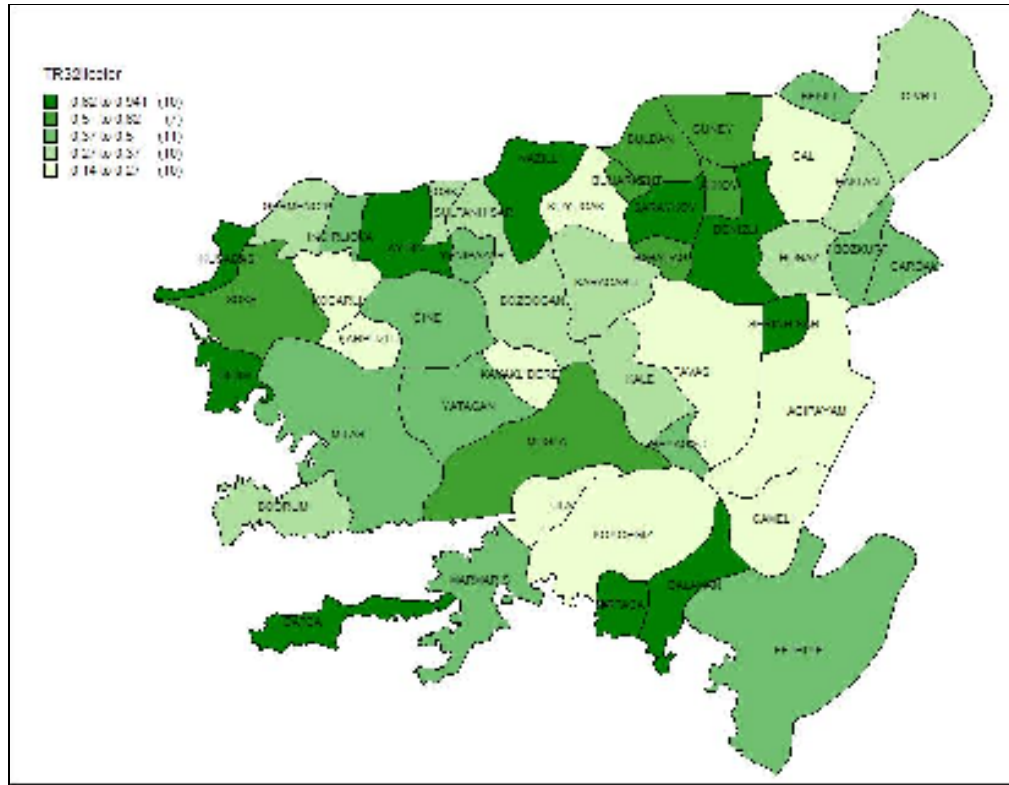
İl	İlçe	Nüfus	İldışı/Nüfus	Okuma Yazma Oranı	Şehirleşme Oranı
Aydın	Bozdoğan	36445	0,0477	0,8527	0,2668
Aydın	Buharkent	12705	0,1833	0,8632	0,5474
Aydın	Çine	53694	0,0692	0,8740	0,3776
Aydın	Didim	50941	0,6365	0,8434	0,7692
Aydın	Germencik	43524	0,3076	0,8439	0,2882
Aydın	İncirliova	42293	0,1372	0,8319	0,4474
Aydın	Karacasu	21089	0,0730	0,8417	0,2919
Aydın	Karpuzlu	12701	0,0342	0,8477	0,1734
Aydın	Koçarlı	27071	0,0718	0,8426	0,2478
Aydın	Köşk	27168	0,0910	0,8832	0,3599
Aydın	Kuşadası	78793	0,5756	0,8929	0,7444
Aydın	Kuyucak	29891	0,1184	0,8689	0,2614
Aydın	Merkez	235376	0,3384	0,8738	0,7275
Aydın	Nazilli	143627	0,2495	0,8889	0,7523
Aydın	Söke	115490	0,3161	0,8650	0,5713
Aydın	Sultanhisar	21077	0,1649	0,9054	0,2795
Aydın	Yenipazar	13615	0,0839	0,8800	0,4867
Denizli	Acıpayam	58560	0,0483	0,8509	0,2075
Denizli	Akköy	5609	0,1633	0,8493	0,5099
Denizli	Babadağ	7844	0,0695	0,8810	0,5454
Denizli	Baklan	6679	0,0326	0,8940	0,3237
Denizli	Bekilli	8322	0,0696	0,8484	0,4087
Denizli	Beyağaç	7304	0,0431	0,8601	0,3749
Denizli	Bozkurt	11747	0,0981	0,8700	0,3757
Denizli	Buldan	27194	0,0854	0,8876	0,5503
Denizli	Çal	23339	0,0445	0,8618	0,1603
Denizli	Çameli	20424	0,0307	0,8433	0,1368
Denizli	Çardak	9637	0,1487	0,8604	0,4897
Denizli	Çivril	61601	0,0645	0,8626	0,2808
Denizli	Güney	11889	0,0543	0,8187	0,5049
Denizli	Honaz	29146	0,1999	0,8704	0,3152
Denizli	Kale	22006	0,0471	0,8530	0,3574
Denizli	Merkez	508870	0,3084	0,8851	0,9421
Denizli	Sarayköy	30310	0,2035	0,8970	0,6155
Denizli	Serinhisar	15464	0,0320	0,8427	0,7029
Denizli	Tavas	51891	0,0388	0,8441	0,2449
Muğla	Bodrum	114498	0,6044	0,8515	0,2680
Muğla	Dalaman	32367	0,2857	0,9117	0,6811
Muğla	Datça	16008	0,4548	0,8986	0,6268
Muğla	Fethiye	181415	0,1962	0,8804	0,3764
Muğla	Kavaklıdere	11169	0,0757	0,9098	0,2624
Muğla	Köyceğiz	32347	0,1318	0,9014	0,2618
Muğla	Marmaris	76820	0,6098	0,9151	0,4094
Muğla	Merkez	92328	0,2760	0,9225	0,6132
Muğla	Milas	123501	0,2210	0,8859	0,4060
Muğla	Ortaca	40649	0,2774	0,9080	0,6152
Muğla	Ula	24219	0,2086	0,9113	0,2367
Muğla	Yatağan	46103	0,1690	0,9281	0,3844

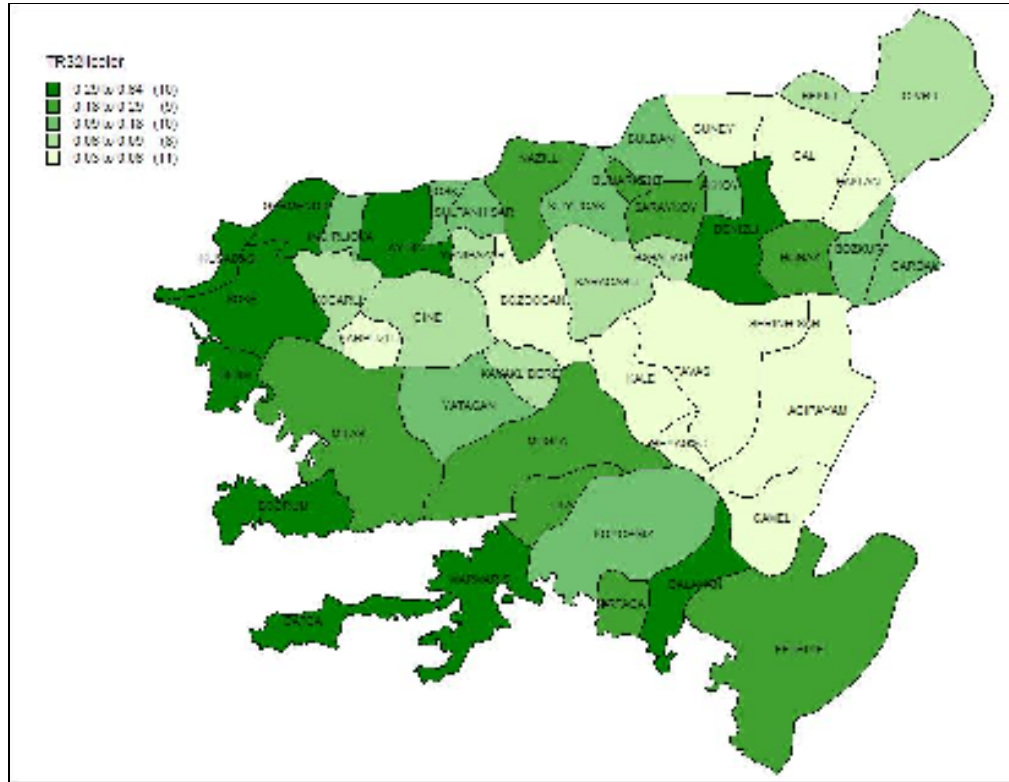
Şekil 2.2 Nüfusa Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası

Şekil 2.3 Okuma Yazma Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası

Şekil 2.4 Şehirleşme Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası

Şekil 2.5 İldışma Kayıtlı Nüfus Oranına Göre TR32 İlçeleri Tematik Haritası

Tablo 2.11 İlçelerin 2008 Yılı Kalkınma Endeksi

İl	İlçe	Nüfus Bileşeni	İldışı/Nüfus Bileşeni	Okuma Yazma Oranı Bileşeni	Şehirleşme Oranı Bileşeni	Sabit Sayı	Kalkınmışlık Endeksi
Aydın	Bozdoğan	0,1897	0,1010	7,20645	0,2949	-8,078	-0,285921
Aydın	Buharkent	0,0661	0,3886	7,29471	0,6049	-8,078	0,276378
Aydın	Çine	0,2795	0,1467	7,38587	0,4173	-8,078	0,151410
Aydın	Didim	0,2652	1,3495	7,12767	0,8499	-8,078	1,514281
Aydın	Germencik	0,2266	0,6521	7,13218	0,3185	-8,078	0,251303
Aydın	İncirliova	0,2202	0,2909	7,03062	0,4944	-8,078	-0,041917
Aydın	Karacasu	0,1098	0,1547	7,11297	0,3226	-8,078	-0,377973
Aydın	Karpuzlu	0,0661	0,0724	7,16417	0,1916	-8,078	-0,583688
Aydın	Koçarlı	0,1409	0,1522	7,12046	0,2738	-8,078	-0,390594
Aydın	Köşk	0,1414	0,1928	7,46428	0,3977	-8,078	0,118236
Aydın	Kuşadası	0,4102	1,2202	7,54621	0,8225	-8,078	1,921103
Aydın	Kuyucak	0,1556	0,2510	7,34340	0,2888	-8,078	-0,039160
Aydın	Merkez	1,2254	0,7174	7,38432	0,8039	-8,078	2,053022
Aydın	Nazilli	0,7477	0,5290	7,51213	0,8313	-8,078	1,542145
Aydın	Söke	0,6012	0,6701	7,31053	0,6312	-8,078	1,135108
Aydın	Sultanhisar	0,1097	0,3495	7,65116	0,3088	-8,078	0,341208
Aydın	Yenipazar	0,0709	0,1778	7,43683	0,5379	-8,078	0,145379
Denizli	Acıpayam	0,3049	0,1023	7,19058	0,2293	-8,078	-0,250873
Denizli	Akköy	0,0292	0,3462	7,17765	0,5634	-8,078	0,038501
Denizli	Babadağ	0,0408	0,1473	7,44493	0,6027	-8,078	0,157712
Denizli	Baklan	0,0348	0,0692	7,55532	0,3577	-8,078	-0,061021
Denizli	Bekilli	0,0433	0,1475	7,16944	0,4516	-8,078	-0,266152
Denizli	Beyağaç	0,0380	0,0914	7,26911	0,4142	-8,078	-0,265210
Denizli	Bozkurt	0,0612	0,2079	7,35215	0,4151	-8,078	-0,041680
Denizli	Buldan	0,1416	0,1811	7,50094	0,6081	-8,078	0,353733
Denizli	Çal	0,1215	0,0943	7,28322	0,1771	-8,078	-0,401869
Denizli	Çameli	0,1063	0,0652	7,12705	0,1511	-8,078	-0,628322
Denizli	Çardak	0,0502	0,3152	7,27155	0,5411	-8,078	0,100047
Denizli	Çivril	0,3207	0,1367	7,28973	0,3103	-8,078	-0,020535
Denizli	Güney	0,0619	0,1150	6,91877	0,5579	-8,078	-0,424386
Denizli	Honaz	0,1517	0,4238	7,35564	0,3483	-8,078	0,201448
Denizli	Kale	0,1146	0,0998	7,20854	0,3949	-8,078	-0,260210
Denizli	Merkez	2,6492	0,6537	7,48004	1,0410	-8,078	3,745902
Denizli	Sarayköy	0,1578	0,4313	7,58055	0,6801	-8,078	0,771782
Denizli	Serinhisar	0,0805	0,0679	7,12130	0,7767	-8,078	-0,031609
Denizli	Tavas	0,2701	0,0822	7,13352	0,2706	-8,078	-0,321499
Muğla	Bodrum	0,5961	1,2814	7,19620	0,2962	-8,078	1,291810
Muğla	Dalaman	0,1685	0,6056	7,70508	0,7526	-8,078	1,153827
Muğla	Datça	0,0833	0,9643	7,59411	0,6926	-8,078	1,256329
Muğla	Fethiye	0,9444	0,4159	7,44038	0,4159	-8,078	1,138610
Muğla	Kavaklıdere	0,0581	0,1604	7,68890	0,2900	-8,078	0,119409
Muğla	Köyceğiz	0,1684	0,2794	7,61771	0,2892	-8,078	0,276738
Muğla	Marmaris	0,3999	1,2927	7,73393	0,4524	-8,078	1,800966
Muğla	Merkez	0,4807	0,5852	7,79568	0,6776	-8,078	1,461147
Muğla	Milas	0,6429	0,4685	7,48689	0,4486	-8,078	0,968967
Muğla	Ortaca	0,2116	0,5881	7,67386	0,6798	-8,078	1,075458
Muğla	Ula	0,1261	0,4423	7,70122	0,2615	-8,078	0,453144
Muğla	Yatağan	0,2400	0,3584	7,84364	0,4248	-8,078	0,788820

2.3.7. İlçelerin Kümelenmesi

SPSS programında k-means tekniği ile yapılan kümeleme analizi sonucunda Tablo 2.12’de görüldüğü gibi 48 ilçe 6 sınıfta kümelenmiştir.

Tablo 2.12 Gruplar ve İlçe Sayıları

GRUPLAR	İLÇE SAYISI
1. Grup	1
2. Grup	3
3. Grup	8
4. Grup	4
5. Grup	20
6. Grup	12

3. BÖLÜM

KALKINMA GRUPLARI, İLÇELER VE SONUÇLARIN YORUMLANMASI

3.1. KALKINMA GRUPLARI VE İLÇELER

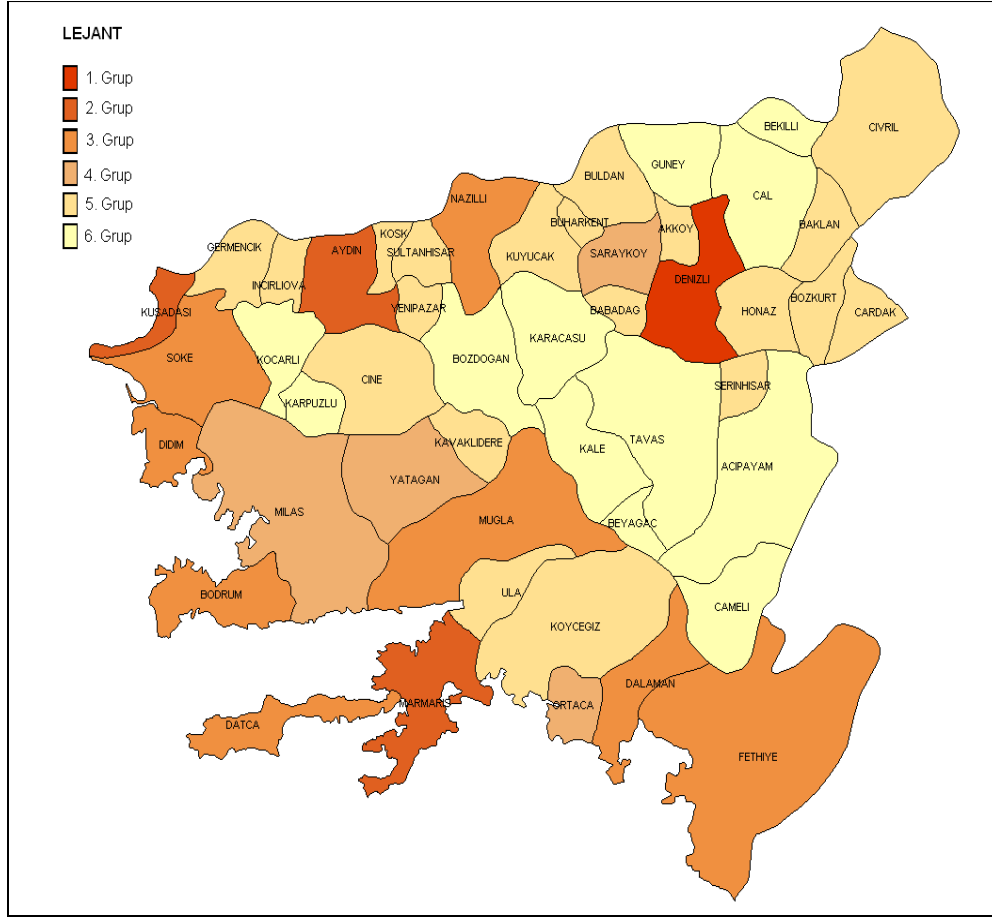
Kalkınmada Birinci Grup ilçeler kademesinde Denizli Merkez İlçe sanayi gelişmişliği ile öne çıkarken, turizm potansiyeli ile Kuşadası, Marmaris, Didim, Bodrum, Datça, Fethiye gibi ilçeler ikinci ve üçüncü seviye gruplarda yer bulmuşlardır.

Beşinci derecede gelişmiş ilçeler kademesi ise Aydın ve Denizli illerinde yoğunlaşmıştır. Bu grupta yer alan ilçelerden Denizli’de bulunanların genel karakteristiği özellikle endüstriyel bitkiler üretiminde uzmanlaşmalarıdır. Tarım ağırlıklı bir ekonomik yapı sergileyen bu ilçeler, bölgenin tarımsal üretim değerlerinin yarından fazlasını gerçekleştirmektedir.

Tablo 3.13 Kalkınma Grupları

Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5	Grup 6
Denizli	Aydın	Nazilli	Ortaca	Ula	Acıpayam
	Kuşadası	Didim	Milas	Buldan	Kale
	Marmaris	Muğla	Yatağan	Sultanhisar	Beyağaç
		Bodrum	Sarayköy	Köyceğiz	Bekilli
		Datça		Buharkent	Bozdoğan
		Dalaman		Germencik	Tavas
		Fethiye		Honaz	Karacasu
		Söke		Babadağ	Koçarlı
				Çine	Çal
				Yenipazar	Güney
				Kavaklıdere	Karpuzlu
				Köşk	Çameli
				Çardak	
				Akköy	
				Çivril	
				Serinhisar	
				Kuyucak	
				Bozkurt	
				İncirliova	
				Baklan	

Şekil 3.1 TR32 İlçeleri Kalkınma Seviyeleri Tematik Haritası

3.2. ALTINCI DERECE KALKINMIŞ İLÇELER VE ÖNERİLER

3.2.1.1. Koçarlı ve Karpuzlu Geri Kalmış Bölgesi

Koçarlı: Büyük Menderes Ovası'ndaki pek çok yerleşim gibi sulama ve özel mahsul alanları ile çevrili, ekonomisinin tarım ve tarımsal ürünlerin işlendiği küçük çaplı sanayiye dayandığı bir ilçedir. Koçarlı'da yüksek kalitede pamuk ve zeytin ile incir, kestane ve narenciye üretilmektedir. Ayrıca, ilçenin dağlık kesimlerdeki özel ağaçlandırma alanlarında çamfıstığı yetiştirilmekte olup bu ürün dağ köylerindeki en önemli ekonomik girdiyi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ilçede arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktadır. Bu nedenle, Koçarlı ilçesinde tarıma dayalı sanayinin öncelikle desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

İlçeye bağlı Yeniköy beldesi tarım sektörü kimliğine sahip kırsal bir yerleşmedir. Bölgenin bu kimliği ile gelişmesi desteklenmelidir. Yeniköy’de mevcut imar planı sınırları içinde yer alan büyük kentsel yeşil alan, beldede günübirlik turizm hareketlerine neden olabilecektir.

Koçarlı İlçesi’nde, Çakmar Köyü yakınında bir üniversite alanı geçmiş yıllarda gündeme gelmiştir. Üniversitenin açılması ilçedeki sosyal ve ekonomik kalkınmayı hızlandıracak önemli bir faktör olacaktır. Ayrıca, Amyzon Antik Kenti, Koçarlı ilçe sınırları içinde bulunmakla birlikte, ilçe merkezine uzak bir noktadadır. Antik kentin tanıtımı, Mersinbeleni ve Gaffarlar Köyleri’nde günübirlik turizm hareketlerine neden olabilecektir.

Karpuzlu: Karpuzlu İlçesi, özel mahsul ve sulama alanları ile çevrilidir. İlçe tarım sektörünün ön planda olduğu bir kimliğe sahiptir. Yaylakavak Barajı’nın işletmeye açılmış olması ilçedeki tarımsal ürün verimliliği arttıracak önemli bir faktör olacaktır. Bunlar dikkate alınarak, Karpuzlu İlçesi, Aydın İli’nde tarım sektörünün destekleneceği bir yerleşim yeri olarak planlanabilir. İlçedeki tarımsal ürünlerin depolanması ve işlenmesinin Çine İlçesi’ndeki tesislerde yapılması önerilebilir.

Alında Antik Kenti’nin de bulunduğu ilçede, bu potansiyelin katma değerini artıracak çalışmaların yapılması ve turizm sektörünün Karpuzlu ekonomisine katkı bulunması sağlanmalıdır.

3.2.1.2. Karacasu ve Bozdoğan Geri Kalmış Bölgesi

Aydın ilinin güney kesimindeki dağlık alanlarda kalan Bozdoğan ve Karacasu ilçelerinin kendi etrafında bir gelişim gösterecekleri olası görünmektedir..

Karacasu: Aydın İli’nin yüksek kesimlerinde, Dandalas Çayı Vadisi’nde yer alan bir ilçedir. İlçe genelinde elma başta olmak üzere, ceviz, zeytin ve üzüm gibi ürünler ile tütün yetişmektedir. Özel mahsul alanları ile çevrili olan ilçe merkezinde bölgede yetişen bitkisel ürünlerin işlenmesine yönelik küçük çaplı sanayi tesisleri bulunmaktadır. Karacasu, Türkiye’nin ve dünyanın sayılı müzelerinden ve ören yerlerinden biri olan Geyre Beldesi- Afrodias Örenyeri ile kültür; Çamarası Köyü’nde bulunan, ancak henüz turizme açılmamış olan Sırtlanini Mağarası ve yaylalık alanlar ile

doğa ve yayla turizmi potansiyeline sahiptir. Bu bölgelerin tanıtımına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca, turistik gezi güzergahları, Aydın İli Karacasu ve Bozdoğan İlçeleri ile Muğla İli Kavaklıdere İlçesi'ni birbirine bağlayan aksta yer alan önemli turistik noktalara ulaşacak şekilde yeniden revize edilebilir. Bu güzergah kültür turizmi ağırlıklıdır.

İlçedeki bu potansiyeller dikkate alınarak, Karacasu'nun öncelikle bir turizm odağı olarak da gelişmesi desteklenmektedir. Bu amaçla, Geyre Beldesi'nde turizm tesis alanı planlanmıştır. Geyre'de, Kahvederesi ve Tekke Yaylaları'nda pansiyonculuğunda desteklenmesi önerilmektedir. İlçenin Ataköy, Yeniköy, Palamutçuk, Işıklar ve Dikmen Köyleri'nde, daha çok aile işletmeciliği şeklinde yapılmakta olan dokumacılığın desteklenmesi de ilçe ekonomisinin gelişmesi açısından önemlidir.

Bozdoğan: Aydın İli'nin dağlık kesimlerinde yer almaktadır. Sulama alanları ve verimli tarım arazileri ile çevrili Bozdoğan'da en önemli bitkisel ürünler tütün, nar ve cevizdir. Ayrıca ilçe etrafında yeni zeytin plantasyonlarına elverişli alanlar bulunmaktadır.

Bozdoğan'da Madran Memba Suyu kaynağı ve dolun tesisleri de yer almaktadır. Bozdoğan İlçesi, aynı zamanda Koyuncular Köyü'ndeki Neopolis ve Piginda Antik Kentleri ile kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Bu kültürel zenginlikler, katma değer yaratmaları amacıyla kültürel tur güzergahları kapsamına alınmalıdır.

Bozdoğan İlçesi, çevre belde ve köy yerleşmeleri için bir çekim merkezi olacak kapasitededir. Bu amaçla, ilçede bölgedeki tarım ürünlerinin işlenmesi ve depolanmasına yönelik sanayi tesisleri ve konut dışı kentsel çalışma alanları önerilebilir.

3.2.1.3. Güney, Çal ve Bekilli Geri Kalmış Bölgesi

Güney: Denizli'deki yerleşimler il merkezi odaklı ve kendi içinde gelişecek yerleşimler olarak iki kategori oluşturmaktadır. Kendi içinde, önemli bir merkezin etki alanı içinde kalmadan gelişecek ilçeler; ilin kuzeyindeki Güney, Çal, Bekilli, Baklan ve Çivril ilçeleridir.

Güney İlçesi, tarım arazilerinin yoğun olarak yer aldığı, tarım sektörünün ekonomide önemli rol oynadığı bir yerleşimdir. İlçede tütün, antepfıstığı, arpa, buğday ve kekik yetişirken; şaraplık, bağcılık, seracılık ve zeytincilik de yapılmaktadır. İlçede bir şarap fabrikası bulunmaktadır. Güney İlçesi, tarımsal sanayi gelişiminin destekleneceği bir merkez olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, ilçe merkezinde tarımsal sanayi ve organize tarım alanları önerilebilir.

Güney Şelalesinin Kamp Turizmine açılması amacıyla gerekli çalışmalar bir an evvel yapılmalı, şelalenin tanıtımı konusuna önem verilmelidir (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı 2006-2010).

Çal: Çökelez Dağı'nın kuzeyinde, Çivril Ovası'nın güneybatı ucundaki Çal, verimli tarım topraklarının yer aldığı bir ilçedir. Çal İlçesi'nde yaygın olarak bağcılık ve meyvecilik yapılmaktadır. İlçe ekonomisinde tarım sektörü önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, ilçeye bağlı beldeler de dahil olmak üzere, ilçe genelinde küçük çaplı üretim tesisleri de bulunmaktadır. Dionysopolis Ören Yeri ve Sakızcılar Şelalesi, Çal İlçesi'ndeki önemli turistik noktalardır. Bu potansiyellerin, ekonomide katma değer yaratacak şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çal ilçesinde bulunan Kısık Kanyonu'nu turizme kazandırabilmek amacıyla, turistlerin gezebilecekleri yürüyüş yolları, dinlenme yerleri gibi altyapı çalışmaları geliştirilmelidir (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı 2006-2010).

Belevi, tarım sektörü kimliği ön planda olan bir beldedir. Denizli Çimento Fabrikası bu belde sınırları içinde bulunmaktadır. Buna rağmen, yerleşimden uzak bir noktada, Kaklık Beldesi'ne daha yakın olması nedeniyle, fabrikanın beldede kimliğinde belirgin bir izi yoktur. Belevi Beldesi'nin tarım sektörü ağırlıklı bir gelişme göstermesi desteklenmektedir.

Denizler, tarım arazileri ile çevrili, tarım sektörü ön planda olan bir yerleşimdir. Bununla birlikte, belde yerleşiminin hemen güneyinde, yer seçimi yapılmış ve Denizli İl

Merkezi'ne de hizmet verecek bir organize sanayi bölgesi bulunmakta olup bu kullanım belde kimliğini değiştirecek önemli bir girdidir. Bu durumda, Denizler Beldesi'nin çevre düzeni planı döneminde tarım ve sanayi sektörü kimliğinin eşgüdüm halinde olduğu bir gelişme göstereceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda, Denizler Beldesi'nde bir organize tarım alanı önerilmektedir.

İsabey, Çivril Ovası'nın güney ucunda, tarım arazileri ve sulama alanlarının bulunduğu bir noktada yer almaktadır. Belde ekonomisi tarıma dayalıdır. Beldede çekirdeksiz üzüm yetiştiriciliği yapılmakta olup yurtdışına ihraç edilmektedir. İsabey Beldesi'nin yüksek tarım potansiyelinin korunması ve beldenin tarım potansiyelinin ön planda olduğu bir gelişim göstermesi desteklenmektedir.

Selcen Beldesi, Çal İlçe Merkezi ile hemen hemen birleşmiş, tarım arazileri ile çevrili bir yerleşimdir. Günümüzde tarım sektörü kimliği ön planda olan yerleşimin ilçe merkezi ile birleşecek bir mekansal gelişime sahip olacağı öngörülmektedir. Bu durumda, beldede tarım sektörü kimliği yanı sıra, Çal İlçe Merkezi için önerilen tarıma dayalı sanayi sektörü kimliği de etkili olacaktır.

Bekilli: Bekilli, Denizli İli'nin tarım sektörü kimliği ön planda olan ilçelerinden birisidir. Bekilli, özellikle bağcılık ve şarap yapımına dayalı tarımsal sanayinin destekleneceği bir ilçe olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ilçe merkezinin güneyinde, ilçeye ulaşan karayolu üzerinde sanayi ve depolama alanları önerilmektedir. Mevcut imar planı sınırları içinde yer alan organize tarım alanları da ilçedeki tarımsal üretim ve tarımsal sanayi gelişimini destekleyecektir.

Büyük Menderes Nehrinin rafting yapılacak alanlarında (Çal–Bekilli) temizlik ve düzenleme çalışmalarına önem verilmelidir (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı, 2006-2010).

3.2.1.4. Çameli, Beyağaç, Acıpayam, Tavas, Kale Geri Kalmış Bölgesi

Çameli : Güre ve Yaylacık Dağları uzantıları üzerinde yer alan Çameli İlçesi, dalgalı ve yayla karakterli bir arazi yapısına sahiptir. Çameli, verimli tarım topraklarının yok denecek kadar az olduğu, hayvan ürünlerine dayalı olarak tarım sektörü kimliği ön

planda olan bir ilçedir. Elmalı, Kirazlıyayla ve Taşçılar Köyleri'nde ağırlıklı olmak üzere Karabayır, Gürsu, Akpınar, Arıkaya ve Sarıkavak Köyleri'nde alabalık üretimi yapılmaktadır. Çameli'nde tarımsal üretimin desteklenmesi amacıyla alternatif olarak seracılık desteklenmelidir. Seracılık yaygın olarak Arıkaya, Elmalı, Taşçılar, Karabayır ve Kirazlıyayla Köyleri'nde yapılmaktadır.

Beyağaç: İlçe Merkezi tarım arazileri ve sulama alanları ile çevrilidir. Beyağaç İlçesi'nde genelde tütün tarımı yapılmaktadır. İlçe tarım sektörünün ön planda olduğu bir yerleşim olmakla birlikte, henüz kullanılmayan bir doğa turizmi potansiyeline sahiptir. Beyağaç İlçesi, tarım potansiyeli ile birlikte turizm sektörünün de desteklenmesi hedeflenen bir yerleşim olarak belirlenebilir.

Acıpayam: Acıpayam, Denizli İli'ndeki en büyük ovalardan birinde yer almaktadır. Verimli tarım topraklarının yer aldığı Acıpayam Ovası, Denizli İli genelinde en fazla sebze üretiminin yapıldığı bölgedir. Dalaman Çayı kenarındaki arazilerde şeker pancarı, anason, nohut ve tahıl yetiştiriciliği yapılmaktadır. Akarsular bakımından zengin bir bölge olması nedeni ile ilçede su ürünleri üretimi de önemli bir geçim kaynağıdır. Batısında Gölgele Dağları önemli bitki alanları bulunan Acıpayam İlçesi arıcılık için potansiyel olabilecek zengin bir floraya sahiptir. İlçede, Tarım İl Müdürlüğü tarafından "Arıcılığı Destekleme Projesi" kapsamında bu sektör desteklenmektedir. Acıpayam İlçesi, Denizli'de tekstil sanayine alternatif olarak önerilen tarımsal sanayinin destekleneceği odak noktalarından biri olmalıdır. Bu vizyon doğrultusunda ilçede tarımsal sanayi, depolama ve organize tarım alanları planlanmalıdır.

Darıveren, Acıpayam'ın güneyinde, tarım arazileri ve sulama alanları ile çevrili bir beldedir. Beldenin tarım sektörü ağırlıklı kimliğinin plan döneminde de devam etmesi desteklenmektedir. Darıveren Beldesi'ndeki tarım potansiyeli, Acıpayam İlçesi genelinde desteklenen tarımsal sanayi sektörünün gelişiminde eşgüdüm yaratacak bir girdi olarak kalkınmada büyük önem taşımaktadır. İlçe Merkezi'nden uzak bir noktada bulunması nedeni ile Darıveren Beldesi'nde, tarımsal ürünlerin işlenmesine de olanak verecek konut dışı kentsel çalışma alanları yapılabilir.

Yassıhöyük, tarım arazileri ve sulama alanları üzerinde kurulmuş bir beldedir. Belde, aynı zamanda, bölgenin en önemli traverten mermer fabrikalarının bulunduğu bir

yerleşmedir. Bu potansiyeline bağlı olarak Yassihöyük Beldesi gelecekte küçük bir sanayi odağı olarak öngörülebilir.

İlimize gelen turistlerin ziyaret edebilecekleri mağaralardan, Acıpayam-Dodurgalar Keloğlan Mağaralarına özel turlar düzenlenmesi için gerekli tanıtım çalışmaları yapılmalıdır (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı, 2006-2010).

Tavas: Büyük Menderes Havzası'nda, verimli tarım arazilerinin bulunduğu Tavas Ovası'nda bulunmaktadır. Tarım sektörü ilçe ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. İlçede leblebi imalathaneleri ile tekstil alanında faaliyet gösteren kot imalathaneleri yer almaktadır. Tavas'a bağlı beldelerde ise dokumacılık yaygın olarak yapılan bir tekstil sanayi dalıdır. Tavas İlçesi, tekstil sanayi odaklarından biri olarak belirlenmeli ve ilçede sanayi alanı planlanmalıdır. T

Tavas İlçesi'nde, Karacasu-Geyre'de bulunan Afradisias Antik Kenti'nden Denizli Pamukkale'ye ulaşan turistik aks üzerinde bulunması nedeni ile turizme yönelik ticaret ve günübirlik turizm gelişimi de yaşanacaktır. Tavas İlçesi'nde, turizm potansiyelinin çeşitlendirilmesi amacıyla, Kır Dağları'nda kış sporları merkezi yapılabilir. Kızılcabölük Beldesi, Tavas İlçe Merkezi'nin kuzeybatısında bulunmaktadır. Yakın bir mesafede bulunması nedeni ile ilçe merkezinin direkt etkisi altında bulunan Kızılcabölük Beldesi'nde dokumacılık yaygın olarak yapılmaktadır. Beldenin tarım sektörü ile birlikte dokumacılığında da desteklediği bir gelişim göstermesi beklenebilir.

Tavas Bozdağ'da kış turizmine yönelik altyapı çalışmaları tamamlandıktan sonra, özel sektörün bu alana yatırım yapması teşvik edilmelidir (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı, 2006-2010).

Kale : Büyük Menderes Havzası'nda, Gölge Dağları'nın batı uzantılarında yer alan Kale İlçesi, Tavas Ovası düzlüklerinde kurulmuştur. Buna rağmen, ilçe topraklarının büyük kısmı dağlık ve engebeldir. Kale İlçesi, Denizli İli'nde dokumacılık sektörünün, yerini tarım sektörüne bıraktığı nadir örneklerden biridir. İlçede başta tütüncülük olmak üzere, meyvecilik, zeytincilik, sebzeçilik, seracılık, orman işçiliği ve hayvancılık, dokumacılığa alternatif olarak hızla gelişmektedir.

Kale İlçesinde üretilen yöreye adapte olmuş bir çeşit olan Kale Biberinin tescil işlemleri bir an evvel gerçekleştirilmelidir (Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı 2006-2010).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse de az gelişmiş ülkelerde bölgesel dengesizlikler bir sorun olarak kendini göstermektedir. Bazı bölgeler hızla gelişirken bazı bölgeler bunların gerisinde kalmaktadır. Türkiye’de de bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha hızlı gelişmesinin ortaya çıkardığı farklılıklar, Türkiye’nin önünde önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Ülkedeki iller, ilçeler arasında dengeli kalkınmanın sağlanması amacıyla, ölçülebilir ve göreceli olarak karşılaştırılabilir sosyo-ekonomik göstergeler yardımıyla bu alanların gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi önemli bir konudur. Bu tür araştırmalarla, geçmiş dönemlerde uygulanan sosyo-ekonomik politikaların alansal sonuçlarının göreceli gelişmişlik düzeyleri belirlenerek takip edilmesi olanağı doğmaktadır.

İller ve ilçeler itibarıyla yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmalarının en yenisi 2000 yılı verileri ile DPT tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Ancak aradan 9 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen illerin ve ilçelerin kalkınma düzeylerini belirlemeye yönelik güncel bir çalışma yapılamamıştır. Özellikle ilçe düzeyinde böyle bir araştırma yapılamamasının en önemli sebebi, 2000 yılı için yapılan araştırmalarda kullanılan verilerin günümüzde ilçe bazında mevcut olmamasıdır.

Bu çalışmada 2008 yılı idari bölünüşü esas alınarak TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) Bölgesindeki 3 ilin 48 ilçesinin ekonomik ve sosyal yapılarını temsil ettiği kabul edilen 2000 yılı DPT gelişmişlik endeksi değerleri, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi değişkenleri ile ilişkilendirilmiştir. Stepwise regresyon yöntemi ile ilişkilendirilen değişkenlerden Toplam Nüfus, İldışı Nüfusa Kayıtlı Kişi Oranı, Okuma Yazma Oranı ve Şehirleşme Oranının gelişmişlik değerini %93 oranında açıkladığı belirlenmiş ve regresyon denklemi kurulmuştur. Denklemdaki değişkenlerin 2008 yılı değerleri yerlerine konarak güncel gelişmişlik seviyeleri tespit edilmiş, yerel yönetimlerin kullanımı için önemli bir bilgi kaynağı sunulmuştur.

Buna ek olarak, ilçeler farklı gelişmişlik düzeylerine göre altı homojen gruba ayrılmıştır. Bu gruplar, birinci kademedan altıncı kademeye doğru 6 kademeli bir yapı sergilemektedir. Bu kademeler genel olarak değerlendirildiğinde; birinci, ikinci ve üçüncü kademelerdeki ilçelerin TR32 Bölge ortalamasının çok üzerinde bulunduğu, dördüncü grubun ise bölge ortalamasına yakın seviyelerde olduğu gözlenmektedir.

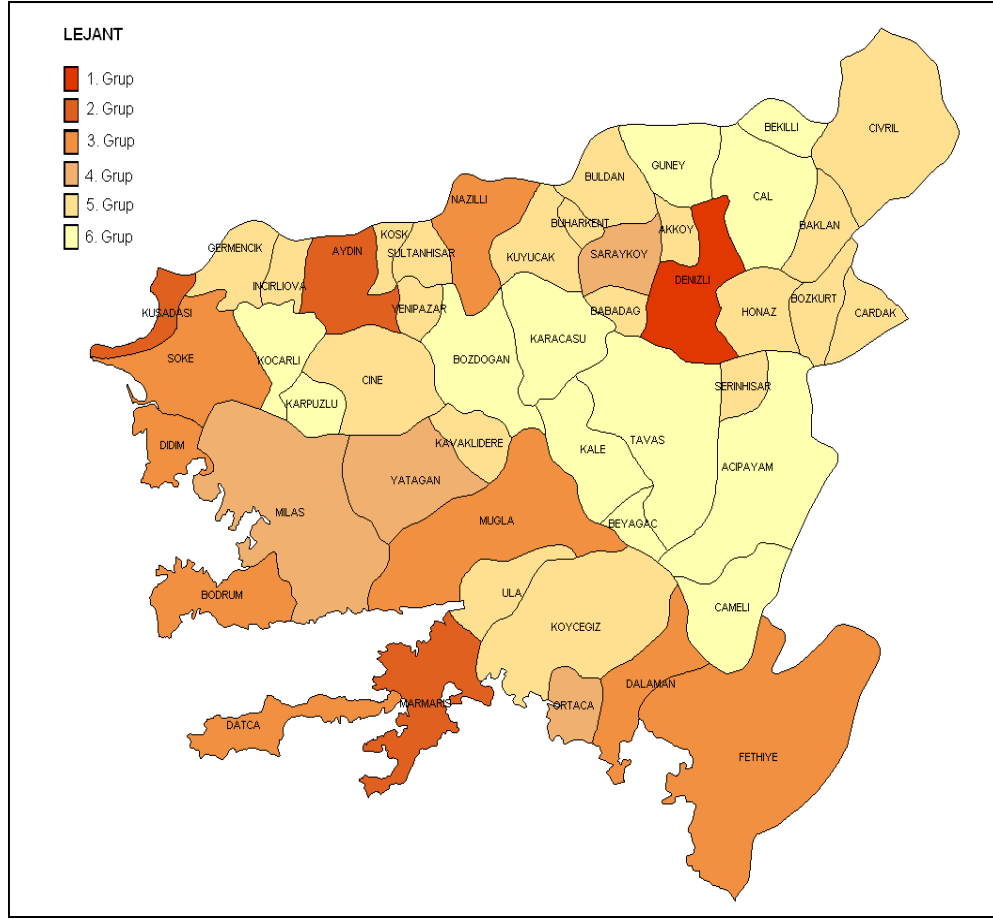
Kalkınmışlık Grupları Tablosu

Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5	Grup 6
Denizli	Aydın	Nazilli	Ortaca	Ula	Acıpayam
	Kuşadası	Didim	Milas	Buldan	Kale
	Marmaris	Muğla	Yatağan	Sultanhisar	Beyağaç
		Bodrum	Sarayköy	Köyceğiz	Bekilli
		Datça		Buharkent	Bozdoğan
		Dalaman		Germencik	Tavas
		Fethiye		Honaz	Karacasu
		Söke		Babadağ	Koçarlı
				Çine	Çal
				Yenipazar	Güney
				Kavaklıdere	Karpuzlu
				Köşk	Çameli
				Çardak	
				Akköy	
				Çivril	
				Serinhisar	
				Kuyucak	
				Bozkurt	
				İncirliova	
				Baklan	

Birinci derecede gelişmiş ilçeler kademesindeki Denizli Merkez İlçe sanayi gelişmişliği ile öne çıkarken, turizm merkezi olarak ortaya çıkan Kuşadası, Marmaris, Didim, Bodrum, Datça, Fethiye, gibi ilçeler de kendilerine ikinci ve üçüncü seviye gruplarda yer bulmuşlardır.

Beşinci derecede gelişmiş ilçeler kademesi ise Aydın ve Denizli illerinde yoğunlaşmıştır. Bu grupta yer alan ilçelerden Denizli’de bulunanların genel karakteristiği özellikle endüstriyel bitkiler üretiminde uzmanlaşmalarıdır. Tarım ağırlıklı

bir ekonomik yapı sergileyen bu ilçeler, bölgenin tarımsal üretim değerlerinin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir.

TR32 İlçeleri Kalkınma Seviyeleri Tematik Haritası

Altıncı kademe de yer alan ilçelerin büyük çoğunluğu Denizli ilçeleridir. Bu ilçeler, il merkezinin kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere 2 ayrı geri kalmış alan olarak dikkat çekmektedir. Bu ilçelerin ortak özelliği, tarım ağırlıklı ekonomik yapıya sahip olmalarıdır. Ancak, tarımsal karakterin yaygınlığı, ilçelerin kalkınmışlık göstergelerine yansımamaktadır. Bununla birlikte, bu bölgelerde tarımda gizli işsizlik oranları yüksektir. Tüm bu nedenlerle bu tür yerleşim birimlerinden gelişmiş bölgelere doğru, sermaye ve genç işgücünü de içeren yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bu ilçelere özel kamu politikaları ve dışsal müdahaleler olmadığı sürece, bu ilçelerin kendi içsel dinamikleri ile mevcut kısır döngüyü kırmaları zor görünmektedir. Bu kapsamda, geri kalmış ilçelerin, bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde değinilen içsel potansiyellerini harekete geçirerek yerel rekabet güçlerini artırmak ve bu yolla gelişmişlik göstergelerini

ülke ortalamalarına yaklaştırarak ülke genelinde dengeli bir bölgesel yapı oluşturmak gerekmektedir.

Kırsal karakterin ağır bastığı nüfusun ise, girişimcilik yönelimleri ve istihdam yaratma kapasitesi doğal olarak zayıf kalmaktadır. Bu nedenle insan kaynaklarının güçlendirilmesine yönelik politika araçları önem arz etmektedir. Bu kapsamda, istihdam yapısının tarım dışı sektörler lehine değiştirilmesi, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünün yetiştirilmesi, işgücü niteliğinin bilgi çağının gerekleri doğrultusunda yükseltilmesi ve işgücü piyasasında etkinliğin ve işgücü verimliliğinin artırılması ihtiyacı, özellikle geri kalmış ilçelerimizde büyük önem kazanmaktadır.

Bu tez çalışması sonucunda ADNKS verilerinin, ilçelerinin kalkınma seviyelerinin belirlenmesinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. ADNKS değişkenlerinin ağırlıkları 2000 yılı verileri ile DPT tarafından hazırlanan çalışmanın sonuçlarıyla ilişkilendirildikten sonra belirlenmiştir. Ancak, bu çalışmada kullanılmayan diğer ADNKS verileri de ilçelerin veya illerin gelişmişlik seviyelerinin tespitinde DPT'nin çalışmasından bağımsız bir şekilde kullanılabilir. ADNKS verileri ile kalkınma seviyelerinin ölçülmesi ile, bölgelerin eğitim durumu, nüfusun yapısı ve benzeri konularda il özel idarelerine, belediyelere ve özellikle Bölgesel Kalkınma Ajanslarına önemli bir bilgi kaynağı sunulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abuşoğlu Ö., İnan Ö. (1989). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, TOBB, Ankara.
- Ahmet A. (2004). Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:13, Sayı:4, s. 48.
- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no: 438
- Ataay F. (2005). *Bölgesel Kalkınma Ajansı Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Derleyen: Menaf Turan, Birinci Baskı, Paragraf Yayınevi, No: 6 Ankara.
- Ataay F. (2005). Bölgesel Kalkınma Ajansları Modelinin Kalkınma Anlayışı, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3662.
- Atamer B. (1992). *Kümeleme Analizi (Cluster Analysis) ve Kümeleme Analizinin İlaç Sektörüne Uygulanması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Aytür M. (1970). *Kalkınma Yarısı ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Ball G. H. (1970). *Classification Analysis*, Menlo Park, Stanford Research Institute, California.
- Başkaya F. (2007). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Maki Basın Yayın, Ankara.
- Berkhin P. (2002). *Survey of Clustering Data Mining Techniques*, Accrue Software Inc., San Jose, California, USA.
- Brasche U. (2001). *AB'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu*, İKV, İstanbul.
- Cengiz M. (1987). *Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Yapısal Değişme Sorunları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Chang H. J. (2003). *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 59–77.
- Çalt G. (Mayıs 2005). Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, <http://www.zmo.org.tr>.
- Çukurova Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı (2007-2008)
- Denizli İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği, *2006–2010 Stratejik Planı*.
- Dinçer Y. (2003). *Kamu yönetiminde Yeniden Yapılanma I, Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, T.C. Başbakanlık Yayını, Ankara, s. 9–14.
- Dinler Z. (2002). *Mikro Ekonomi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Dinler Z. (1998). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Dinler Z. (2001). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Draper N.R. (1966). *Applied Regression Analysis*, John Willey & Sons Inc., New York, London, Sydney.
- Duran M. S. (1997). Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi, *Hazine Dergisi*, <http://www.hazine.gov.tr/makaleler/mustsungur.pdf> 1.02.2006.
- Everitt B. (1974). *Cluster Analysis*, Heinemann Educational Books Ltd., London.
- Galton F. (1886). *Family Likeness in Stature*, *Proceeding of Royal Society*, London, c. 40, s. 42-72.
- Göktürk A. (2006). Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış, Derleyen: Arı A. *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, Derin Yayınları İstanbul, s. 23-4.
- Göymen K. (2004). Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler, *Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü*. İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları
- Greene R.W. (2000). *GIS in Public Policy Using Geographic Information for More Effective Government*, ESRI Press, USA.
- Güler B. A. (Şubat 2006). Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, *Memleket Dergisi*, Sayı 8, Yerel Yönetim Araştırma Yarım ve Eğitim Derneği, Ankara
- Habakkuk J. H. (1966). *Nüfus Artışı ve İktisadi Kalkınma*, Çeviren: Selim İlkin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, s. 15-29.
- <http://www.sesmedya.com/denizli-ekonomi-haberleri/4523-Blgesel-Kalknma-jans.html>
- <http://www.denizli.gov.tr/web/modules.php?name=News&file=article&sid=985>
- [http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=49390,203,\(10.08.2006\)](http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=49390,203,(10.08.2006))
- <http://kitaplar.ankara.edu.tr/tammetin.php?ocr=dosyalar/ocr/099.htm>
- İlkin A. (1983). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, 4. Basım, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 498, (1983) 207, İstanbul.
- Kalaycı Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayınevi, Ankara, 975-9091-14-3.
- Keleş R. (2002). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.

- Koyuncu B. (Mart 2006). Küreselleşme ve Müsiad: Bir Müslüman İş Adamı Derneğinin Küreselleşmeye Eklenmesi, *Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*, <http://155.223.1.158//edergi/sosyoloji/2004/s1213/3.html>
- Kuznets S. (1966). *Kalkış Üzerine Notlar*, Çeviren: Fikret Görün, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, s. 72–88
- Küçükkalay A. M. (1998). *Cumhuriyet Döneminde İktisadi Planlama Ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Meydan Laurouss*, (1990). C. VI, s. 810.
- Morova N. (2007). Kent Bilgi Sisteminin Belediye Hizmetlerinde Uygulama Alanları, *Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi*.
- Öney S. (1980). *İktisadi Planlama*, 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Özdamar K. (2004). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, 5.Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 9.756.787.104.
- Özdemir K. (1999). Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15.121–130.
- Özgüven A. (1981). *İktisat Bilimine Giriş*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa
- Özkıvrak Ö., Dileyici D. (Mayıs 2005). *Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye*, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/OCAK2001/globalleşme.html>
- Parlatır J., Gözaydın N. (1998). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Poroy H. (2004). Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, *Türkiye İktisat Kongresi*, İzmir.
- Ruttan V. (1988). Cultural Endowments and Economic Development: What Can We Learn from Anthropology?, *Economic Development and Cultural Change*, Vol:36, No:3, pp.247- 71
- Savaş V. (1986). Kalkınma Ekonomisi, 4. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- Savaş V. F., Han E. (2004). *İktisadi Kalkınma*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Şen Z. (2004). Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılma Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Uzmanlık Tezi*, Ankara, Volkan Alaçam, “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Yıl: 8, 2004/3, Sayı:28, s.1

- Şenses F.(der.) (2001). *Gelişme İktisadı ve İktisadi Gelişme:Nereden Nereye?*, İletişim Yayınları, “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi”, İstanbul, s.93-129
- Tanilli S. (2006). *Uygarlık Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Teber S. (1996). *Davranışlarımızın Kökeni*, Say Yayınları, İstanbul.
- Tokgöz E. (1976). *Sanayileşmede Bölgesel Dengesizlikler ve Türkiye*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TOBB, (1989). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, Yayın No:105, Ankara.
- Türkmen F. (1999). *A Comprehensive Study on Education*, DPT Ankara.
- Ülgüray M. (1974). *Kalkınma Sorunu*, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- Yavillioğlu C. (2002). *Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri*.
- Yazıcıoğlu Y., Erdoğan S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yeldan E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul. (<http://www.kongar.org>).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Barış KIYAK

Doğum Yeri ve Tarihi: Kuyucak – 1982

Lisans Eğitimi: O.D.T.Ü. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Çalıştığı Yer ve Görevi: Türkiye İstatistik Kurumu – Uzman

Yabancı Dil ve Seviyesi: İngilizce (KPDS: 80)